

Introducció a la Transfenomenologia de les emocions

Una aproximació enactiva al món emocional com a proposta
d'espai de la intercorporeïtat

TFM Jordi Romero Bastida. Directors : Juan Manuel Cincunegui, Francesc Núñez Mosteo

Introducció a la Transfenomenologia de les emocions. *Una aproximació enactiva al món emocional com a proposta d'espai de la intercorporeïtat*

Jordi Romero Bastida

Índex

PART I	3
Crisi de la raó i oblit de les emocions.....	3
<i>Abstract</i>	3
Justificació del treball, oportunitat i novetat.....	4
Problema d'investigació i preguntes de recerca.....	7
Motivacions i justificacions de les preguntes de recerca	8
Estat de la qüestió.....	11
I. Aproximació fenomenològica	11
II. Aproximació enactiva i excèntrica: retorn a les condicions posicionals i ambientals de l'ésser humà	15
III. Una aproximació emocional	16
Un mètode poc convencional	18
Metodologia.....	18
Marc teòric.....	20
I. <i>Excurs natura i cultura</i>	22
II. <i>Excurs consciència corporalitzada</i>	23
III. <i>Excurs Teoria del contacte</i>	24
IV. <i>Excurs sobre l'estrany</i>	24
V. <i>Excurs. Cossos comunicants</i>	25
Conclusions	26
PART II	27
Presentificació del cos i desocultació de les emocions.....	27
Filosofia de l'organisme, per Alfred North Whitehead.....	29
Fenomenologies.....	31
El joc de les categories: kantianes, perceptuals, emocionals	33
Enactivisme, <i>Externalism</i> , <i>Scaffolding</i> i altres heterofilies	38
Noves teories de les emocions	40
Una història qualsevol.....	43
<i>A priori</i> corporal	43

Introducció a la Transfenomenologia de les emocions. *Una aproximació enactiva al món emocional com a proposta d'espai de la intercorporeïtat*

Jordi Romero Bastida

Per què Transfenomenologia?.....	44
Un gran animal.....	46
PART III	47
Transfenomenologia de les emocions	47
1. Experiència en la Transfenomenologia de les emocions	51
1. 1. Oblits i retrobaments	51
1. 2. El món emocional a l'espai de la intercorporeïtat	52
1. 3. Ontogènesi de la intercorporeïtat.....	54
1. 4. <i>Emotions outside the box</i>	55
2. Transfenomenologia de les emocions i teoria quàntica	55
2. 1. <i>Retrieving</i>	57
2. 2. Emocions desencadenades	59
3. Fenomenologies del món social.....	61
3. 1. <i>Phenomenology of the Social World</i>	61
3. 2. Llibertat transformacional de Samuel Todes: una proposta fenomenològica de transformació social.....	63
4. Transfenomenologia del món social	64
4. 1. Pràctiques emocionals	68
4. 2. Processos emocionals	70
5. Navegant per l'espai de la intercorporeïtat.....	73
5. 1. <i>Such is the rational kingdom of heaven</i>	73
5. 2. <i>Navigate with a full set of sails</i>	74
5. 3. Proposta de la transfenomenologia de les emocions.....	76
Conclusions	80
Bibliografia	84
Annexes.....	89
Annex 1. Perspectiva enactiva de la cognició. Versió modificada incorporant les nocions d'excentricitat, cognició i e-racionalitat.	89
Annex 2. The emotional brain: core and extended regions. (Pessoa, 2008: 149)	90
Annex 3. Brain connectivity graph. (Pessoa, 2008: 152).....	91
Annex 4. Models d'investigació participativa	92
Annex 5. El camp perceptual: actualitat de l'espai intercorporal.....	93

Introducció a la Transfenomenologia de les emocions. *Una aproximació enactiva al món emocional com a proposta d'espai de la intercorporeïtat*

Jordi Romero Bastida

PART I

Crisi de la raó i oblit de les emocions

Una filosofía siguiendo el hilo conductor del cuerpo, como Nietzsche la deseaba, se ve en la necesidad de deletrear de modo nuevo viejas palabras como "objeto", "sujeto", "intersubjetividad", "logos", "pathos"

Bernhard Waldenfels

Abstract

El món de les emocions irromp entre les posicions filosòfiques enfrontades dels *reil·lustrats*, hereus de la Teoria Crítica (Habermas, Apel, Honneth, etc.), els quals una vegada han superat els embats de l'estructuralisme, asseguren que l'única sortida passa per refundar la modernitat i el subjecte de la raó, el *Logos*, a fi de resoldre la confusió i el caos de la post-modernitat, i aquells que s'han llançat a l'*engagement* de la postmodernitat, entre els quals, el «moviment» de la fenomenologia, ha esdevingut especialment fructífer –una vegada resolt, almenys parcialment, l'oblit de l'ésser. Dins les files de la fenomenologia destaca especialment Merleau-Ponty per la seva incorporació del cos com a espai fenomenològic de la percepció, en un dels girs del pensament més extraordinaris dels darrers temps.

Actualment gairebé tots els corrents filosòfics coincideixen en la revalorització de l'*ethos*¹ com a frontissa per resoldre les problemàtiques de la contemporaneïtat, atesos el malestar i la desconfiança generats vers el model de raó universal (el *Logos* reflexiu) com a base d'uns principis bàsics de convivència o un diàleg igualitari que permeti que la diferència s'expressi en el món-de-la-vida. En la cruïlla de la post-modernitat s'evidencia la necessitat d'afrontar la qüestió de la diversitat, la identitat i l'alteritat, com a possibles solucions a l'atzucac actual. Per què? Perquè la diversitat i l'alteritat implosionen arran el postcolonialisme i la globalització, qüestionant i amenaçant (això afirmen uns, però tots coincideixen en la urgència del problema) els valors pels quals l'Occident europeu havia justificat i destinat tots els recursos, tant del pensament filosòfic, ètic, moral, polític i religiós, com aquells derivats dels processos tecnològics i de l'empresa econòmica mundial.

1 Però també el *pathos*, com es veurà en la fenomenologia de la responsivitat de Bernhard Waldenfels.

Introducció a la Transfenomenologia de les emocions. *Una aproximació enactiva al món emocional com a proposta d'espai de la intercorporeïtat*

Jordi Romero Bastida

La proposta que es presenta aquí (només amb caràcter introductori) és certament intempestiva: la **Transfenomenologia de les emocions** invoca la potència performativa de les emocions² a través d'una aproximació enactiva³ per donar explicació d'aquest estar-en-el-món, espai prereflexiu de la percepció i la precomprensió, veritable camp d'acció que pot garantir un terra bàsic (*ground floor*) per tothom on poder explorar zones on la intercorporeïtat i l'expressió lliure de la diferència adquireixen plena significació.

Paraules clau: Emocions, cos, transfenomenologia, enactivisme, fenomenologia, intersubjectivitat, intercorporeïtat.

Justificació del treball, oportunitat i novetat

Els fenòmens globals del món postcolonial situen les qüestions de la diferència i la identitat en l'epicentre d'un atac generalitzat contra la raó. El relativisme subseqüent ha contribuït a l'afebliment dels espais comuns en les societats actuals. **L'oblit de les emocions i l'ontologització del model tecnocientífic són causes, no conseqüències, d'aquest panorama.** Alguna cosa està canviant. Cada vegada són més les veus a favor de la recuperació del món emocional (afectivitat '*affectivity*', estats d'ànim '*moods*', emocions '*emotions*', sentiments '*feelings*', etc.). Perquè si la raó ha perdut l'horitzó de la universalitat, aleshores allò que resta, fonamentalment humà, intersubjectiu i universal és el mode d'*engagement* amb el món, experiència vinculada, el nostre ser-en-el-món és la resposta. **Es proposa llançar el món emocional a través d'una perspectiva participativa, enactiva i fenomenològica.** El següent paràgraf de Sáez Rueda (2009: 467) és especialment significatiu:

Nada permite comprender mejor la piedra angular de la perspectiva «postmoderna», en general, que la opción, en ella inscrita, de abordar la relación intersubjetiva partiendo no de una reflexión cognitivista y transcendental acerca de los criterios de *justificación* de la acción moral, sino de una pesquisa acerca del modo en que se *constituye* la experiencia del «otro», o el sentido de la «alteridad» en general. Naturalmente, esta perspectiva, que es manifiestamente fenomenológica, sufre una severa transformación en el seno de la heterología, pero representa, al menos por su

2 Jordi Romero Bastida (2017) «Genealogia de l'irracional: la raó intempestiva i el Gir Emocional» [document en línia] UOC.

<http://openaccess.uoc.edu/webapps/o2/bitstream/10609/76385/3/jromerobTFG0617mem%C3%B2ria.pdf>

3 The enactive approach takes from dynamical cognitive science the view that cognition is a *temporal* phenomenon (Colombetti, 2014: 53). A premise of the enactive approach is that cognition is not exhaustively determined by neural processes (De Jaegher et al., 2010) but implies the embeddedness of such processes in a living body and the embeddedness of this body in a world.

Introducció a la Transfenomenologia de les emocions. *Una aproximació enactiva al món emocional com a proposta d'espai de la intercorporeïtat*

Jordi Romero Bastida

valor contrastante, un trasfondo presupuesto de la filosofía práctica en esas corrientes.

Qui té por de les emocions té por d'una part fonamental de l'ésser humà. Aleshores, la consideració del món emocional no funciona com una defensa del proteccionisme (com pretenen els neoconservadors), sinó que la seva funció és la salvaguarda de la diferència i la varietat característica de cada cultura. En l'anterior treball ja va quedar palès l'aspecte valoratiu dels judicis emocionals⁴. Diferents treballs incideixen en l'aspecte educacional de les emocions (Greenspan, 1989; Camps, 2011 *et al.*), atès la majoria de les emocions que considerem més comunes, com la vergonya, la culpa, l'amor, el desig, la compassió i l'odi no tenen cap sentit si no són compartides, són modes d'interactuar que comporten habilitats socials. En definitiva la cultura modula les emocions (*moods, emotions, affects*, etc.) de manera que es pot parlar d'una racionalitat emocional vinculada anterior a la mateixa racionalitat desvinculada (aquest punt es discuteix abastament en el debat McDowell-Dreyfus⁵ i en l'obra conjunta de Taylor i Dreyfus⁶).

Cal destacar tant l'aspecte participatiu com el substrat emocional de les produccions humanes, però aquestes produccions tenen al mateix temps rostre humà. Molts treballs actuals incideixen en una perspectiva coneguda com *4E Cognition Group (Embodied, Embedded, Extended & Enactive)* a partir del concepte d'enactivitat i la manera com els organismes creen l'espai on es desenvolupen -o interactuen, per exemple segons la hipòtesi del cervell interactiu *IBH (interactive brain hypothesis)*-, que al mateix temps influeix en la transformació d'aquests organismes: aquest és un dels trets característics de l'espècie humana:

More recently, philosophers have appropriated the term to emphasize that our cognitive capacities (perception memory, reasoning, learning) are supported and vastly enhanced by the many tools we build and use—such as binoculars, calculators, maps, clocks, personal computers and wearable

4 (Romero, 2017: 47) La teoria causal-avaluativa de Lyons (1980), però també les teories de Bedford (1956-1957), Greenspan (1988) i Rorty, constitueixen un punt d'inflexió molt rellevant perquè emfatitzen les causes, les creences; en definitiva, es relaciona material cognitiu rellevant en la formació de les emocions, que obre les portes a la seva pròpia transformació: en efecte conèixer i saber situar-se implica que les emocions fan intel·ligibles les nostres accions (Rodríguez González, 1999: 115) i obre la possibilitat de modificar-les. Les teories avaluatives signifiquen un pas molt important en la consideració de les emocions com a fenòmens actius en contra de la consideració que aquestes només constitueixen respostes passives, irracionals i per tant negatives de la vida psíquica de l'individu. S'obre un paradigma emocional³⁸ on les emocions passen a considerar-se fonamentals en la construcció social de la realitat de l'individu (Averill).

5 Joseph K. Schear (ed.) (2013) *Mind, Reason, and Being-in-the-World. The McDowell-Dreyfus debate*. Oxfordshire: Routledge.

6 Hubert Dreyfus; Charles Taylor (2015) *Retrieving realism*. Massachusetts: Harvard University Press.

Introducció a la Transfenomenologia de les emocions. *Una aproximació enactiva al món emocional com a proposta d'espai de la intercorporeïtat*

Jordi Romero Bastida

technologies (e.g., Clark 2003; Sterelny 2010). These accounts in particular also emphasize the reciprocal influences occurring between organism and environment: organisms build material scaffolds that enhance their cognitive capacities, which lead to new scaffolding practices, and so on. (Colombetti, 2017: 1444)

Però també s'està revisant l'obra de pensadors com Helmuth Plessner, fenomenòleg contemporani de Heidegger i Husserl, que apunten a un plantejament que presagiava futurs desenvolupaments⁷.

Furthermore, we are shown by Plessner particular instances of a human being's experience that is irrevocably inexpressible in language. For instance, in Plessner's conception of laughing and crying, we cannot reduce the moments of this crying and laughter down to propositional, linguistic articulation.

En un mateix sentit Whitehead, pare de la filosofia de l'organisme assenyala:

Primitive feeling is to be found at a lower level. The mistake was natural for medieval and Greek philosophers: for they had not modern physics before them as a plain warning. In sense-perception we have passed the Rubicon, dividing direct perception from the higher forms of mentality, which play with error and thus fount intellectual empires. The more primitive types of experience are concerned with sense-reception, and not with sense-perception. This statement will require some prolonged explanation. But the course of thought can be indicated by adopting Bergson's admirable phraseology, sense-reception is 'unspatialized', and sense-perception is 'spatialized'. In sense-reception the sensa are the definiteness of emotion: they are emotional forms transmitted from occasion to occasion. Finally, in some occasion of adequate complexity, the Category of Transmutation endows them with the new function of characterizing nexus (*Process and Reality*, 1929 [1985:113-114])

7 L'obra de Helmuth Plessner (1892-1985) incideix en una originalíssima visió de la naturalesa tripartida de l'individu a través d'una posició excèntrica que li permetria resoldre la disfuncionalitat del dualisme cartesià i la visió filosòfica tradicional, dita representacional, mediacional, etc. Aquesta visió tripartida de l'individu contempla la veritat de l'aspecte natural, artificial i finalment excèntric de l'individu; a partir d'aquesta darrera posició l'individu pot equilibrar el desajust provinent d'un dualisme que es perd en la confusió davant el fet que l'individu 'és un cos' i 'té un cos'. Segons Plessner la visió excèntrica de l'individu li proporciona l'equilibri, la postura essencial que li correspon. Així s'expressa Waldenfels (2004: 173): Para captar el cuerpo como cuerpo, se necesita siempre una cierta distancia a la que Plessner se refería como «posicionalidad excéntrica».

Introducció a la Transfenomenologia de les emocions. *Una aproximació enactiva al món emocional com a proposta d'espai de la intercorporeïtat*

Jordi Romero Bastida

I per cloure la reflexió del filòsof alemany Bernhard Waldenfels a *Exploraciones fenomenológicas acerca de lo extraño* remarca l'anteriorment citat:

Los fenomenólogos pueden señalar que desde hace mucho tiempo, desde Husserl, Scheler, Heidegger y Schütz hasta Sartre, Merleau-Ponty, Levinas y Derrida, la experiencia de lo extraño forma parte de los temas fundamentales del pensamiento fenomenológico. Palabras como "interculturalidad", "intersubjetividad" e "interacción" seguirán siendo palabras vacías, mientras el "inter", el "entre", no sea pensado expresamente y mientras no se avance hacia una esfera intermedia, que es contraria a todos los centramientos (2015: 39)

La meva resposta és que aquestes "particular instances" a les quals feia referència Plessner, "esfera intermedia" a la que al·ludeix Waldenfels són les emocions: es tractaria, doncs, d'apropar les teories de l'emoció a les noves visions enactives del cos (Colombetti (2007: 46) seguint una perspectiva fenomenològica. **Aquesta és la tesi de la Transfenomenologia de les emocions.**

Problema d'investigació i preguntes de recerca

La fenomenologia és un dels corrents filosòfics amb més horitzons en l'actualitat⁸. La tematització del subjecte com a camp de vivències i espai d'experiències de sentit (Sáez Rueda, 2009: 29) s'endinsa en l'escenari de la postmodernitat per tractar les problemàtiques de la diferència (intersubjectivitat, tolerància, llibertat, dignitat, interculturalitat, etc.). S'obre un retrocés al món de la vida situat en la cruïlla entre l'autocrítica de la raó, la restauració d'un Logos universal i el pensament de la diferència. A banda, resulta forassenyat, per no dir impossible, escapar de l'amplitud de camps d'estudi que poden ser objecte d'interès de la fenomenologia i de l'estudi de les emocions.

8 (B. Waldenfels. 2015. "La extrañeza del cuerpo propio" a: *Exploraciones fenomenológicas acerca de lo extraño*. pp. 53-54) La fenomenología, tal como fue introducida por Husserl y su círculo, y proseguida después por la fenomenología francesa, condujo paulatinamente a que el cuerpo encontrara su lugar en medio de la experiencia. Pensadores emparentados entre sí como Bergson, James, Mead, Plessner y Wittgenstein, pero también Freud y los representantes de una antropología filosófica y médica, hicieron sus aportaciones a dicho proceso. Sin embargo, con ello no se acaba, ni mucho menos, el capítulo de una filosofía y, especialmente, de una fenomenología del cuerpo. Más bien, estamos ante nuevos retos que agudizan el enigma del cuerpo. A ellos pertenece el cortejo triunfal de la biotecnología y la neurofisiología, así como el descubrimiento de una enorme variedad de culturas del cuerpo. Las siguientes reflexiones tienen como hilo argumental la extrañeza del cuerpo propio, que impele a una amplia reorientación en el modo de pensar e inaugura nuevos caminos.

Introducció a la Transfenomenologia de les emocions. *Una aproximació enactiva al món emocional com a proposta d'espai de la intercorporeïtat*

Jordi Romero Bastida

La fenomenologia de la corporalitat connecta amb recents aportacions des de noves posicions de la filosofia de la ment, la psicologia cognitiva, la neurofisiologia (entre altres disciplines) que reclamen la interdisciplinarietat i reconsideren noves perspectives enactives (Rosch, Varela, Thompson 1991; Rohde, 2009; De Jaegher, Di Paolo 2012; Colombetti, 2014, 2017; Di Paolo, 2013, 2018;), participatives⁹ i holistes (*Extended Mind, Wide Externalism, IBH*, etc.) en ares de la integració del món emocional (*Affective Science*) en la totalitat dels processos cognitius¹⁰, i per tant, la necessitat d'incorporar noves perspectives dins el panorama tecnocientífic actual que puguin contribuir a respondre la pregunta: què sap el cos?

Les preguntes que recullo formen part d'aquest 'Tot en joc' sobre el qual giren algunes problemàtiques actuals especialment punyents. Anteriorment vaig sintetitzar tres eixos principals, tres anells concèntrics (de major a menor amplitud epistemològica) que giren al voltant d'aquest paper central de l'individu i el cos, l'alteritat, la intersubjectivitat i la intercorporeïtat:

P1: La descripció fenomenològica actual es dirigeix a la tematització de l'experiència del cos dins un camp espai-temporal intercorporal. **Pot aquest coneixement a partir de les experiències perceptives i emocionals constituir un espai significatiu de reconeixement intercorporal? Podria dir-se que és suficient i necessari per bastir un terra bàsic de continguts intel·ligibles comú a tots?**

P2: Les emocions se situen en el terreny de les percepcions, i per tant, pressuposen un espai prerreflexiu i preconceptual. Però la seva càrrega cognitiva ha d'establir alguna mena de connexió amb els processos pròpiament categoritzats com conceptuals. **Com s'explica la transferència entre els continguts preconceptuals i els conceptuals?**

P3: Es perfila una conclusió: s'amplia el límit de la de l'experiència corporal que supera les meres experiències del cos. **De quina manera l'aprehensió de l'experiència de la corporalitat i l'emocionalitat pot contribuir a la recerca de sentit?**

Motivacions i justificacions de les preguntes de recerca

Després del meu treball *La Genealogia de l'irracional* (2017) vaig veure que s'obria un món pràcticament inexplorat. El meu interès va incrementar-se a mesura que indagava en noves lectures i estudis més actuals. De seguida vaig tenir clar que calia seguir en la línia

9 Per exemple el treball d'Henryk Skolimowski a *La mente participativa* (2016).

10 (G. Colombetti. 2014. *The Feeling Body. Affective Science Meets the Enactive Mind*. p.18) Cognition, in other words, is the activity of sense making. [...] Cognition from an enactive perspective is, rather, the capacity to enact or bring forth a world of sense, namely, an *Umwelt* that has a special significance for the organism enacting it.

Introducció a la Transfenomenologia de les emocions. *Una aproximació enactiva al món emocional com a proposta d'espai de la intercorporeïtat*

Jordi Romero Bastida

d'una genealogia de les emocions que podria intervenir en la revalorització d'un model de coneixement que contemplés el paper del món emocional dins els processos cognitius. El món emocional ha estat foragitat per la força del paradigma de la racionalitat. El nou projecte *re-il·lustrat* no aconsegueix sortir-se'n en la recuperació d'un *Logos* percebut com una amenaça de centralització i control. La idea de la intersubjectivitat, el diàleg i la diferència són els temes que la filosofia ha d'abordar (Rueda, 2009; Waldenfels, 2015 *et al.*). Aquestes problemàtiques no han estat convenientment tractades, precisament, a causa del model de pensament representacional i mediacional¹¹ característic de la raó, les produccions de la qual han estat les formes de pensament tradicional associades a l'Occident europeu.

Així doncs, en part animat per la finestra d'oportunitat oberta en aquesta apassionant aventura fenomenològica i convençut de continuar el treball anterior, on s'havien perfilat només succintament tantes altres implicacions a la inclusió del món emocional en els processos cognitius, del coneixement, i especialment, en el si mateix del pensament filosòfic de Nietzsche, Heidegger, Sartre o Merleau-Ponty, partint de l'excel·lent treball de l'historiador i antropòleg cultural nord-americà William M. Reddy a *The Navigation of Feelings*, em sentia, doncs, empès per seguir indagant sobre les condicions del dilema de la fenomenologia que va començar amb Merleau-Ponty; seguir l'experiència conjunta de la percepció i l'emoció permetria alliberar l'individu de la presó del 'jo' per lliurar-lo al terreny de la intersubjectivitat i al joc de la diferència, veritable espai col·lectiu on allò social pren forma. En definitiva, **cercar les possibilitats de superació intersubjectiva i intercorporal gràcies a la unió definitiva i irremplaçable del món emocional i racional**, ara sí, en una nova perspectiva que vol oferir alternatives al dualisme castrador

¹¹ (Matthew T. Segall, *Retrieving Realism: A Whitehead Wager*. 2017: 2) As first articulated by Descartes, the mediational theory is based upon the foundational assumption that mind is entirely separate from matter, and that mind therefore gains knowledge of external matter only through its own internal representations or ideas. Dreyfus and Taylor (2015) referred to this original form of mediationalism as “representationalist,” but they are careful to note that this “much refuted” paradigm is only one among a variety of mediational theories all sharing the same “deeper topology” (p. 3). One of the key features distinguishing this deeper topology is the “‘only through’ structure” (p. 10): a mind’s or organism’s epistemic access to external nature comes only through structures endogenous to the mind or organism. Other variants of mediationalism noted by Dreyfus and Taylor include Immanuel Kant’s critical turn, which although it re-imagined the meaning of *inner* and *outer* still enforces the only through structure and the gap between knowledge and reality; Willard Quine’s materialist turn, which denies the existence of mind and claims scientific knowledge of nature comes instead to the brain only through sensory receptors; Rorty’s linguistic turn, which claims that knowledge comes only through intersubjective agreement between publicly expressed sentences; and finally the computational turn, which claims that the brain acts as a kind of hardware supporting the mind as its software or operating system, with knowledge coming only through the internal processing of external information.

Introducció a la Transfenomenologia de les emocions. *Una aproximació enactiva al món emocional com a proposta d'espai de la intercorporeïtat*

Jordi Romero Bastida

representat en tantes altres dicotomies insalvables (subjecte-objecte, natura-cultura) com a única via per integrar dins el mateix domini el Logos en el món-de-la-vida.

En resum, la consideració de les emocions com a forma constituent i activa pot donar respostes a les qüestions relatives a la interculturalitat i la possibilitat de l'entesa com una alternativa a la teoria de reconeixement de Honneth o el *Logos intramundà* de Habermas-Apel. Operació que es podria realitzar incorporant les emocions en l'espai de la precomprensió que és comuna a tots dins les dinàmiques socials i interpersonals, incorporant-les a la reflexió filosòfica.

La pregunta inicial (P1) va dirigida a la discussió actual i més general al voltant de la intersubjectivitat, el reconeixement de la diferència, l'alteritat. És una pregunta que comprèn la resta i enllaça amb les dues grans posicions filosòfiques enfrontades citades a l'inici; per exemple per part dels anomenats *re-il·lustrats*, la teoria del reconeixement d'Alex Honneth, deixeble de Jürgen Habermas, o la mateixa teoria de l'acció comunicativa d'aquest últim, tots ells opten per la reformulació d'un *Logos* reflexiu. Enfront trobem la fenomenologia del cos (Merleau-Ponty, Levinas, Todes, Waldenfels) molt més actual, segons el meu parer, gràcies a l'impuls que ha trobat en l'encreuament amb diferents disciplines; no totes són 'ciències socials'. Així, per exemple la disputa sobre l'espai de la veritat i l'espai de les raons, o sobre allò conceptual i preconceptual tractat al debat McDowell-Dreyfus està a l'epicentre de la investigació sobre *AI* (intel·ligència artificial¹²). En resum, l'excel·lent llibre de Luís Sáez Rueda, *Movimientos filosóficos actuales* (2009), dona compte d'aquest debat polaritzat al voltant d'un retorn o reforma del projecte il·lustrat d'una banda i per una altra l'aposta descentralitzadora per la diferència, espai que ocuparien les diferents aproximacions holistes i fenomenològiques entre les quals situaria la meua proposta personal, en la línia de Merleau-Ponty, Todes i Waldenfels.

La segona pregunta (P2) va adreçada al moll de l'os i vol trobar una resposta a la qüestió debatuda a *Mind, Reason and Being-in-the-World* (Scheer, ed. 2013), mostrant per què cap de les dues posicions resulta satisfactòria. Es vol explicar de quina manera la Transfenomenologia de les emocions podria oferir una resposta a les dificultats amb les quals xoca la teoria del contacte¹³ de Taylor-Dreyfus, víctima aquesta de la força que

¹² La polèmica arran la publicació de *What Computers Can't Do* (1972, 1979, 1992) de Hubert Dreyfus (1929-2017) va ocasionar la seva dimissió del MIT. Una agria polèmica sobre els límits de la IA que va acabar donant la raó a la majoria d'arguments de Dreyfus.

¹³ (Segall. 2017: 8) Where their book fell short was in its attempt to articulate a metaphysically coherent contact theory that would release us from the epistemic captivity of the bifurcated conception of nature. They clearly saw that a more adequate picture would need to overcome the bifurcation between the traditional concepts of mental spontaneity and physical necessity. But by effectively ceding physical

Introducció a la Transfenomenologia de les emocions. *Una aproximació enactiva al món emocional com a proposta d'espai de la intercorporeïtat*

Jordi Romero Bastida

exerceix el paradigma representacional de la filosofia tradicional. Molt breument, el camí el marquen Merleau-Ponty, Todes, Waldenfels i les aportacions de Colombetti i Greenwood, l'aproximació enactiva i les aportacions de les *cognitive & affective sciences*. Es desenvoluparà la **Transfenomenologia de les emocions** a partir de l'aproximació enactiva.

Finalment, **la darrera pregunta (P3)**, probablement la més "enigmàtica", vol indagar en la idea del **trànsit de l'experiència emocional a la corporalitat-emocionalitat de l'experiència**, i les seves implicacions.

Estat de la qüestió

El treball que presento s'inicia conceptualment a partir del concepte de *posicionalitat* excèntrica de l'ésser humà de Helmut Plessner per entroncar amb la perspectiva enactiva, on introduiré els conceptes de *cogmoció* i *e-racionalitat* previs a la **Transfenomenologia de les emocions**, que desenvoluparé a l'entredós de la fenomenologia de la percepció de Merleau-Ponty (camp d'experiències i de la percepció inicial); de les possibles implicacions del treball de Samuel Todes a *Body and World*¹⁴ respecte el paper del subjecte perceptual, i la fenomenologia de l'estrany de Bernhard Waldenfels com a extensió de la intercorporeïtat (els plecs de la corporeïtat de Merleau-Ponty). Finalment caldrà aturar-se en les implicacions de l'*Emotional Turn* de la mà de William M. Reddy (2001) i de les aportacions de la filosofia de l'emoció (Goldie, ed.; 2010).

I. Aproximació fenomenològica

Com he explicat anteriorment el meu interès se centrava originalment a continuar el camí iniciat a *Genealogia de l'irracional: la raó intempestiva i el gir emocional* (2017), sobre el món de les emocions i el pensament seguint el camí que descriu la fenomenologia existencialista a partir del camí obert per Maurice Merleau-Ponty; per tant la seva obra és pedra de toc de la meva recerca. *La Fenomenologia de la percepció* (1945) és un referent ineludible en l'actualitat, citat i referenciat, font inesgotable d'inspiració, va ser el primer que va rescatar, del cul-de-sac de l'existencialisme sartreà, el cos i la percepció al

ontology to the mechanistic world picture of post-Galilean science, their proposed compromise left philosophy stuck, despite all their protestations against it, in the same old conceptual grid separating human meanings (even if these are said to emerge from embodied coping and worldly attunement) from natural mechanisms.

14 Samuel Todes (*Body and World*, 2001) modifica les categories *kantianes* a categories perceptuals en base al subjecte perceptual i apunta a la seva significació moral. Todes realitza una relectura fenomenològica de Kant ampliant noves categories del subjecte perceptual : llei de la gravitació universal; horitzontalitat i verticalitat, davant i darrera del cos en moviment; descripció del camp d'experiència i la necessitat com a motor de l'acció vinculada al món, etc.

Introducció a la Transfenomenologia de les emocions. *Una aproximació enactiva al món emocional com a proposta d'espai de la intercorporeïtat*

Jordi Romero Bastida

panorama del pensament. A continuació de l'obra *merleaupontiana* sorgeix l'aproximació original, polièdrica i actual de Bernhard Waldenfels, que a *Exploraciones fenomenológicas de lo extraño* presenta un recull d'escrits on es tracten diverses aproximacions fenomenològiques sobre l'alteritat i la corporalitat, límits del cos, etc. La seva visió m'interessa perquè la fenomenologia de l'estrany incorpora el pensament de Helmuth Plessner (que veurem més endavant), però també permet connectar amb altres autors que tracten la problemàtica de la filosofia moral (universalisme, interculturalitat, drets humans, etc.). En resum, **hi ha una convergència en el tractament del cos (propri i aliè) respecte qüestions actuals i capitals de la filosofia moral i política que mitjançant el tractament fenomenològic de la intercorporeïtat poden ser defensades i practicades.**

L'altre gran obra fenomenològica va passar pràcticament desapercebuda i molt probablement hauria estat oblidada si no hagués estat per la intervenció del filòsof Hubert Dreyfus; es tracta de *Body and World* (2001) de Samuel Todes, escrit a partir de la seva tesi presentada l'any 1963. Malauradament Todes va morir prematurament sense poder finalitzar la segona part que havia de constituir, sens dubte, un punt i apart en el camí de la fenomenologia. Todes va deixar escrit a l'apèndix III d'aquest llibre -amb gran dosi d'anticipació pel que serien les qüestions tractades posteriorment per la fenomenologia- un resum on desgranava el contingut d'aquesta segona part que no seria mai escrita i que havia de titular-se *The Human Body as Personal Subject of Society*; la lectura d'aquest llibre, però encara més la "promesa" de l'apèndix III va despertar en mi curiositat i interès per traçar un camí entre el treball de Merleau-Ponty i Samuel Todes: tinc la sensació que aquest capítol de la fenomenologia havia de ser escrit, però ja no podria ser-ho sota les mateixes condicions, sinó que resultava imprescindible una actualització, que lligaria amb l'explicat anteriorment. **Todes estableix una connexió valuosa entre la filosofia kantiana i la fenomenologia presentant les 'categories perceptuals' com a correlat de les categories kantianes en una actualització que els atorga una potent càrrega normativa que aplicaré a la meva Transfenomenologia de les emocions.**

I. I. El debat McDowell-Dreyfus: disputa en l'espai de les raons i les creences

He parlat anteriorment de Hubert Dreyfus en relació a Todes. Ara convé parlar del darrer treball conjunt de Dreyfus amb el filòsof canadenc Charles Taylor (tots ells octogenaris) que em va proporcionar una pista valuosa per a la meua recerca. A *Retrieving Realism* (2015) Dreyfus i Taylor esbossen la teoria del contacte a partir del concepte de l'acció vinculada o percepció experta (*skillful coper*). Es tracta d'una

Introducció a la Transfenomenologia de les emocions. *Una aproximació enactiva al món emocional com a proposta d'espai de la intercorporeïtat*

Jordi Romero Bastida

actualització fenomenològica sobre velles idees de Merleau-Ponty i Samuel Todes que vol refutar el relativisme (Rorty) i altres corrents filosòfics.

L'obra de Dreyfus-Taylor tracta una qüestió actual i trencadora que es deriva d'una disputa de llarg abast recollida en el camí iniciat per Merleau-Ponty, però que ens situa en una discussió central al voltant de la qual s'escenifica una de les divisions més grans en el món del pensament actual: la crítica realitzada des dels corrents fenomenològics i dels pensaments de la diferència a l'epistemologia i els sistemes de pensament tradicional, bàsicament la filosofia representacional (també dita mediacional) hereva de Descartes i actualitzada per Kant, seguida per les Escoles Crítiques de Frankfurt i els anomenats re-il·lustrats, divisió que es remunta a dos grans blocs filosòfics irreconciliables, la filosofia analítica i la filosofia continental (sortosament una divisió cada vegada més obsoleta).

Al voltant d'aquests dos grups es debaten qüestions relatives a les possibilitats de conèixer: com podem conèixer? què és el coneixement? Un tema interessantíssim que només tractarem tangencialment però que em serveix d'introducció a la separació i definició del coneixement en categories (conceptual i preconceptual), espai de les raons i espai natural o de les causes, intencionalitat del coneixement, etc., la crítica al dualisme, entre altres, formant part d'aquest 'Tot en qüestió', tal i com destaca Joseph K. Schear (ed.) en la introducció de *Mind, Reason and Being-in-the-World* (2013)¹⁵.

Tot va començar l'any 2005 quan Hubert Dreyfus, amb motiu de la presa de possessió del càrrec de director de la *American Philosophical Association Presidential Address*

15 (Schear, 2013:3) What is the place of reason in human life? Is all intelligibility rational intelligibility, or is there a form of intelligibility characteristic of our skilled bodily engagement with the world that falls outside the reach of reason? What is the relationship between bodily skills and intentional action? What are conceptual capacities? How do such capacities figure in bodily movement and perceptual experience? Does experience have nonconceptual content? Does embodied skillful comportament have nonconceptual content? How should we understand the distinctively human form of relation to the world while doing justice to our continuity with nonrational animals? What is the nature of the know-how at work in practical skills, and in what sense, if at all, is such know-how rational? Is reflection essential to, or rather an enemy of, expert performance? Does virtuous action require having a reason for one's action? What does the charge of "intellectualism" amount to, and who ultimately is more guilty of it, McDowell or Dreyfus? Does the first-person authority characteristic of conscious experience require rationality and language? What is the role of phenomenological reflection in addressing these questions? What is the relationship between phenomenological methods in philosophy and transcendental philosophy? Is the tradition of existential phenomenology (Heidegger, Sartre, Merleau-Ponty) an extension, or rather a decisive critique, of Kant's project in the Critique of Pure Reason? What does Kant mean by "apperception," and by "synthesis"? What does Heidegger mean by "being-in-the-world," and by "thinking"? What does Sartre mean by the "prereflective cogito"? What does Merleau-Ponty mean by "motor intentionality"?

Introducció a la Transfenomenologia de les emocions. *Una aproximació enactiva al món emocional com a proposta d'espai de la intercorporeïtat*

Jordi Romero Bastida

aprofitarà el discurs inaugural per criticar durament les idees de John McDowell al ja clàssic i controvertit *Mind and World* (1994), on McDowell exposava l'argument que tot el coneixement tenia un objecte, del qual es deduïa un contingut, i per tant es podia concloure que tot el coneixement era conceptual. Fruit d'aquesta polèmica es produirà el debat que Joseph. K Schear reunirà a *Mind, Reason and Being-in-the-World*, conegut també com "debat McDowell-Dreyfus", el qual em va ajudar a refinar la meua posició, perquè al voltant de la discussió principal entre aquests dos grans pensadors, s'agrupen altres aportacions interessantíssimes¹⁶ que contribueixen a perfilar una visió polièdrica, transversal i profunda. Schear ho relata així:

The central issue at stake between Dreyfus and McDowell is the extent to which conceptual rationality is involved in our skillful embodied rapport with the world. Examples of skills that figure in the exchange include opening doors, playing sports, and blitz chess, standing the appropriate distance from someone in conversation, chasing streetcars, and catching a frisbee, among others. McDowell urges that conceptual rationality is, as he puts it, "everywhere in our lives," including in our skillful embodied comportment. Dreyfus, by contrast, seeks to identify and describe forms of "absorbed coping" that do not come within the scope of conceptual rationality. These skills, Dreyfus argues, open us to a world that solicits our bodily comportment, a world that is more basic than the objective reality to which we are open in McDowell's broadly epistemic conception of experience. We are not, Dreyfus urges, "full-time rational animals (2013: 1).

Per què és rellevant el debat McDowell-Dreyfus per al meu treball? Perquè escenifica un enfrontament directe que permet destriar clarament els matisos existents en les posicions que propugnen línies d'investigació analítiques, psicologistes i fisiologistes, d'aquelles que integren la filosofia en el corpus d'una explicació que també implica noves aproximacions de les ciències naturals. **És en el terreny d'una aproximació fenomenològica enactiva on situo la meua proposta per mostrar que el debat entre allò preconceptual i allò conceptual està viciat d'inici i mancat de sentit.**

La posició defensada per McDowell ha anat perdent pes, però tampoc els arguments de Dreyfus van convèncer tothom. Personalment, tot i decantar-me per la sensibilitat de Dreyfus, considero que ni la teoria del contacte ni el concepte de *skillful coper* satisfan les

¹⁶ L'aportació de l'ex-ballarina i filòsofa Barbara Montero ("*Dancer Reflects*" a: *Mind, Reason and Being-in-the-World*. pp. 303-319) esdevé especialment punyent en la crítica a l'acció vinculada de Dreyfus. Més endavant es desenvoluparà l'argument de Montero.

Introducció a la Transfenomenologia de les emocions. *Una aproximació enactiva al món emocional com a proposta d'espai de la intercorporeïtat*

Jordi Romero Bastida

veritables implicacions d'un món perceptual descrit només parcialment. En cert sentit, la recerca física de la consciència, la filosofia de la ment i altres aproximacions fisiologistes i psíquiques continuen ignorant les repercussions d'una comprensió global dels processos de coneixement de l'ésser humà a causa dels prejudicis de la filosofia tradicional i el paradigma dualista que separa cos i ment, prejudici del qual ni tan sols certes aproximacions fenomenològiques aconsegueixen superar: realment el paradigma cartesiana roman com una imatge que ens té captius.

II. Aproximació enactiva i excèntrica: retorn a les condicions posicionals i ambientals de l'ésser humà

El debat continua en l'actualitat però ha rebut un nou impuls gràcies a la recuperació i reformulació de l'aproximació enactiva, hereva de la psicologia cognitiva. En aquest punt, resulten especialment significatives les aportacions dels darrers articles de Di Paolo sobre enactivisme (2012, 2016, 2018), de Giovanna Colombetti ¹⁷ que es condensaran en el llibre *The Feeling Body. Affective Science Meets the Enactive Mind* (2014) i en altres tantes lectures i articles de Jennifer Greenwood també condensades a *Becoming Human. The Ontogenesis, Metaphysics, and Expression of Human Emotionality* (2015). **Actualment les noves aproximacions enactives sobre la consideració del cos com un complex perceptiu i del coneixement van guanyant terreny en contra de les tesis provinents de la filosofia de la ment i les neurociències** (Searle, 2002; *et al*). Però recordem abans una bona definició sobre enactivisme (Di Paolo, 2018: 1):

El enfoque enactivo es una rama de las ciencias cognitivas corporizadas. Su principal objeto de estudio es la brecha entre naturaleza y experiencia humana que existe en la actualidad en las ciencias cognitivas y en filosofías de la mente. Como marco teórico, el enactivismo busca articular ideas que permitan una naturalización de lo mental sin reducir la autonomía epistémica y ontológica de los dominios de la vida, de la experiencia subjetiva y de lo social.

Es tracta, doncs, d'una visió renovadora que cercant la descripció de la situació de l'ésser humà en el món troba confirmació gràcies al treball d'un fenomenòleg injustament oblidat –a l'ombra de figures com Husserl o Heidegger i pel moment històric-. perquè el pensament de Helmuth Plessner, pare de la filosofia antropològica, és d'una gran

17 Especialment rellevant seran les aportacions enactives en quant al paper de la consciència, la ment i el cos (Colombetti, 2014: 64) According to the dynamical sensorimotor approach, sensory information thus impinges on an active organism that is already furnished with knowledge and expectations about how the world changes in relation to movement; perceiving is, then, better characterized as the exercise of this practical knowledge, rather than the representation of sensory information in a dedicated part of the brain

Introducció a la Transfenomenologia de les emocions. *Una aproximació enactiva al món emocional com a proposta d'espai de la intercorporeïtat*

Jordi Romero Bastida

originalitat. Actualment es comencen a valorar les seves contribucions, per exemple, respecte l'ecofilosofia, etc.

Per cloure, destacar la contribució de Plessner a la centralitat animal i la posició excèntrica de l'ésser humà: **la posició centrada animal és sobrepujada per la posició excèntrica característica de l'ésser humà, que consisteix en la presa de consciència simultània de saber que som-un-cos i tenim-un-cos, determinant l'estranyament a partir de la qual ens a percebem de la nostra singularitat.** Perspectiva indefinida que significa la presa de consciència que es qüestiona a si mateixa a la recerca d'un sentit. Posició incerta però única de l'ésser humà que considero l'inici de la meva tesi.

III. Una aproximació emocional

Efectuades les aproximacions anteriors, ha arribat el moment de fer referència a l'*Emotional Turn*, tema que vaig desenvolupar a la *Genealogia de l'irracional* (2017). Només breument, i perquè la meva aproximació parteix d'aquest treball però no se centrarà tant en la perspectiva filosòfica sinó en l'aproximació fenomenològica i enactiva, faré un parell de referències al moll de l'os de la recerca de l'historiador i antropòleg nord-americà William M. Reddy, autor de *The Navigation of Feeling. A framework for the History of Emotions* (2001), que descriu de la següent manera el repunt dels *Emotional Studies*:

The fact is that there is not one revolution in the study of emotions going on right now, but three, proceeding almost independently of each other. Psychologists have found ways of applying laboratory techniques devised for the study of cognition to questions involving emotion, sparking one revolution. Ethnographers have developed new field techniques and a new theoretical apparatus for understanding the cultural dimension of emotions, sparking a second. Finally, historians and literary critics have discovered that emotions have a kind of history (but what kind is not entirely clear) (2001: X)

Tanmateix serà a partir d'un comentari que reproduïx a continuació i de la meua recerca posterior que recalaré en un punt clau. Seguint Reddy:

Research in cognitive psychology has also shown that emotions are virtually indistinguishable from cognition itself, just as they have shown that cognition is not made up of a single pathway of successive "automatic" processes. To make sense of this confusing but abundant research, Barnet and Ratner (1997) have begun speaking of "cogmotion" (2001: 321).

O les recents investigacions dutes a terme per el Dr. Luiz Pessoa, neurocientífic i director del programa MRI de la Universitat de Maryland recollides a *The Cognitive Emotional*

Introducció a la Transfenomenologia de les emocions. *Una aproximació enactiva al món emocional com a proposta d'espai de la intercorporeïtat*

Jordi Romero Bastida

Brain: From Interactions to Integration (2013) on s'aposta per un model integrador i interactiu del cervell que abandona definitivament el model clàssic per àrees i funcions delimitades. Reprodueixo part de les conclusions d'aquest revelador llibre:

Emotion feels different from cognition. Thus our feeling of outrage when a careless driver dangerously cuts in front of us, forcing us to rapidly swerve away to avoid being hit seems *qualitatively* different from our calmly considering the various driving routes we might take on a cross-country summer trip with the family. And these two mental states and associated processes also appear to be subserved by fairly independent brain networks. Yet, when we consider the available neuroscientific data, attempts to characterize regions as either 'emotional' or 'cognitive' quickly break down. An architecture of rich interconnectivity leads to a structure-function mapping that is both one to many and many to one. Ultimately, looking at the brain from the perspective of one brain region at a time is bound to produce a highly distorted and, more critically, impoverished description. The development of neural network theory (Grossberg 1980; Rumelhart and McClelland 1986) and modern graphtheoretic methods illustrate alternative frameworks that focus on distributed computations. As these methods evolve into newer theoretical frameworks, we can anticipate that a truly dynamic network view of the brain will become more widely adopted. In such dynamic frameworks, 'emotion' and 'cognition' may be used as labels in the context of certain behaviours, but will not map cleanly into compartmentalized pieces of the brain (ibíd. 258-259)

Cites que destaco especialment perquè comprenen una qüestió essencial pel meu treball que parteix d'una premissa no considerada suficientment: **a partir d'una nova perspectiva connectiva que integra els conceptes de cognició i emoció es pot extraure un nou tipus de funcionalitat racional inseparable de l'emocionalitat que anomenaré e-racionalitat. Cognició i e-racionalitat constituiran el nucli conceptual a partir del qual desenvoluparé la Transfenomenologia de les emocions.** Es tractarà, per tant, d'un procés de redescobriments de les condicions de l'adquisició, percepció i comprensió del món que vol recuperar el món emocional. Seguint a Waldenfels: *El nacimiento del sentido desde el pathos, al que nos referimos anteriormente, se completa en el nacimiento de mí mismo desde el pathos* (2015:65).

Introducció a la Transfenomenologia de les emocions. *Una aproximació enactiva al món emocional com a proposta d'espai de la intercorporeïtat*

Jordi Romero Bastida

Un mètode poc convencional

La filosofía empieza con el asombro. Em resultaria impossible trobar una afirmació que expressi amb tanta claredat i potència l'impuls que empeny a la reflexió teòrica filosòfica que ja, immediatament, s'obre a múltiples camps d'experiència i coneixement. *Asombro* necessari perquè, tal i com indicaria Bergson, la vida sempre mira el present, endavant, seguint el guiatge de la intuïció, a través de la percepció i les emocions, però la intel·ligència mira enrere, al passat, d'on recupera, sempre, d'una manera condicionada, el recurs de la memòria. Així, també la posició física, vertical, gravitacional, genuïna de la nostra espècie, anuncia l'inici de l'aventura, la disposició, l'obertura al món, i determina els fruits que rebrà d'aquest oferiment. On podria situar, doncs, la meua recerca sinó en aquest doble impuls que ens guia per la vida a través de la filosofia, sense perdre de vista les aportacions més intempestives dels pensadors més fabulosos a través d'una matriu de destins que prometen perspectives arriscades?

Metodologia

El que experimenta se precede a sí mismo
Bernhard Waldenfels

La metodologia desplegada en el camp de la reflexió teòrica sobre les ciències socials o de l'esperit, marca, des de l'inici de la seva trajectòria, un camí del pensar, senda que es bifurca per retrobar, inesperadament, aquest *asombro* inicial. Aleshores, podem comprovar que el mètode fenomenològic per antonomàsia, la reducció fenomenològica, específic d'aquest corrent heteròclit i profund del pensar que va inaugurar Husserl, consistirà en la recuperació del món-de-la-vida trencant la familiaritat del món. Hem recuperat el *asombro* (el món) com a metodologia¹⁸.

El pas següent serà el de recuperar la corporalitat, les percepcions i les emocions, camí iniciat en l'extraordinària *Fenomenologia de la Percepció* de Maurice Merleau-Ponty. En

¹⁸ La mejor fórmula de la reducción es, sin duda, la que diera Eugen Fink, el adjunto de Husserl, cuando hablaba de un «asombro» ante el mundo (Maurice Merleau-Ponty, *Fenomenologia de la percepció*, 1945. [1993:13])

Introducció a la Transfenomenologia de les emocions. *Una aproximació enactiva al món emocional com a proposta d'espai de la intercorporeïtat*

Jordi Romero Bastida

efecte, l'exploració del món perceptual per part del filòsof francès sembla centrada en l'anàlisi psicològica i clínica –especialment en la doctrina de la *Gestalt*-, en l'observació directa d'uns quants casos notables i significatius¹⁹ que (aparentment) no requereixen la reducció fenomenològica, sinó que descriuen el fenomen amb l'estranyesa i el *asombro* inauguraus de la sensibilitat, la percepció, la curiositat. Però, de sobte, el terreny de la psicologia esdevé camp fenomenològic, heus ací la radicalitat del mètode de Merleau-Ponty. Després arribarà Samuel Todes, de qui aprofitarem la idea del camp gravitacional i l'orientació del subjecte perceptual per acomplir les 'necessitats' de l'experiència. Hem recuperat el cos.

Metodològicament podria separar el meu treball en tres grups:

- a) Una fenomenologia del cos i una aproximació enactiva: recuperació del món per l'organisme (Whitehead, 1929; Varela, Thompson, 1991; Greenwood, 2015; Colombetti, 2017; Di Paolo 2013, 2018; *et al*).
- b) Una fenomenologia de la consciència i una aproximació antropològica: recuperació de la consciència corporalitzada (James, 1890; Plessner, 1960).
- c) Transfenomenologia de les emocions. Les indagacions anteriors més les aportacions dels *Emotional Studies* com a proposta d'espai de la intercorporeïtat (Todes, 2001; Reddy, 2001; Waldenfels, 2015).

Fins ara s'han presentat les nevadures del treball. La metodologia és immanent a la descripció, la reducció, el mètode fenomenològic. Ens trobem, doncs, en una situació d'incertesa que ens remet al famós principi de Heisenberg²⁰ que explica com la tria d'una variable preferent entre dues possibles, posem pel cas l'anàlisi qualitatiu sobre el quantitatiu, determina el futur dels resultats (que aniran en detriment de la variable secundària).

19 Entre els quals el famós cas del soldat Schneider, ferit de metralla, mostra alteracions cognitives significatives que Merleau-Ponty escodrinya. (Maurice Merleau-Ponty, *Fenomenologia de la percepció*. 1945: 142): 'El análisis del sentido de la enfermedad, si llega a una función simbólica, identifica a todas las enfermedades, reduce a unidad todas las afasias, las apraxias y las agnosias, y posiblemente ni siquiera tenga ningún medio para distinguirlas de la esquizofrenia.⁶¹ Luego comprendemos que médicos y psicólogos declinan la invitación del intelectualismo y vuelvan, a falta de algo mejor, a los ensayos de explicación causal que, cuando menos, tienen la ventaja de tomar en cuenta lo que la enfermedad tiene de particular, con lo que nos dan, si mas no, la ilusión de un saber efectivo. La patología moderna muestra que no se da jamás una perturbación rigurosamente electiva, pero también hace ver que cada perturbación se matiza según la región del comportamiento que principalmente aborda'.

²⁰ El principi d'incertesa de Heisenberg és un dels puntals de la teoria quàntica. Més endavant (Part II) veurem una relació sorprenent respecte aquesta teoria i la fenomenologia a partir del treball gairebé inèdit del fenomenòleg alemany Hermann Schmitz.

Introducció a la Transfenomenologia de les emocions. *Una aproximació enactiva al món emocional com a proposta d'espai de la intercorporeïtat*

Jordi Romero Bastida

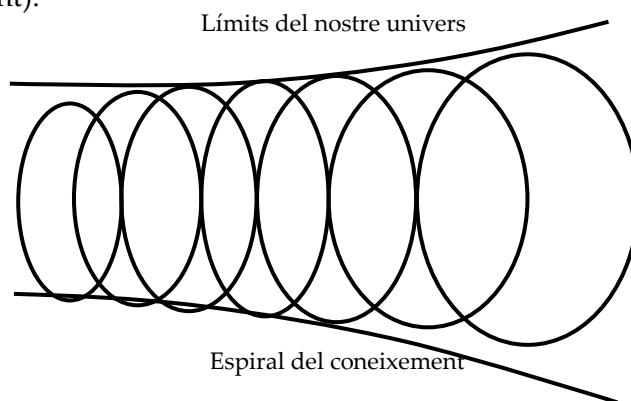
No pot ser d'una altra manera, el camí del pensar mira sempre el present, un present irrecuperable. Igualment inaccessibles es presenten els objectius de la reflexió teòrica en les ciències socials i de l'esperit. Tot allò que ens importa comença en un altre lloc, és sempre més enllà. Nous temors m'assalten: si la meva aportació personal aconseguirà interessar a algú, si podré incorporar una perspectiva productiva i espero que original. En resum, la reflexió teòrica sobre les ciències socials o de l'esperit és un camí solitari, o potser no tant.

Marc teòric

Volver a las cosas mismas es volver a este mundo antes del conocimiento del que el conocimiento habla siempre

Maurice Merleau-Ponty

No serà la primera paradoxa que el marc teòric sigui el primer sacrificat. **Traçaré una panoràmica, no serà, per tant, un marc, sinó una espiral de coneixement²¹ que representa una cosmovisió renovada i les realitats subseqüents, complementàries, antagòniques, però possibles** (res s'escapa a l'espiral del coneixement, quan aquesta espiral col·lapsa ens trobem amb una nova espiral de coneixement, i així successivament).

La disputa de la postmodernitat que amb el títol de *Crisi de la Modernitat* vol sistematitzar el desafiament de la intersubjectivitat, la identitat i l'alteritat, la llibertat i la tolerància, se situa en l'epicentre de l'espiral del coneixement. Sentim una remor profunda que ve d'antic, l'enfrontament gairebé agonístic entre el Logos racional i la filosofia de la vida o de la vivència, i que tractaré de contextualitzar amb les noves perspectives de les ciències cognitives renovades (*4E cognition group*, enactivisme).

²¹ Henryk Skolimowski. *La mente participativa*. 2016. [...] las paredes del cosmos se conforman exactamente con la espiral del conocimiento [...] las paredes exteriores del cosmos son las paredes interiores de la mente.

Introducció a la Transfenomenologia de les emocions. *Una aproximació enactiva al món emocional com a proposta d'espai de la intercorporeïtat*

Jordi Romero Bastida

La panoràmica que descriu, doncs, servirà d'introducció i presentació de les línies de força de la **Transfenomenologia de les Emocions**. Es presentaran totes i cada una de les nervadures del treball. Faré una descripció breu del paisatge. Cada perspectiva serà una instantània on es situaran els diferents actors i llurs accions en escenes representatives:

- I. Una de les realitats que haurem d'assumir serà la de la visió representacional de les imatges que separa el món entre subjecte i objecte, i conseqüentment, desvincula l'individu del món. Aquesta visió és la que recull la tradició filosòfica a partir de Descartes fins l'actualitat (debat Dreyfus-McDowell, 2013; discussió Dreyfus-Taylor versus Rorty, 2015; etc.).
- II. La idea principal és que la nostra vinculació amb el món es produeix en un primer moment en una relació enactiva, procés en el qual transformem l'entorn immediat, incorporant fragments d'aquest al mateix temps (dins l'àmbit social incorporem 'identitats'). En aquest sentit, i seguint els preceptes enactius, l'individu és considerat un organisme (Whitehead, 1929; Varela, Thompson, Colombetti, 1991; Di Paolo, 2013, 2018; *et al*).
- III. Durant aquest procés l'organisme (individu, bacteri, planta, etc.) desplega una consciència que ultrapassa els límits del propi cos, i només en el cas dels animals humans, el condiciona a la indeterminació irrenunciable de saber que: tenir-un-cos i ésser-un-cos. Consciència corporalitzada (Whitehead, 1929; Plessner, 1960;).
- IV. L'emocionalitat és la causa del moviment²². L'orientació gravitacional, espacial i vertical ens dedica camps d'experiències perceptuals que precisen activacions ràpides susceptibles d'interpretació entre individus significatius cognitivament. Les emocions proporcionen aquests tipus especial de coneixement compartit en el regne animal que Plessner categoritza en la centralitat. Però l'emocionalitat humana s'ha refinat fins la e-racionalitat, producte indissociable entre emoció i raó, intuïció que guia la vida i la intel·ligència que classifica, memoritza i fixa la vida en un moviment que ha portat, finalment, a la desvinculació del món (Kant, 1781; Merleau-Ponty, 1945, 1960, 1964; Todes, 2001; *et al*).

22 El terme en anglès *emotion* ja es deriva de *motion* o moviment, perquè efectivament el món físic es mou i l'emoció ens connecta amb el món.

Introducció a la Transfenomenologia de les emocions. *Una aproximació enactiva al món emocional com a proposta d'espai de la intercorporeïtat*

Jordi Romero Bastida

El miratge del pensament representacional troba l'enunciació definitiva en Descartes i es desenvolupa fins la seva completa apropiació del pensament occidental dels darrers segles, no sense haver interpretat, a partir de la consciència del propi cos, els següents enunciats:

1. Els límits del cos són els límits del món.
2. La consciència es localitza en l'interior, la ment.
3. La meva percepció em proporciona imatges reals de les coses.

Qüestionar-se les idees exposades ens ofereix camins de cap manera deserts. Al contrari, al llarg de la història de la humanitat des dels grecs fins la modernitat, començant per Berkeley fins Nietzsche, James, Bergson, Whitehead, Plessner, Husserl, Heidegger, Merleau-Ponty, Todes, Waldenfels ens acompanyen al llarg d'aquest camí de la vivència del pensar. A continuació vull presentar diferents excursos que justifiquen el desbordament²³ del marc teòric:

- El primer ho fa perquè qüestiona els límits de la natura i la cultura.
- El segon perquè es dirigeix contra la concepció tradicional del subjecte i l'objecte.
- La teoria de l'acció vinculada ens permet avançar en la comprensió de les cultures.
- Sobre l'estrany com a possibilitat de l'universal que ens traspasa en recíproca apel·lació.
- Cossos comunicants. El cos ocupa el temps dels drets. L'ètica, el reconeixement de l'alteritat i la diferència s'activen en l'espai intercorporal.

I. Excurs natura i cultura

Camí principal que podria bifurcar-se però que seguirem ben a prop, perquè la línia que segueixo implica un model de coneixement que integra el món emocional a través d'una concepció de l'individu com a organisme que altera l'entorn i el modifica, apropiant-se de percepcions (conscient i inconscientment) en un procés continu de creació (entre altres la identitat), modificació i renovació, on la cultura seria la culminació d'aquesta gran transformació. Cultura que constitueix el cim de les realitzacions humanes i l'horitzó de les seves possibilitats, però que no és el límit de les futures realitzacions humanes. Tanmateix, tot i que més enllà de la cultura no hi ha límits hem arribat a la conclusió equivocada confonent cultura i natura, de manera que hem interioritzat els

²³ Desbordament que es produeix seguint les forces centrífugues i centrípetes d'una nova espiral del coneixement.

Introducció a la Transfenomenologia de les emocions. *Una aproximació enactiva al món emocional com a proposta d'espai de la intercorporeïtat*

Jordi Romero Bastida

límits de la cultura com a finalitats en la natura, destinant els treballs de la cultura i la intel·ligència (classificació i control, fixació i anàlisi) al domini de la natura, oblidant que la irreductibilitat de la natura és la causa primera de la vida, que com assenyala al principi, és sempre present, sempre avança, guiada per la intuïció. En aquest procés hem perdut de vista el món emocional que ens guiava en la comprensió integral del món-de-la-vida. De manera que quan mirem enrere i reflexionem, trobem un camp d'objectes, artefactes i produccions que hem col·locat nosaltres, els contemplem amb satisfacció i pensem que la vida que ens precedeix és la causa del món objectual, convenientment conceptualitzat i classificat²⁴. **La fal·làcia lleu en l'oblit de la condició humana, que actua artificialment d'una manera natural: aquesta seria la metafísica del procés tecnocientífic.** Tancat el cercle, aquest es trenca i l'espiral de coneixement col·lapsa, ha arribat el moment de construir-ne un de nou.

II. Excurs consciència corporalitzada

La posició excèntrica de Plessner ens brinda una oportunitat única per comprendre la naturalesa fenomenològica de la cognició. No es tracta en realitat sinó de la reformulació d'un procés multifuncional emocional-racional que s'activa en l'oscil·lació fruit de la perspectiva de la indefinició perpètua entre 'ésser-un-cos' i 'tenir-un-cos'. Quan ens trobem en qualsevol d'aquestes perspectives som ja racionals o emocionals? En absolut, perquè la nostra no és mai una posició ferma, sinó indeterminada, inacabada, que s'ha tractat de manera distorsionada a partir d'una visió dualista que ens impedeix reconèixer l'emocionalitat de la raó i la racionalitat de les emocions.

Aquesta és la tesi que permet la superació del dualisme i posa fi al debat McDowell-Dreyfus perquè dona resposta a la ineficàcia de l'explicació de la racionalitat d'estats reconeguts fora de l'àmbit lingüístic -realitzats amb nadons i estudis d'ontogènesis (Greenwood, 2015), però també dona resposta a la inexactitud de l'explicació del *absorbed coping claim* de Dreyfus (2013), per exemple en el cas dels ballarins de ballet, fàcilment rebutjat per l'ex-ballarina i filòsofa Barbara Montero²⁵, que ens explica amb una senzillesa desarmant la falsedat de la presumpció del ballarí en execució perfecta sense presència del jo conscient, en un estat preconscient, d'automatisme, etc. Ben al contrari. com qualsevol hàbil instrumentista podria confirmar, l'execució de l'acció vinculada que Dreyfus descriu precisa un equilibri que conjuga mestria i tècnica, resultat que només pot prestar una consciència *corporalitzada* (que és la idea que defensaré). Seguint Plessner

24 Tesi principal de McDowell (1994), origen del debat Dreyfus-McDowell (2013) i emblema del paradigma representacional i tecnocientífic actual.

25 Montero, Barbara. (2013). A Dance Reflects. A: Joseph Schear (ed.), *Mind, Reason and Being-in-the-World*. London: Routledge, 303-319.

Introducció a la Transfenomenologia de les emocions. *Una aproximació enactiva al món emocional com a proposta d'espai de la intercorporeïtat*

Jordi Romero Bastida

direm que la tensió entre la centralitat i l'excentricitat no es resol mai, l'actuació ens situa en el límit amb un cost enorme i extenuant. Conseqüentment, ni les explicacions de McDowell ni les de Dreyfus poden explicar la reversibilitat entre racionalitat i les accions 'sense concepte' (preconceptuals). Els processos cognitius no són la resposta. **Són els processos *cogmocionals* els que donen sentit a una capacitat exclusiva que denomino *e-racionalitat*, responsable única de la conceptualització emocionalment significativa i dirigida que ens guia a través de l'experiència del món.**

III. Excurs Teoria del contacte

A *Retrieving Realism* (2015) Dreyfus i Taylor exposen una revisió del concepte d'acció vinculada (*absorbed coping*) a través de la descripció de l'espai natural de les raons o preconceptual que situa l'individu llançat a l'experiència del món. Reconèixer la validesa de l'acció vinculada, experta, significa interpretar-la en l'aprehensió anterior a l'adquisició del llenguatge, i per tant, situar l'individu en un espai central compartit i igualitari que no es subsumeix al llenguatge com a tradició. Podem seguir la genealogia del llenguatge dels drets humans, recórrer amunt i avall la tradició filosòfica, jurídica, moral, política i social sota l'ombra de l'eurocentrisme que el projecte re-il·lustrat vol recuperar?

L'acció vinculada consistiria en aquest *grip* prereflexiu que ocupa espais no habitats per el llenguatge. Des d'aquesta posició l'ésser humà 'sap' de la possibilitat de la comprensió entre cultures. A diferència dels relativistes (Rorty) que afirmen la impermeabilitat de les cultures, o dels racionalistes que volen conceptualitzar la comunicació a través de l'autocomprensió totalitzadora, la precomprensió de l'acció vinculada entén que *each specific understanding of human nature underwrites a specific understanding of human goods, or of human rights* (2015: 162). **La cultura modula les emocions (*moods, emotions, affects, etc.*) de manera que es pot parlar d'una emocionalitat racional vinculada anterior a la racionalitat desvinculada.**

IV. Excurs sobre l'estrany

La posició inicial de la fenomenologia del cos ve donada per les aportacions de Maurice Merleau-Ponty. El cos com a camp fenomenològic es desplega en una obertura intercorporeal: cossos, paraules, emocions ens traspassen en una universalitat de recíproca apel·lació²⁶ que supera les pretensions de validesa de la racionalitat del diàleg²⁷. A continuació de l'obra *merleaupontiana* sorgeix l'aproximació de Bernhard

26 Merleau-Ponty, *Signos*. 1964: 115.

27 Sáez Rueda, *Movimientos filosóficos actuales*. 2003: 480-481

Introducció a la Transfenomenologia de les emocions. *Una aproximació enactiva al món emocional com a proposta d'espai de la intercorporeïtat*

Jordi Romero Bastida

Waldenfels, que a *Exploraciones fenomenológicas de lo extraño* presenta un recull d'escrits sobre alteritat, corporeïtat, límits del cos, etc. Waldenfels es distingeix per la descripció de la dimensió intercorporeal de la comunicació (Sáez Rueda, 2003: 481) en la fenomenologia de la *responsivitat*.

El cos com a espai d'intercanvi és el fons on les demandes i les pretensions de diàleg des de la verticalitat trenquen qualsevol possibilitat totalitzadora, pas previ a la hibridació de l'estrany i allò propi -que forma part del concepte de comprensió de Gadamer-. El món emocional (*pathos*) i l'acció vinculada de l'individu omplen els espais buits de la intersubjectivitat de les ètiques dialògiques característiques de la racionalitat. Donar resposta al *Logos* és prerrogativa de l'universalisme, però l'experiència de l'estrany implica enfrontar-se a preguntes no *formulables* (quan aquestes preguntes són fixades ja formen part del discurs) que ens afecten d'una manera prerreflexiva. **L'asimetria de l'estrany ens situa en l'espai prerreflexiu on té lloc un diàleg inoportú -en el sentit de no esperat- que mostra un poder no regulable i salvatge.**

V. Excurs. Cossos comunicants

Reivindicar el cos com a espai dels drets humans implica que la comunicació es produiria a través de la intercorporeïtat establerta en la consciència corporalitzada que ha transcendit els límits del cos. La consciència, situada en el cos (no en la ment) crea l'espai intercorporeal a través de l'acció vinculada en societat:

The body is, in particular, the site of social meanings, because of what we can call intercorporeality, the ways in which our bodies are attuned to each other from the very beginning of human life (Dreyfus, Taylor, 2015: 118)

Probablement el cos no sigui el destí esperat. Personalment el prefereixo abans que un punt d'Arquímedes, *a view from nowhere* des del qual ens desvinculem del món. Llocs que ningú ha visitat, com el universalisme, un altre no-espai (Marc Auge) del que emanen les fonts històriques del colonialisme i el imperialisme fins la globalització que ha generat una alienació doble (primer colonitzat, després immigrant) que ens retorna en successives onades.

La recuperació del cos suposa la incorporació del món emocional. La fenomenologia de la corporalitat connecta amb recents aportacions des de noves posicions de la psicologia i la neurofisiologia que reclamen la interdisciplinarietat i reconsideren noves perspectives enactives, participatives i holistes (*Extended Mind, Wide Externalism, IBH*, etc.) en ares de la integració del món emocional en la totalitat dels processos cognitius.

Introducció a la Transfenomenologia de les emocions. *Una aproximació enactiva al món emocional com a proposta d'espai de la intercorporeïtat*

Jordi Romero Bastida

La funció que possibilita el desenvolupament de la consciència corporalitzada és el moviment en quant moment de trobada entre l'experiència i l'oferiment. L'enactivisme explica l'organisme (ésser humà, bacteri, etc.) dins l'entorn, de manera que l'ésser viu incorpora parts de l'entorn i el modifica. L'acció vinculada del cos (i la consciència que el transcendeix) s'efectua en el camp de la percepció sota condicions de gravetat i posicionalitat. Samuel Todes, a *Body and World* (2001), ens parla de la posició i orientació del subjecte perceptual en un camp d'experiències (món-de-la-vida) orientat a la satisfacció de les necessitats a través dels conceptes de *shared social body* i *shared social mind* (*Ibid.* 277) en la formulació de normes i drets²⁸.

Conclusions

L'objectiu d'aquests excursos era fonamentar el desbordament d'un marc teòric convencional presentant diverses nervadures, probablement les de més abast. Tanmateix, és cert, l'absència d'un ordre o marc teòric indica un límit que no es pot traspasar impunement. Però, com ens recorda Bernhard Waldenfels:

Si partimos de que lo extraño supera los límites de todo orden, se plantea la cuestión de cómo será una experiencia en la cual se realice dicha superación (2015: 19).

He intentat no repetir (massa) els arguments que s'han anat preparant en les anteriors pràctiques. Entenc el discurs (i la seva repetició) com una part del tot de la reflexió teòrica, exposat a ajustaments relatius a la versemblança o pertinença d'alguns arguments, i a la claredat expositiva, però el relat està llançat; ja s'inscriu obstinadament en el mètode marcant una espiral que aspira a comprendre i aprehendre més que a foragitar. Una advertència: el TFM és una introducció fonamentada que espera generar interès i debat, però la proposta té un risc, risc cridat a presentar un *asombro* en el lector davant el camí del pensar.

²⁸(Todes, 2001: 290) Social understanding is effected by the *realization* of significant ideas through their productive embodiment in actual movement. Social understanding is completed in rooted personal understanding, in which significant actuality follows from possibility alone.

Introducció a la Transfenomenologia de les emocions. *Una aproximació enactiva al món emocional com a proposta d'espai de la intercorporeïtat*

Jordi Romero Bastida

PART II

Presentificació del cos i desocultació de les emocions

Imaginem l'escena final de l'astronauta de 2001: A Space Odyssey. Es tracta d'un episodi de vinculació total del camp espai-temporal de necessitats tal i com el descriuria Todes: l'astronauta transita en una dimensió on es retroba amb l'estrany-propi de si-mateix (una versió alternativa d'ell, un ancià representant diverses escenes, ara esmorçant, ara moribund, en una mena d'ajustament temporal imprecís, no se sap si correspon amb el futur o amb el present-ara del protagonista), mentrestant l'aprehensió conceptual a partir d'una primera aproximació perceptual li estaria vedada; l'astronauta sembla haver perdut tota poise, tot balanç posicional, s'ha excentricat més enllà de tota possibilitat de retorn, desdoblant, qui sap fins a quin punt, absolutament a la deriva a l'escenari de la impossibilitat. Diguem que ni la percepció ni la comprensió conceptual són possibles, ni vàlides. Només una presa e-racional facilitarà a l'astronauta la vinculació, necessàriament estranya i al·lucinada però possible. Es produeix un sotrac i una oscil·lació brutal que indiquen la ruptura de l'espai-temps, a partir del qual s'activen les facultats cognoscionals distribuïdes en un feix de llum i partícules que es concentren a una velocitat de vertigen. És el límit de l'experiència i l'inici d'una nova consciència que situa l'astronauta a la vora de l'abisme: s'obre una disjuntiva entre la percepció i la impossible conceptualització de l'experiència. Els espectadors, captivats amb les imatges -ara icòniques-, experimentem l'alteritat d'allò propi, però l'astronauta ja transita altres nivells, altres dimensions. Un monòlit es presentifica. Quina serà la primera habilitat requerida a l'astronauta davant l'imprevist? Quin consol li quedarà envoltat en un infinit adimensional? Com ens presentarem en les Cases de la Percepció on se'ns revelarà finalment el Asombro?

Introducció a la Transfenomenologia de les emocions. *Una aproximació enactiva al món emocional com a proposta d'espai de la intercorporeïtat*

Jordi Romero Bastida

Fa més de 2 milions d'anys...

El espacio no se distribuye mediante fuerzas concéntricas e impersonales como la gravedad, sino mediante las excentricidades de la vida consciente

Juan Arnau. La invención de la libertad

Totes les hipòtesis són promeses de veritat. L'espiral del coneixement eixampla l'univers. Noves fronteres de la cognició conformen l'horitzó del coneixement. L'organisme que avança construeix el món. La consciència abandona els límits del cos en l'elaboració d'un entorn en moviment que només la e-racionalitat pot comprendre en tota la seva radical plenitud. L'excentricitat del nostre cos ens permet explorar els camps de percepció integrats per l'acció vinculada.

Repetim fins l'avorriment que l'ésser humà és l'animal més intel·ligent, però si un tribunal de savis provinent de l'espai examinés la nostra obra en funció de les nostres capacitats seria tan indulgent el judici? Fem el que podem, diem excusant-nos, però sabem que no és cert. També sabem que els judicis que realitzem sobre les nostres accions provenen d'un coneixement més perfecte que el model estandarditzat amb el qual intenten resoldre, aproximativament, els conflictes. Quan parlem de racionalitat som conscients de la pèrdua de contingut i significat que porten d'una manera implícita les produccions humanes. Parlem, doncs, de regles d'or, drets universals, normes prou assolibles per tothom. Sense èxit.

Repetim fins el cansament que l'ésser humà és l'animal més intel·ligent, però no ens hem parat a examinar amb suficient profunditat i generositat l'autèntic tret distintiu que ens fa ser realment especials: l'ésser humà és l'animal més desenvolupat emocionalment, amb anterioritat al desenvolupament de la pròpia intel·ligència amb l'augment del neocòrtex fa aproximadament 2 milions d'anys. Els humans van ser, abans, i gràcies al desenvolupament de les àrees subcorticals, més emocionals que cap altre espècie²⁹.

²⁹ Most apes trying to adapt to the savanna died off, but natural selection stumbled upon a solution by selecting on emotion centres to increase the variety and valences of emotions that could be used to forge strong bonds and, eventually, group solidarities. Indeed, this is how people form and sustain bonds today; they generate positive emotional flows that increase commitments to others and groups through interaction rituals (Collins 2004) and other interpersonal processes of attunement (Turner 2002). (Turner, 2014: 17)

Introducció a la Transfenomenologia de les emocions. *Una aproximació enactiva al món emocional com a proposta d'espai de la intercorporeïtat*

Jordi Romero Bastida

Filosofia de l'organisme, per Alfred North Whitehead

Des dels inicis de la filosofia amb els presocràtics, i posteriorment Plató, cap pensador ha anat més lluny que Whitehead. O potser algú altre hauria gosat exposar una metafísica del procés, una cosmologia de l'organisme, després d'haver col·laborat a la redacció dels *Principia Mathematica* (1910-1913) junt a Bertrand Russell? La filosofia del procés de Whitehead s'inspira en Plató –tota la filosofia a partir de Plató no són sinó notes al marge, afirmarà Whitehead- i posteriorment en Locke, a qui considera un precursor; però Locke no va arribar més lluny perquè estava sota l'influx del cartesianisme.

Whitehead es retrotrau a un espai mil·lèsimes de segons abans de la mateixa formació de l'univers per explicar el conjunt de forces relacionals que donen vida a totes les entitats, actuals, formals, ideals, eternes; diverses manifestacions de la potència de la *prehensió* que s'adhereix a les partícules elementals de l'existència. Una comprensió elemental, una cosmologia que té un principi bàsic, totes i cada una de les entitats està en totes i cada una de les entitats, de manera que la relació no és una acció a posteriori sinó una forma natural de presentació, la relació és l'entitat i l'entitat és a partir de la relació. No hi ha individus separats ni aïllats, ni matèria en l'espai buit del cosmos gràcies a la unió quàntica que integra ones i partícules, experiències i processos de transformació d'energia. Ras i curt, no hi ha subjecte material sinó un conjunt d'esdeveniments superposats en un univers possible on les entitats representades no són sinó contingències de processos cosmològics inacabables.

L'enactivisme no existiria -almenys en aquest univers-, sense la filosofia de l'organisme, atès el sistema cosmològic de Whitehead és un *panexperientialisme* que contempla l'experiència intrínseca de la naturalesa com a principi de superació de la filosofia convencional, inclosa la fenomenologia i l'enactivisme, punt essencial sobre el qual l'enactivisme (Thompson *et. al.*) no podrà combregar.

Whitehead remunta a Plató per recuperar una metafísica del procés que ultrapassa la genealogia de la racionalitat moderna des d'Aristòtil fins Descartes, Galileu, Newton fins l'actualitat. Vegem com explica Whitehead la divergència entre la línia ja irrenunciable de la crítica de Kant i la filosofia de l'organisme:

The philosophy of organism is the inversion of Kant's philosophy. The Critique of Pure Reason describes the process by which subjective data pass into the appearance of an objective world. The philosophy of organism seeks to describe how objective data pass into subjective satisfaction, and how order in the objective data provides intensity in the subjective satisfaction.

Introducció a la Transfenomenologia de les emocions. *Una aproximació enactiva al món emocional com a proposta d'espai de la intercorporeïtat*

Jordi Romero Bastida

For Kant, the world emerges from the subject, for the philosophy of organism, the subject emerges from the world -a 'superject' rather than a 'subject'. The word 'object' thus means an entity which is a potentiality for being a component in feeling; and the word 'subject' means the entity constituted by the process of feeling, and including this process. The feeler is the unity emergent from its own feelings; and feelings are the details of the process intermediary between this unity and its many data. The data are the potentials for feeling that is to say, they are objects. The process is the elimination of indeterminateness of feeling from the unity of one subjective experience (1929 [1985:88])

Whitehead realitza un salt inaudit en la constitució d'una metafísica processual que integra diferents aportacions del racionalisme, inclosos Locke, Descartes i Newton, per assimilar-los com manifestacions d'efectes actuals –fets d'una contemporaneïtat-conseqüència de processos oberts en un espai continu-extens de *presentificació*. Les entitats actuals o *factualitats*, cobren vida a través de nexes, sempre contingents en universos particulars. *Never is impossible*, sentència Whitehead, que desintegra, literalment, categoria, substància, subjecte i objecte en realitzacions d'ídic valor dins un ordre també circumstancial però immanent a la naturalesa eterna del tot.

Vegem la definició de societat, on trobarem semblances amb la fenomenologia del món social d'Alfred Schütz (veure punt 3) que presentarem més endavant: *The term 'society' will always be restricted to mean a nexus of actual entities which are 'ordered' among themselves in the sense to be explained in this section. The point of a 'society', as the term is here used, is that it is self-sustaining; in other words, that it is its own reason* (ibíd. 89)

La filosofia de l'organisme obre el camí de la cosmologia vinculant Plató (sobretot el *Timeo*) amb Newton (el *Scholium*) i la teoria quàntica, per exemple, la següent afirmació: *Newton could have accepted a molecular theory as easily as Plato, but there is this difference between them: Newton would have been surprised at the modern quantum theory and at the dissolution of quanta into vibrations; Plato would have expected it* (ibíd. 94).

Centrem-nos en allò que ens interessa en referència al concepte de societat³⁰, per exemple, una societat electromagnètica no és una societat de persones amb poders sinó un ordre social que explica i implica els fenòmens electromagnètics -anàlogament l'època que va viure Whitehead seria una societat quàntica-, junt amb desenvolupaments en el continu-extens espai-temps de les potencialitats físiques del tipus electromagnètic,

³⁰ *Process and Reality, chapter III, The Order of Nature, pg.83-109.*

Introducció a la Transfenomenologia de les emocions. *Una aproximació enactiva al món emocional com a proposta d'espai de la intercorporeïtat*

Jordi Romero Bastida

que al mateix temps té lloc ocasionalment en ordenacions actuals i socials on el subjecte, ara si, és una persistència actual.

La filosofia de l'organisme de Whitehead transita entre les escales macro i micro de la mecànica de partícules i quàntica. Física i metafísica es conjuguen per sobrepujar el paradigma mediacional, de manera que podríem trobar semblances amb la teoria de l'actor-xarxa (ANT *theory*) de Bruno Latour (admirador de Whitehead). Ens hauria de sorprendre que el sistema cosmològic teleològic de Whitehead³¹ generi ecos que ressonen en l'àmbit més moral i local del realisme fort de Dreyfus i Taylor a *Retrieving Realism?*

Fenomenologies

Es reconeix el mèrit d'haver incorporat el cos al pensament filosòfic a Maurice Merleau-Ponty en la seva gran obra, *Phénoménologie de la perception* (1945). Afirmació assumida comunament, que com tantes altres que acceptem per mor a la senzillesa d'una comprensió gratificant, és falsa. Per citar només uns quants autors que havien incorporat el cos al camí del pensar, a banda de l'al·lucinant filosofia de l'organisme de Whitehead i el ja esmentat Plessner (recuperat posteriorment a través de la fenomenologia de l'estrany de Waldenfels), i en tessitures diferenciades, dos dels principals autors referenciats en el present treball, Maurice Merleau-Ponty i Samuel Todes, beuen directament del treball del fenomenòleg lituà Aron Gurwitsch (1901-1973), de qui van rebre lliçons sobre la Gestalt, o el camp perceptual que Todes desenvoluparia més endavant junt amb la idea del paper del *lived body* perceptual en acció. Tampoc podem deixar de banda (hi serà present en aquest treball) a Alfred Schütz, autor de l'esplèndid *Phenomenology of the Social World* (1932) on realitza una encomiable fusió entre la fenomenologia de Husserl i la sociologia de Weber.

Seguint amb la gran obra que és Fenomenologia de la percepció (FP), s'ha afirmat que no presenta, pròpiament, cap metodologia fenomenològica, destacant que no hi ha reducció fenomenològica pròpiament en la FP. L'explicació del mateix Merleau-Ponty en el famós pròleg de la FP, que la fenomenologia només és accessible a un mètode fenomenològic, ens indica el camí a seguir.

Es tracta de les essències, afirma Merleau-Ponty, que remunta a les percepcions testimonials de subjectes desarmats, maltrets, com si l'autor desconfiés de la visió guiada de l'observador avesat. Però aquesta operació no ens ha d'enganyar. Una vegada més, es tracta de descriure les perifèries de la percepció, les arestes dels sentits en la seva pura

³¹ (Segall, 2017: 10) From a Whiteheadian point of view, bringing forth a robustly realist cosmological scheme no longer held captive by the mediational frame first requires overcoming the bifurcation of nature.

Introducció a la Transfenomenologia de les emocions. *Una aproximació enactiva al món emocional com a proposta d'espai de la intercorporeïtat*

Jordi Romero Bastida

i pulcra exactitud. Sembla com si Merleau-Ponty ens incités a desconfiar de tota ciència, tot coneixement, per fixar-se, compulsivament, en el tarot de la Gestalt i les seves ombres, figures desordenades que ens guien a desconfiar del centre, la geometria, el color. No haurem de desconfiar de qualsevol inici, origen o límit?

Precisament, tot el contrari, els límits i els orígens de la geometria dels objectes en l'orientació espai-temporal, o la identificació dels colors en reflexivitats sota condicions ambientals canviants, la relació dels cossos en moviment en camps perceptuals diferenciats, són, en realitat, entitats corresponents a un tipus de coneixement perceptual només identificable en els animals, entre els quals, els humans han resultat especialment hàbils. Percebem estructures d'una manera instantània sense concepte, actualitzem modes sensorials vertiginosament. La percepció és el mode de coneixement dels éssers corporals.

Merleau-Ponty descriu meravellosament la percepció, destacant en la recreació *gestàltica* de la realitat *mediata*. Per contra, sembla cedir davant l'idealisme *husserlià* i el transcendentalisme causant cert desassossec solipsista entre els més puristes, injustificadament, si seguim els darrers desenvolupaments de l'obra de Merleau-Ponty sobre la carnalitat i l'animalitat salvatge. Quan es començaven a albirar els primers indicis d'un gir a la verticalitat que apuntava a la descripció d'espais compartits, annexes a la intercorporeïtat, mor Merleau-Ponty. Una vegada més, o potser era la primera vegada, no s'ha acabat de superar la frontera de l'Ego. Tampoc la promesa de la intersubjectivitat.

Des de l'altra banda de l'Atlàntic en un escenari aparentment poc procliu a les audàcies fenomenològiques, un discret professor de filosofia, Samuel Todes, recupera la carnalitat per dotar-la, finalment, d'un camp perceptual veritablement ampli, obert a la horitzontalitat, el paisatge, la verticalitat de l'*ethos* gravitacional. Es tracta, sens dubte, del projecte fenomenològic més reeixit fins l'actualitat, injustament oblidat. Todes, com un monjo abnegat, s'enfronta amb les mateixes arrels del problema, rebutjant neokantians i analítics per dirigir-se al mateix savi de Königsberg, elaborant una categorització de la percepció que anteposa a la conceptualització a priori per desmarcar-se, amb una senzillesa aparent, mostrant-nos l'efectiva operativitat del cos en l'espai perceptual de les necessitats, motivacions que inspiren l'ésser humà en la creació del món a partir de les possibilitats reals de l'experiència. Todes ho resumeix de la següent manera:

Kant attempted to understand how the functions of perception and imagination are effectively synthesized in actual human knowledge, as,

Introducció a la Transfenomenologia de les emocions. *Una aproximació enactiva al món emocional com a proposta d'espai de la intercorporeïtat*

Jordi Romero Bastida

somehow or other, they plainly seem to be. His attempt to do this, however, allowed for only *one* level of objective experience, so that the claims of conceptually imaginative experience had either to subordinate or be subordinated by the claims of perceptual experience. Because of the way Kant posed his basic problem, he committed himself to the former alternative, which, like its opposite, results in doing justice neither to the claims of conceptual imagination nor to the claims of perception. My solution is to show that there are two levels of objective experience: the ground floor of perceptually objective experience; and the upper storey of imaginatively objective experience, which presupposes for its objectivity (i.e., for its dependability as living quarters) that the ground floor onto which it is built is itself on firm foundations. I attempt to show *that* the imaginative objectivity of theoretical knowledge presupposes a pre-imaginative, perceptual form of objectivity, by showing just *how* this is so. I attempt to characterize the a priori defining forms of *perceptual* knowledge, and to indicate what *systematic transformations* of these forms yield the a priori forms of *imaginative* knowledge exhibited by Kant. I attempt, in addition, to show the *objective need* for these transformations. Further, I attempt to show just how Kantian *dogmas*, inevitably attending any mistaken characterization of imaginatively objective experience as self-founding, are systematically replaced by *justifications* when forms of imaginative knowledge are understood as objectively founded, in accordance with objective need, in corresponding forms of self-founding perceptual knowledge.

Body and World és una obra irrepetible. La descripció del subjecte material de la percepció hauria d'haver estat la primera part d'una obra més vasta que explicaria l'assemblatge del subjecte material en societat a partir de la performativitat de la comprensió basada en les formes lliures de la percepció. Una visió fenomenològic-moral amb pretensions epistemològiques de racionalitat que amb total seguretat hauria esdevingut una obra de referència que ens hauria il·luminat qüestions que encara en l'actualitat, malauradament, romanen inabordables.

El joc de les categories: kantianes, perceptuals, emocionals

Wittgenstein va demostrar la impossibilitat del llenguatge privat, del que se segueix que tampoc poden haver jocs privats. Així, respondré a la iniciativa de Todes, que a *Body and World* presenta una tabla de categories perceptuals que anteposa com a model de la percepció real, fenomenològica, del subjecte perceptual, fins el punt que la seva proposta

Introducció a la Transfenomenologia de les emocions. *Una aproximació enactiva al món emocional com a proposta d'espai de la intercorporeïtat*

Jordi Romero Bastida

permet reconstruir el difícil problema de la consciència a partir de l'experiència perceptual. Serà necessari doncs, per mor de la coherència i una major comprensió, presentar la corresponent tabla de categories emocionals. Només recordar, a manera de disculpa, d'acord amb la idea general que les emocions no constitueixen una classe natural, i per tant, ens podem desprendre del llast de la conceptualització, no obstant això, considero necessari i interessant seguir l'argumentació de Todes per demostrar de quina manera, finalment, ell mateix cau en l'error del *representacionalisme* que només la recuperació del món emocional aconsegueix superar. Però repeteixo, es tracta d'un joc, només un joc.

Todes respon a Kant; li retreu que en comptes de recórrer a la imaginació com a mirall de l'experiència podria haver-se deixat escoltar ell mateix, però potser les percepcions estaven massa a flor de pell, el impossible de les coses en si mateixes no lliscava per la superfície sense fissures dels objectes de l'experiència. De la mateixa manera que ara, situats en la postmodernitat, ens plantegem amb naturalitat la inconsistència de la percepció, així s'expressava Merleau-Ponty a *Signos* (1964: 63):

Puesto que la percepción misma no está nunca acabada, puesto que nuestras perspectivas nos dan a expresar y a pensar un mundo que las engloba, las desborda, y se anuncia por medio de signos fulgurantes como una palabra o como un arabesco, ¿porque la expresión del mundo había de estar sujeta a la prosa de los *sentidos* o del concepto? Hace falta que sea poesía, es decir, que despierte y reconvoque por entero nuestro puro poder de expresar, más allá de las cosas ya dichas o ya vistas. La pintura moderna plantea un problema completamente distinto al del retorno al individuo: el problema de saber cómo se puede comunicar sin la ayuda de una Naturaleza preestablecida y a la que se abrirían los sentidos de todos, cómo estamos injertos en lo universal por lo que tenemos de más propio.

Todes indaga en un tipus de percepció similar, però sembla voler anar més enllà que Merleau-Ponty interessant-se en la descripció de l'estructura del cos viscut i vivent (*lived body*) i el paper que juga aquest dins el camp espai-temporal de l'experiència per demostrar que la percepció comprèn tant la presa preconceptual com judicis valoratius objectius. Per aquest motiu, quan es refereix (2001: 238) a la manera com Kant segueix el tipus categorial III de les categories conceptuais, *Relation*, a partir de la qual fa derivar tres modes de raó, respectivament: *inherence, causality and correlation*, Todes conclou que el subjecte del coneixement està condicionat inexorablement als modes relacionals de coneixement, pures inferències, i per tant, el món intel·ligible roman inaccessible.

Introducció a la Transfenomenologia de les emocions. *Una aproximació enactiva al món emocional com a proposta d'espai de la intercorporeïtat*

Jordi Romero Bastida

Aleshores, pregunta Todes, com podem donar comptes que tota experiència de sentit sigui conceptual³²? Vegem la tabla de les categories conceptuals de Kant:

TABLE OF CONCEPTUAL CATEGORIES				Immanuel Kant. <i>Crítica de la razón pura</i>
I. Quantity	II. Quality	III. Relation	IV. Modality	
(1) Unity	(1) Reality	(1) Inherence. Categorical prosyllogisms directed toward knowledge of the unconditioned condition of all knowledge in the thinking <i>subject</i>	(1) Possibility	1. Conceptual Dimension
(2) Plurality	(2) Negation	(2) Causality Hypothetical prosyllogisms directed toward knowledge of the unconditioned condition of all knowledge in the series of <i>objects</i>	(2) Necessity	2. Observable Dimension
(3) Totality	(3) Limitation	(3) Correlation Disjunctive prosyllogisms directed toward knowledge of the unconditioned sum of all possibilities in the <i>world</i> of objects, or in the universe of scientific discourse	(3) Contingency	3. Intuitive Dimension

A continuació, la proposta de Todes apunta a la completesa de l'experiència de coneixement fenomenològic de la percepció, assenyalant, significativament, l'obertura a l'estrany que s'albira entre l'espessor del coneixement objectiu (ibíd. 223-225): *just as there are four dimensions of the gaining of perceptual knowledge, there are four dimensions of its loss*. Altrament, el que m'interessa palesar, anticipat en certa manera en el comentari de Merleau-Ponty, és la incompletesa de la percepció a causa, tal i com vull demostrar, de l'absència de l'afectivitat (emocions, estats d'ànim, sentiments, etc.) en el moviment de presa del món. L'afectivitat assegura l'objecte de la percepció dins els processos de comprensió i interpretació.

³² Per superar aquest obstacle insalvable McDowell a *Mind and World* () defensarà que la presa de qualsevol experiència en el món ha de ser invariablement conceptual, provocant la crítica posterior de Dreyfus que hem sintetitzat abans.

Introducció a la Transfenomenologia de les emocions. *Una aproximació enactiva al món emocional com a proposta d'espai de la intercorporeïtat*

Jordi Romero Bastida

TABLE OF PERCEPTUAL CATEGORIES				Samuel Todes <i>Body & World</i> (2001:219)
I. Quantity	II. Quality	III. Relation to Object	IV. Modality	
(1) Unity , of need	(1) Deprivation	(1) Lack of object	(1) Lack of possibility. Lack of evidence for possibility of satisfaction. Action prompted merely by need	
(2) Plurality , skillfully co-ordinated	(2) Anticipation and Response	(2) (a) Anticipation of determinable object (Perceptual Substance) (b) Responsive determining of object (Primary Perceptual Cause)	(2) Real possibility. Evidence that possible satisfaction may or may not be realized	
(3) Totality , of plurality integrated in a unity of satisfaction	(3) Satisfaction	(3) Reciprocity , between percipient and determinate object of whose state percipient is satisfied	(3) Necessity. Evidence necessitates belief in actual satisfaction	

Finalment la meua proposta de taula de les categories emocionals subratlla o accentua el caràcter perceptual de les categories de Todes, no obstant això, incidint en la presa de llarg abast, més penetrant i significativa que espero poder demostrar, de les emocions.

Introducció a la Transfenomenologia de les emocions. *Una aproximació enactiva al món emocional com a proposta d'espai de la intercorporeïtat*

Jordi Romero Bastida

TABLE OF EMOTIONAL CATEGORIES				Transphenomenology of emotions (2019)
I. Quantity	II. Quality	III. Relation to Object	IV. Modality	
(1) Unity , through cogmation	(1) Deprivation . Disembodied feelings.	(1) Lack of object . Sadness	(1) Lack of possibility . Anger	
(2) Plurality , plenty emotional episodes	(2) Anticipation . Hoping.	(2) (a) Anticipation of determinable object . Fear, surprise	(2) Real possibility	
(3) Totality . Fullness. Total codification of thought material	(3) Satisfaction . Joy	(3) Reciprocity .	(3) Necessity . Moods like anguish or more specifically emotions as: sadness, disgust	

La primera pregunta que ens podem fer és la pertinença d'unes categories emocionals. Una resposta immediata seria intentar mostrar les implicacions del caràcter epistemològic de les emocions (Morton, 385-399, a Goldie.: 2010). Un punt que recuperarem a continuació per indagar sobre la pertinència de les demandes de la e-racionalitat, que redundarà en el problema de la consciència, atès l'argument que sostinc, a saber, que tampoc Todea aconsegueix resoldre satisfactòriament *the hard problem of consciousness* (Chalmers, 1995) perquè continua ancorat en el problema de la representació de la realitat via perceptual, que reclama, posteriorment al desenvolupament d'un *setting of needs* que prometia desenvolupaments fenomenològics, per retornar al recurs a una doble via on la conceptualització de l'experiència de sentit roman com a única via de coneixement. Seguim sense comprendre com s'aconsegueix la presa de consciència del món. Potser, és el moment de lliurar-se de la raó: *the experience is not interrogated with the benumbing repression of common sense* (Whitehead, 1929 [1985:9]).

Introducció a la Transfenomenologia de les emocions. *Una aproximació enactiva al món emocional com a proposta d'espai de la intercorporeïtat*

Jordi Romero Bastida

Enactivisme, Externalism, Scaffolding i altres heterofilies

En les darreres dècades ha tingut lloc una obertura epistemològica en les ciències socials i naturals en relació al problema del coneixement, el debat cos-ment i la consciència (*the hard problem of consciousness*, Chalmers, 1995) que exigeix examinar les darreres aproximacions de l'enactivisme, l'externalisme (i la versió més recent, *Wide externalism*), o bé *the interactive brain hypothesis (IBH)*; perspectives totes que podríem incloure sota la denominació sempre discutible de *Affective³³ Sciences*. En conjunt, una prometedora i revitalitzant (i un xic aclaparadora) convergència d'aproximacions que coincideixen en l'externalització de la cognició, llur enunciat més significatiu podria resumir-se en la premissa que la cognició ([Annex 1](#)) no es limita al cervell, sinó que s'estén a l'organisme com un tot, ultrapassant fins i tot els propis límits corporals i incorporant factors externs de tipus ambiental. Transgressió que porta implícites les transferències entre diferents factors i actors de l'entorn de l'organisme, com per exemple, les emocions que, en relació inseparable amb la cognició, s'entrellacen en una xarxa d'accions i significats pràcticament infinits.

Quant a les *Affective Sciences* i per acotar l'espai d'aquest treball en centraré fonamentalment en els darrers treballs de Giovanna Colombetti (2014), *The Feeling Body. Affective Science Meets the Enactive Mind*, i de Jennifer Greenwood (2015), *Becoming Human. The Ontogenesis, Metaphysics, and Expression of Human Emotionality*. Resumint, la premissa principal de l'enactivisme ve de lluny, (Varela, Thompson, and Rosch, 1991): *agents as participants enact the world*, és un dels principals arguments de la meua tesi, junt amb altres aproximacions prometedores i arriscades, acabarà per descriure succintament les nervadures de les possibles desenvolupaments de la Transfenomenologia de les emocions.

Colombetti (2014: 100) descriu les condicions de l'enactivisme en una relació que ens permetrà integrar satisfactòriament les conclusions de Todes:

The enactive notion of sense making refers to just such a process: organisms, according to the enactive approach, continually evaluate the world in

³³ Seguiré en endavant la definició de *affectivity* de Colombetti (2014: 1) The emotions and moods of the affective scientist are usually temporary episodes that take place in an otherwise affect-free mind. They are, in other words, mere contingent happenings of the mind. Even when moods, unlike emotions, are (sometimes) said to be always present, they remain “surface” phenomena that could be taken away from the mind, while the mind would still be such. Affectivity as I understand it and discuss it in this chapter goes beyond such fleeting events: it is a broader phenomenon that permeates the mind, necessarily and not merely contingently. The mind, as embodied, is intrinsically or constitutively affective; you cannot take affectivity away from it and still have a mind. Affectivity as discussed in this chapter refers broadly to a *lack of indifference*, and rather a *sensibility* or *interest* for one's existence

Introducció a la Transfenomenologia de les emocions. *Una aproximació enactiva al món emocional com a proposta d'espai de la intercorporeïtat*

Jordi Romero Bastida

relation to their **needs and purposes**. In other words, from an enactive perspective, cognition in its simplest forms is already a form of appraisal. Importantly, however, this evaluating activity is not executed by some dedicated part of the organism that monitors the environment and passes motor instructions on to other parts; rather, it is realized entirely immanently, in virtue of the organism's autonomous organization

El temps i els nous desenvolupaments científics desvetllen incògnites que permeten aventurar, potser encertadament, noves aproximacions. Només vull destacar una entre tantes altres. Especialment destacaré l'enactivisme, el qual ens brinda l'oportunitat de tractar un inici inesperadament fructífer per la indagació transfenomenològica. El cos, l'organisme, les plantes, els éssers vius despleguen un tipus d'afectivitat que els capacita per sobreviure en l'entorn interactuant i modificant amb les seves condicions i possibilitats d'existència. Un camí que pocs van veure i entre els quals destaca especialment Helmuth Plessner, que va iniciar una trajectòria separada de la branca principal de la fenomenologia existencialista (irònicament la seva senda personal seguirà una 'evolució' apartada que el farà tractar de relacionar evolució i fenomenologia d'una manera molt original i creativa), iniciant un camí solitari en l'antropologia filosòfica que el situa com precursor de l'ecofilosofia. Per la meua indagació resultarà especialment significativa la noció de afectivitat i l'emocionalitat corporalitzada que s'externalitza en un moviment excèntric en escenaris de futurs desenvolupaments que culminaran en la socialització i la cultura. En aquest sentit, el cos sentit ultrapassa el cos material, també a partir de l'expressivitat (com veurem més endavant a partir de la capsula d'eines conceptuals dels *emoracionals*).

Seguint aquesta mateixa línia de ruptura de límits, corporals, materials i mentals. Les darreres investigacions científiques des de les neurociències a càrrec de Luiz Pessoa (2008, 2013) permeten trencar el mite de la separació cognitiva i emocional ([Annex 2](#)), un punt fonamental sobre el qual em baso per presentar el concepte de cogmoció i subseqüentment el de la e-racionalitat. Com es podrà veure, Pessoa demostra la impossible e innecessària separació entre àrees cognitives i emocionals, seguint tres punts d'estudi ³⁴ que corroboren altres arguments que seran convenientment desenvolupats més endavant.

³⁴ In this Perspective I will make a case for the notion, based on current knowledge of brain function and connectivity, that parcelling the brain into cognitive and affective regions is inherently problematic, and ultimately untenable for at least three reasons: first, brain regions viewed as 'affective' are also involved in cognition; second, brain regions viewed as 'cognitive' are also involved in emotion; and critically, third, cognition and emotion are integrated in the brain (2008: 148)

Introducció a la Transfenomenologia de les emocions. *Una aproximació enactiva al món emocional com a proposta d'espai de la intercorporeïtat*

Jordi Romero Bastida

El moviment *Wide Externalism* parteix del principi de *transcranialism* per explicar la falsedat del debat *nature-nurture*. La següent afirmació de Jennifer Greenwood és una bona mostra d'aquest canvi de paradigma científic:

Biological and cultural resources are deeply functionally integrated throughout the development process. It also demonstrates clearly that human emotional and language development is a transcranialist achievement; human ontogenesis takes place only in extended cognitive systems that include environmental, technological, and sociocultural resources (2015: 12).

Desplegar el cos a través de la afectivitat que no separa aspectes cognitius i emocionals esdevé fonamental per argumentar la importància de les emocions en la presa de consciència del món sobrepujant la creença que la raó és la principal via de coneixement. A banda, les emocions, convenientment ressituades en la seva plena significació, ens permetran mostrar perspectives que ultrapassin les pràctiques que des del *Logos* racional i discursiu s'han presentat respecte les ètiques normatives, etc. No menys important, penso, la transfenomenologia de les emocions permet superar el relativisme i l'universalisme: no hi ha renúncia a la diversitat sinó apel·lació a la comunitat humana de l'emocionalitat, compartida i diferenciada; respecte l'universalisme, s'afirma que les emocions estan determinades culturalment.

Finalment, el rescat de les emocions no és un atac a la raó, sinó una necessària restitució de les plenes facultats del món animal, dins el qual i d'una manera conjunta, els humans hem d'assumir la nostra centralitat compartida, quan, en un moment de la nostra història evolutiva compartíem les mateixes disposicions enactives d'acoblament amb l'entorn, a partir del qual, gràcies a l'afectivitat excèntrica van desenvolupar noves capacitats. Les nostres disposicions animals ens van empènyer a sortir del cercle tancat de la mera supervivència, però la lliçó no seria utilitzar les progressions de la llibertat transformacional com el correlat de la nostra existència per condemnar els 'altres de la centralitat' a la nostra disposició i els nostres interessos, sinó esperar a contemplar la plena restitució de la diferència en la diversa, rica i extraordinària aventura de la vida.

Noves teories de les emocions

Un breu repàs a les darreres teories de les emocions ens servirà per contextualitzar una qüestió no resolta. En les darreres dècades es podrien destacar dos grans grups segons la consideració de l'existència i relació entre un set bàsic d'emocions (*Basic emotions*, BEs) diferenciat de la resta d'emocions considerades cognitivament significatives (*High*

Introducció a la Transfenomenologia de les emocions. *Una aproximació enactiva al món emocional com a proposta d'espai de la intercorporeïtat*

Jordi Romero Bastida

cognitive emotions, HCEs). Breument, les BEs tindrien un correlat fisiològic constituint el nucli evolutiu emocional comú amb la resta de mamífers, mentre que les HCEs serien exclusivament humanes i no respondrien a estímuls involuntaris, comportamentals, expressius i, per tant, estarien subjectes a la variació cultural. Conseqüentment, els defensors del BEs s'agrupen al voltant de la teoria de la unitat, mentrestant els detractors ho fan respecte la teoria de la desunió.

La qüestió de fons lleu en el problema de la consideració de les emocions com una classe natural, un problema que ens retrotrau a l'arrel dels processos d'ontogènesi biològics i culturals necessàriament entrelaçats de l'evolució humana³⁵, al debat *intracranialist-transcranialist* i subseqüentment a la contextualització 'situada' de la cognició, el model *Emdodied, Embedded i Extended Cognition* afirma (aquí les diferents aproximacions coincideixen) *cognitive processes depend very heavily, in hitherto unexpected ways, on organismically external props and devices and on the structures of the external environment in which cognition takes place* (Rupert 2004, 393 a; Greenwood, 2015: 55-56). Conseqüentment:

emotions and language both develop and operate primarily in social economies. In addition, and consistent with this idea, emotions should be construed as a unified natural class of essentially ostensive-expressive devices, the function of which is to enable human social life. Certainly, cognitions, feelings, and action tendencies are involved, and the well-being of the individual emoting subject is protected, but only because individual well-being contributes to, and is enabled by, normal human emotionality (2015: 205)

La visió enactiva implica una externalització del cos i una internalització de l'entorn que es realitza a través de l'afectivitat. Les emocions serien l'actualització que possibilita el *engagement* del subjecte a través del camp perceptual en un procés d'adquisició i traducció cognitiu (Reddy, 2001) que veurem més endavant a l'apartat *Navegant per l'espai de la intercorporeïtat*. Les emocions com a afectivitat actual³⁶ marquen el procés evolutiu dins el qual la racionalitat omple d'imatges i conceptes l'experiència del món.

³⁵ La tesi principal de Greenwood (2015: 82-83) human emotions develop to enable human social life, first through interpersonal regulation, and subsequently through intrapersonal regulation. Human neonates and their primary caregivers are genetically and biologically equipped with a limited but perfectly complementary range of sensorimotor constraints and specifies typical behaviour patterns that enable the development of the very close, linguistically mediated social relationship that, in turn, provides the context for the development of increasingly complex forms of behaviour. This relationship provides the necessary sensory-perceptual stimulation to excite genetic activity and the resultant development and maturation of emotion-related neural substrata.

³⁶ Amb actualitat de l'afectivitat o afectivitat actual em refereixo a les emocions enteses com processos d'incardinació a l'entorn.

Introducció a la Transfenomenologia de les emocions. *Una aproximació enactiva al món emocional com a proposta d'espai de la intercorporeïtat*

Jordi Romero Bastida

Una mica de simplificació serà profitosa. Detallo a continuació cert punts d'acord (relatiu) en l'actualitat entre les teòrics de les emocions que ens serviran per marcar l'estat de la qüestió:

1. Els episodis emocionals involucren un conjunt d'expressions, comportaments, alteracions fisiològiques i diagnòstics fenomenològiques detectables.
2. Cada un dels trets destacats mostra un rang variable.
3. Algunes emocions, o components d'aquestes, admeten explicacions evolutives.
4. Molts aspectes de les emocions estan relacionats amb factors socioculturals.
5. L'espai central de les emocions és el cervell.
6. Les emocions motiven accions de diferents maneres.
7. Les emocions generalment estan orientades a objectes.
8. Les emocions tenen una base cognitiva consistent en altres estats mentals que els serveixen de fonament.
9. Les emocions poder ser apropiades o no respecte la seva orientació a l'objecte.
10. Hi ha diferents maneres d'aproximació a les emocions (p. e., epistèmic, moral).
11. Les emocions poden avaluar-se
12. Les emocions poden ser avaluades segons la forma més o menys sofisticada de processar informació.
13. Algunes emocions estan presents en infants i en animals.
14. Les emocions poden entrar en conflicte amb els judicis reflexius.
15. Les emocions juguen un paper funcional en diferents dominis (p. e., deliberació racional, moralitat, estètica).

Dins aquest decàleg de punts d'acord (tot i que podríem trobar desavinences que impedirien qualsevol consens) en són presents les aportacions més rellevants a les teories de les emocions, que serien aquelles que han destacat diferents aspectes de les emocions com per exemple motivacionals, valoratius, judicis, etc. Tanmateix, cal destacar que tot i l'aparent consens un punt sobre el qual tots els teòrics coincideixen i no s'ha inclòs en l'anterior llista seria el destacat per Scarantino (2016: 37) *The bad news is that we are apparently not much closer to reaching consensus on what emotions are than we were in Ancient Greece.*

Com apunta Scarantino (2016: 37-38) una possible explicació la podrien trobar a partir de l'error bastant comú de voler cercar categories emocionals que justifiquessin la idea de les emocions com una classe natural, un biaix universalista que ha estat contestat per dues visions alternatives: el *componencialisme* afirma que l'extraordinària heterogeneïtat de les emocions col·lapsa qualsevol categorització i obliga a cercar els elements bàsics

Introducció a la Transfenomenologia de les emocions. *Una aproximació enactiva al món emocional com a proposta d'espai de la intercorporeïtat*

Jordi Romero Bastida

(*building blocks*) constitutius d'aquestes, justificant, tot i l'aparent paradoxa, l'estudi dels aspectes més significatius científicament; i per últim el pluralisme que afirma que no es tracta tant de trobar una classe natural de les emocions, sinó diferents classes naturals, per exemple, diferents sistemes relatius a la por o l'enuig, per exemple, i així poder copsar teòricament l'enorme varietat del món emocional.

Finalment, seguint Scarantino (ibíd. 38), ambdues alternatives marquen una tendència a allunyar-se de l'universalisme dins les diferents teories de les emocions, una expansió constant però inexorable que podria significar la necessitat de trencar amb una visió reduccionista de les emocions per recuperar, sense més dilació, el món emocional. La següent anècdota ens il·lustra la naturalesa de l'error epistemològic de les ciències.

Una història qualsevol³⁷

El premi Nobel de Medicina hongarès Albert Szent-Györgyi volia comprendre el fenomen de la vida, per la qual cosa va començar estudiant els organismes en el seu entorn. Li va semblar massa complex, de manera que va decidir-se per l'estudi de l'estructura de les cèl·lules, però com li continuava semblant massa complex va decidir estudiar la química de les proteïnes. Tampoc això semblava aclarir gaire les coses, de manera que es va posar a estudiar els electrons per veure si podien ser els precursors de la vida. Però els electrons són electrons, criatures sense vida. En algun moment, mentre investigava la vida, va confessar: 'la vida mateixa se m'havia escorregut entre els dits'.

***A priori* corporal**

No hi ha reflexió sense *a priori* corporal. Aquest és un fet que els reil·lustrats reconeixen, també admeten (Habermas, sobretot Apel) que no s'ha escrutat suficientment la mediació entre cos i reflexió, que jo proposo correspon al món emocional. Tot perquè la insuficiència patent entre idealitat i realitat precisa una aproximació més potent, i dic aproximació perquè el cos és l'opacitat que la llum descobreix i que fa d'aquest font d'ombra sense la qual tot és transparència. Però el llenguatge representa la transparència, insuficient com a sostrat de la diferència, de manera que la raó dialèctica és incapaç de tractar la intersubjectivitat, prerrogativa de l'acció del cos, i de la seva acció sorgeix la necessitat per resoldre les qüestions del món.

El *a priori* corporal és l'instrument d'investigació científica més potent. La seva afinació des de la percepció permet l'adequació del mètode d'anivellament i aplicació corresponent, en el cas de les regles, seguint-les sense subestimar les excepcions, atents

³⁷ Henryk Skolimowski. *La mente participativa*. Girona: Atalanta, 2016: 46 (la traducció és meua).

Introducció a la Transfenomenologia de les emocions. *Una aproximació enactiva al món emocional com a proposta d'espai de la intercorporeïtat*

Jordi Romero Bastida

a la possibilitat de la ruptura total amb la realitat observable, que no a la realitat percebuda, avantsala de configuracions inabordables. La sobredeterminació de la realitat proporciona demandes no desitjades a l'atenció que aquesta dispensa a partir de deslocalitzacions que són projeccions de futures determinacions, i així es construeix l'espai de significacions que anomenem cultura. Desprendre'ns del llast del ideal del representacionalisme significa néixer en l'experiència del real. El veritable irracionalisme és el de la raó dialògica que vol mantenir intactes les esperances en la racionalitat hipostasiada a partir de l'exili de les emocions. La raó es dona a si mateixa com a prova d'autenticitat, però només a partir de la recuperació de les emocions és possible trobar l'orientació al descobriment de la pluralitat de l'existir (*Natura naturans*).

Per què Transfenomenologia?

La fenomenologia va iniciar la seva singladura com un moviment del pensament renovador que volia recuperar la consideració científica de la filosofia a partir d'una operació de centralització de la persona en el món, però va obviar les emocions, considerant-les aspectes subsidiaris. Ara és el moment de les emocions, oblidades, Erínies de la contemporaneïtat. És just reconèixer el mèrit de la fenomenologia impulsant la descripció del món per descobrir la seva enorme disparitat, disconformitat, riquesa i complexitat. La diferència, era d'esperar, ha aixecat diverses iniciatives que reivindiquen el *Logos* racional. Però totes les temptatives per cercar la centralitat en el món estan destinades al fracàs, i ens preguntem si del caos generat en l'enfrontament no es podrien treure conclusions prometedores, renovadores i revitalitzadores. El camí del pensar precisa l'aprenentatge d'uns 'passos' fenomenològics que ens situaran en la senda de la transfenomenologia:

Un. Un dels passos fonamentals d'una nova fenomenologia passarà per acomiadar educadament qualsevol rastre de transcendència, metafísica, idealisme, i així, finalment reconèixer la materialitat del cos com l'únic subjecte material d'experiències i sentit.

Dos. El següent, igualment imprescindible, és el de dinamitar el centre (el *Logos*) per llançar-se amb entusiasme rere les espurnes de la diferència i rastrejar les traces de la nostra humanitat.

Tres. A continuació, la transfenomenologia ha d'atendre les demandes de l'altre. L'experiència de l'altre s'enfila per la nostra esquena i ens xiuxiueja, a cau d'orella, la vella història sobre 'el mal de l'objectualització del món', conseqüència d'una consciència mal entesa en el trànsit de l'excentricitat. Cal recuperar l'exercici solitari de l'alteritat pròpia per poder saludar les demandes de l'altre.

Introducció a la Transfenomenologia de les emocions. *Una aproximació enactiva al món emocional com a proposta d'espai de la intercorporeïtat*

Jordi Romero Bastida

Quatre. Seguidament, pausadament, caldrà recórrer a la percepció seguint el camí del pensar. Camí que és el present, ateses les àmplies repercussions del model representacional actual en les nostres mentalitats d'una manera total i que la fenomenologia no ha aconseguit dissipar. I les Erínies? Acudiran intempestivament despullant-se de les seves vestidures per revelar-se tal com són, les emocions hauran de mostrar, en el seu vol arriscat i precipitat, les novetats d'una visió que les justifica: la Transfenomenologia de les emocions.

I per què 'no' la fenomenologia transcendental? El problema de la consideració de l'altre a partir de la fenomenologia transcendental de Husserl precisaria esclariments que l'eximirien, almenys parcialment, en quant el fenomenòleg, seguint la pista de l'ego transcendental, encara transita per l'esfera de la transcendència que el condemna, sense remei, a l'aïllament de la metafísica de la persona. Però aquesta feixuga càrrega és la que ha portat a la filosofia a la impossibilitat del reconeixement del món, amb el correlat, en absolut vacu, de l'oblit del món emocional. Ha quedat demostrada la insuficiència de la metafísica racional en l'aprehensió de l'experiència, no podia ser d'una altra manera, la renúncia de les emocions provoca la desvinculació del món que incapacita l'exercici d'una operació de captació que precisa la cooptació de les facultats cognocionals per superar els límits de la ment, i del cos, perquè només la consideració del món emocional com a força enactiva que activa les propietats del camp espai-temporal de la intercorporeïtat pot donar explicacions del món social.

Tanmateix, els pensadors de la diferència han intentat, sense èxit, inserir en la praxi ètica una forma d'experiència que deixes pas a les demandes de l'alteritat. No serà que les seves propostes estaven massa a prop de la casa del *Logos*? No serà, per tant, necessari allunyar-se perillosament? Si les escomeses de la fenomenologia transcendental han xocat contra els límits de la raó re-il·lustrada, del relativisme i tantes altres formes de pensament, serà necessari recórrer a mesures extremes d'estranyament on allò prelingüístic, preconceptual, prediscursiu neda en el líquid primordial, és a dir, només l'entorn irrespirable de la dimensió transfenomenològica³⁸ pot donar resposta a les demandes infinites de l'altre.

³⁸ (Colombetti, 2014: 15) enactive approach, to show that it provides a biological as well as phenomenological framework for the idea of a primordial dimension of affectivity In particular, from an enactive perspective, primordial affectivity is neither restricted to the human case, nor extended to all existing things, but pertains specifically to *living* systems in virtue of their organization. The enactive notion of *sense making* in particular, which refers to the capacity of all living systems to enact a meaningful world from a point of view

Introducció a la Transfenomenologia de les emocions. *Una aproximació enactiva al món emocional com a proposta d'espai de la intercorporeïtat*

Jordi Romero Bastida

Un gran animal

Es preguntava Merleau-Ponty en una estimulants dissertació³⁹ per què, si de igual manera que els nostres òrgans formen la generalitat del cos trobant la unitat, generalitat d'allò sensible que és la carn, que no és matèria, ni esperit ni substància⁴⁰, sinó element en el sentit que li donaren els presocràtics, o seguint Heidegger, element de l'ésser, per què, doncs, no parlar de l'individu espai-temporal com una referència dins un sistema? Per què no hauria d'existir una sinergia entre diferents organismes si és possible en l'interior de cada un de nosaltres?

Que el cos aporta més energia que la que rep és un dels principis de la llei de Planck (veure apartat 2). La corporeïtat que està en nosaltres existeix entrelaçada en altres camps omplint l'espai intercorporal que ens retorna. La consistència del cos seria el mode de comprensió del món.

No existeix un gran animal del qual els nostres cossos siguin els òrgans?

³⁹ Maurice Merleau-Ponty. *Lo visible y lo invisible* (1964)

⁴⁰ Veurem més endavant un interessant *crossroad* amb la teoria quàntica.

Introducció a la Transfenomenologia de les emocions. *Una aproximació enactiva al món emocional com a proposta d'espai de la intercorporeïtat*

Jordi Romero Bastida

PART III

Transfenomenologia de les emocions

Imagine a world wherein "the energetic activity considered in physics is the emotional intensity entertained in life

Alfred North Whitehead (1968)

La realitat del món està aquí, per descriure. Ha arribat el moment de deixar que ens la descrigui la ciència a partir de la seva visió desvinculada. Per citar un exemple revelador, des de les neurociències s'havia identificat l'amígdala com el centre emocional de la por, relacionant-la amb etapes anteriors evolutivament, una mena de nucli que conservaria part dels instints bàsics característics dels vertebrats, bàsicament l'instint de fugida davant els predadors, etc. Recentment s'ha comprovat la importància connectiva i col·laborativa de l'amígdala ([Annex 3](#)) amb altres funcions cognitives considerades 'superiors' confirmant l'error en la classificació per zones o etapes evolutives del cervell. S'imposa, doncs, la visió del cervell integrador que interactua connectivament assumint funcions a partir del fenomen de la cooptació, és a dir, se re-assignen funcions a partir dels recursos disponibles sense marcar-se inexorablement desenvolupaments posteriors seguint demandes imprevistes, etc.

I tot i que podria pensar-se que l'ocasió que brinda l'enactivisme, la nova ciència cognitiva i les neurociències serien suficients per donar explicacions suficients sobre qüestions com els de la consciència, la relació entre cos i ment, la relació entre l'experiència i el coneixement, etc., el cert és que no ha estat així. Tampoc la fenomenologia ha pogut mostrar la potència performativa i transformadora immanent a la seva naturalesa, i encara menys -perquè, entre d'altres, tampoc s'ha ocupat-, tampoc ha cregut convenient rescatar les emocions de la crisi de la raó, la qual cosa ha portat a la subseqüent banalització del món emocional rere una imatgeria infantil i restrictiva. La fenomenologia ha transitat, amb massa comoditat, les rodalies de la raó, subsumida a les exigències del 'en-sí', i el 'per-a-sí'. La Transfenomenologia de les emocions SI pot recuperar la fenomenologia de la deriva del Logos racional.

La Transfenomenologia presenta els atributs de l'heteròclit i la diferència, si es vol, disposada a tota mena de renúncies com a condició de retorn al món abans del coneixement. D'una manera simplista, que no ens agrada, podria dir que fins i tot hi ha una renúncia (podem?) a la consciència. Importaria? No tant, si partim, veritablement, d'un món anterior al coneixement, on l'experiència vinculada a partir de la consciència corporalitzada i els processos cognocionals ens capacita per vehicular-nos en l'espai

Introducció a la Transfenomenologia de les emocions. *Una aproximació enactiva al món emocional com a proposta d'espai de la intercorporeïtat*

Jordi Romero Bastida

compartit de la intercorporeïtat, on la consciència ha transcendit els límits del cos, en unes condicions atmosfèriques que el cervell en la cubeta⁴¹ no resistiria sense petrificar-se automàticament. Abans, però, recordar que la transfenomenologia es relaciona íntimament amb l'enactivisme ⁴² seguint un dels moments fundacionals de la fenomenologia, a saber, equiparar-se amb els mateixos criteris de veracitat de les ciències naturals.

La ment, entesa des de la nostra perspectiva, és una imatge de la renúncia voluntària del cos en la gàbia del cervell, del psiquisme, de l'ànima. Nietzsche, preocupant per les qüestions relatives a la salut, afirmava que l'ànima era una part del cos ⁴³ . Correlativament, les emocions, pur moviment, es van veure relegades a l'obscura i fosca habitació de les passions on ens permetien infiltrar-nos subreptíciament mentrestant el món es lliurava a la reflexió i una perversa versió de la imaginació, imaginació desvinculada que, contràriament al que pensava Kant, és fabrica d'errors a priori i elucubracions estèrils.

En aquest punt, decisiu per la nostra demostració, volem destacar com la posició de Todes a *Body and World* proporcionant un marc explicatiu sobre els continguts de la percepció que serveix de base per la conceptualització de l'experiència, respon anticipadament (i penso que encertadament) al debat McDowell-Dreyfus que tindrà lloc anys més tard. Todes defineix com ningú abans l'estructura perceptual de la presa preconceptual a partir de la qual és possible el coneixement conceptual (punt aquest especialment controvertit segons el concepte de e-racionalitat que desenvoluparé més endavant).

Todes sembla insinuar -a recer de la lectura de les dues versions de la Crítica- que tot i que Kant va tenir la solució davant, just davant seu, atès el moment històric i les contingències (mentals, ambientals, etc.) que l'envoltaven, hauria estat impossible

⁴¹ (Hubert Dreyfus, Charles Taylor; *Retrieving realism*. 2015: 95) [...] we are inclined to say, for instance, that my ability to get around my hometown, say, doesn't exist in my mind, or even just in my body, but in my active-body-walking-the-streets, an influential contemporary mode of thought would claim that this ability is coded in the brain, and it is something my brain might have, even though it were being kept alive in a vat, without contact with streets or city. This is the kind of view espoused, for instance, by John Searle, who is a strong proponent of the hypotheses that we could have all the conscious experiences we enjoy now, even if we were brains in vats.

⁴² Per ser més exactes, l'enactivisme beu de la fenomenologia, per tant la transfenomenologia hereta l'enactivisme. La fenomenologia, cercant aquest creuament amb la ciència, es dirigeix a la psicologia, l'antropologia, etc., no prestant massa atenció a les ciències naturals, la física, la biologia, les matemàtiques. La Transfenomenologia s'apropa a les matemàtiques gràcies a l'aportació interdisciplinària de Giovanna Colombetti, en efecte, a partir de l'anàlisi de les emocions a partir de la Teoria dels sistemes dinàmics (DST), ([Annex 4](#)).

⁴³ Nietzsche va dir que tota cultura era un mode particular de criar cossos.

Introducció a la Transfenomenologia de les emocions. *Una aproximació enactiva al món emocional com a proposta d'espai de la intercorporeïtat*

Jordi Romero Bastida

apostar en el sentit de destacar la percepció com a mode de comprensió de l'experiència (és precisament aquest moviment el que fa Todes). Sembla força plausible. La Il·lustració alemanya va ser una època no massa il·lustrada, de manera que és fàcil imaginar per què Kant no va fer un pas endavant. A banda, afirmar que l'aprehensió de l'experiència no podia sinó atribuir-se a la percepció suposaria, en fi, renunciar al camí de la tradició anterior, enemiga de l'empirisme de Hume. Tanmateix, la *Crítica de la razón pura* tindria una darrera i definitiva versió que suprimeix el remor d'una perspectiva perceptual que, molt probablement i d'acord amb el caràcter escrupolós i metòdic de Kant, va ser sondejada, i que si ens deixem portar per l'olfacte, encara es pot rastrejar. Una via que obriria el camí a una dimensió inexplorada, perillosa: aquesta és la via que inaugurarà Samuel Todes a *Body and World*.

No seguirem per aquest camí. El meu pensament seguirà pel camí traçat a partir de la consideració que Todes, recuperant una via oblidada, recupera el cos, si bé per foragitar qualsevol bri d'idealisme l'anomenarà '*material subject of the world*'. El desplegament de recursos per descriure l'aparició del subjecte perceptual és rotund per la senzillesa conceptual i lògica. Altrament, Todes respon Kant mostrant que un camp d'experiències perceptuals proporciona recursos més potents en la comprensió del món, sense haver de renunciar per això a la imaginació, la reflexió o la possibilitat (fenomenològicament aquest triumvirat conformarien la racionalitat).

La meva postura aprofundeix en aquesta mateixa línia. Allò que retrec a Todes és que podria haver ofert recursos molt més potents que les difuses i vagues '*needs*' que proposa com a objectius motivacionals, perquè, no resulten les emocions, tal i com les entenem, convenientment explicades, motors d'acció infrautilitzades? No donen explicacions més cabals sobre les actuacions del cos en moviment en el camp espai-temporal de la percepció?

Aquest és el meu punt de partença: la demostració que les emocions resisteixen la conceptualització sense sotmetre's a l'ofuscació de les lògiques analítiques aportant la metodologia científica de les aproximacions enactives, les neurociències i les noves ciències cognitives. Aleshores, la Transfenomenologia podrà explicar convenientment el món emocional.

Per exemple, quan s'afirma que la precomprensió es paralitza davant l'objecte percebut, incapaç d'aprehendre el màxim possible de l'experiència que faculta el coneixement. Quina mena d'obstacle impediria que certa completesa de la comprensió es realitzés sota les condicions dels processos cognomocionals que emparen, ja en el seu moviment inicial

Introducció a la Transfenomenologia de les emocions. *Una aproximació enactiva al món emocional com a proposta d'espai de la intercorporeïtat*

Jordi Romero Bastida

L'impuls que assegura la màxima captació? Per què aquest moviment no podria integrar-se sota el domini d'una emocionalitat racionalitzant?

Recordem que des de la fenomenologia (Merleau-Ponty, 1945) s'havia declarat que llenguatge, pensament i emocions eren modes de comportament corporal i intercorporal, una declaració que li va valdre l'acusació de 'conductisme'. Acusació totalment injustificada, Merleau-Ponty va criticar la reducció a l'absurd del conductisme en base al seu fisiologisme i mecanicisme causats per una 'filosofia indigent'. La crítica, doncs, és molt més pertinent en relació a aquells que defensaven i defensen el model de la ment conductista, una mera computadora, idea substituïda actualment per la idea de la ment com una xarxa. Però, per què no considerar que la ment s'externalitza, es dissol, o desapareix per deixar via a una consciència corporalitzada en el món?

De igual manera que la Transfenomenologia de les emocions pot mostrar que la conceptualització de les emocions també podia donar explicacions de la presa de coneixement de l'experiència (veure tabla *joc de categories*), a continuació passarem a mostrar que sense món emocional, atmosfera que prové d'oxigen necessari per la vida, no hi ha camp espai-temporal de necessitats possible, ni horitzó perceptual. Sense les emocions, els afectes i els estats d'ànim, la percepció no és més que la funció racionalitzadora de les facultats naturals humanes. Per aquest motiu Todes acaba la seva reflexió confiant en la doble apercepció perceptual-conceptual, i en l'exercici lliure d'ambdues capacitats seguint el criteri de la llibertat transformacional, base de la seva fenomenologia moral.

Les dues postures del *identical self* de Todes no són sinó una representació del subjecte perceptual desvinculat. Perquè hem de migrar, tot i que sigui alegrement, entre dues formes d'experiència? Quina mena de superació resulta a partir de la diferenciació entre el nostre cos en moviment, perceptual, i el món percebut visualment, resultat de les nostres idees? Aquesta és la solució que aporta Todes a la desvinculació del món, una aprehensió dual: primer perceptual a través del moviment del cos en el camp espai-temporal de necessitats, després una conceptualització racional. Ni més ni menys.

En canvi, una única perspectiva integrada, enactiva del món, 'si' permet, tant l'aprehensió perceptual que mostra tant eficaçment Todes, com una correcta precomprensió a través de la nostra posicionalitat centrada que, prenyada de l'excentricitat característica de l'animal humà, fa brollar els corresponents processos cognocionals a partir dels quals sabem que som-un-cos i tenim-un-cos. La diferència entre altre aparent dualitat rau en el fet que la nostra no és una posicionalitat efectiva, segura, sinó contingent i disposada a l'acció. Recordarem les paraules de Whitehead, *It*

Introducció a la Transfenomenologia de les emocions. Una aproximació enactiva al món emocional com a proposta d'espai de la intercorporeïtat

Jordi Romero Bastida

is said that 'men are rational'. This is palpably false: they are only intermittently rational -merely liable to rationality (1929 [1985:79]).

No seran, doncs, els límits de la percepció envers la realitat física dels objectes en un camp d'experiències orientat a necessitats allò que determinarà la nostra comprensió i posterior conceptualització, sinó que la primera vindrà donada a través d'allò que denominaré, **e-racionalitat**, producte dels processos cognoscionals, i només la segona serà el resultat de la desvinculació voluntària, reflexiva, imaginativa, *a posteriori*. Una prerrogativa a la que no hem de renunciar i que precisarà, en el seu moment, una comprensió renovada. Dinamitant el centre s'ha desintegrat la ment.

1. Experiència en la Transfenomenologia de les emocions

Husserl afirmava (si bé no va ser l'únic) que els cossos tenien una altra part. Em pregunto si aquesta part podria ser l'ànima a la que feia referència Nietzsche quan afirmava que era una part del cos? Reconeixeríem l'ànima del món corporalitzada en tu, en mi, a través de la nostra experiència emocional? A l'experiència inseparable de la percepció, emocionalitat i racionalitat, que anomeno e-racionalitat li correspon una consciència corporalitzada que ha transcendit els límits del propi cos. I si considerem que l'experiència del temps que li pertoca és el present-ara podem afirmar que no hi ha reversibilitat ni passivitat possible. La relació amb el coneixement que establim, aleshores, no precisa d'epistemologia ni concepte perquè la seva és ja una relació amb el món. El mètode, si encara es pot dir així, de la reducció revelaria la consciència corporalitzada enactivament mitjançant la e-racionalitat. La reflexió queda enrere, definitivament, en quant deu el seu poder mundà a una representació del món, una imatge que ens captiva. Però existeix un pensament anterior, és un pensament e-racional.

1. 1. Oblits i retrobaments

No s'hauria produït l'oblit de les emocions sense l'oblit del cos. La passivitat de les emocions, i la repressió del cos -que Foucault tan significativament denuncià però oblidant-se del seu correlat emocional- es corresponien a ofuscacions que la desocultació de les emocions desvetlla, senyalant, a través del moviment, les línies de l'horitzó. Merleau-Ponty afirmarà (1964: 207): *Si debe existir, para mí, otro, tiene que ser en primer lugar por encima del orden del pensamiento.*

Oblit del cos que planteja la qüestió de la intersubjectivitat. Intersubjectivitat i igualtat són dues de les imatges d'aquesta tensió només desfermada a través de la recuperació de les emocions. Subjectivitat i altre de la subjectivitat es retroben a partir de la recuperació conjunta i inseparable de percepció, emocionalitat i racionalitat que

Introducció a la Transfenomenologia de les emocions. *Una aproximació enactiva al món emocional com a proposta d'espai de la intercorporeïtat*

Jordi Romero Bastida

anomeno e-racionalitat. En efecte, les relacions intersubjectives són asimètriques com es pot comprovar arran les problemàtiques sobre la igualtat. Un cas notori, el de la justícia, destacat per Levinas (1961[2002]) ens remet a les exigències anivelladores de les institucions que sobrepujen el principi d'asimetria desregularitzat característic de les relacions intersubjectives *face-to-face* (veurem Schütz més endavant).

La responsabilitat que s'origina en la trobada amb l'altre té un caràcter prediscursiu que apunta a la línia de flotació de les indagacions de l'altre per part del *Logos* (racional, intramundà, dialògic) i les ètiques del reconeixement (Habermas, Apel, Honneth) provocant, alternativament, desconfiança i inquietud per l'amenaça que suposa la desactivació de l'espai intercorporeal on s'expressa el 'dir' anterior a allò 'dit' (Levinas), i subseqüentment, tota ètica situada dins l'esfera *We-relationship* (Schütz), espai asimètric, en definitiva, l'ètica que ens interessa.

Per cloure, allò que es dirimeix és la justesa de les mesures correctives i anivelladores lligades, inexcusablement, als temps històrics convulsos i els presents factuais de l'economia-món. Però la sobrepuja de les demandes infinites de l'altre no poden ser escoltades dins l'espai intersubjectiu on regeixen les lleis del *Logos* racional, enemistat amb el pensament de la diferència, a qui acusa de la heretgia del relativisme, però no sempre injustificadament.

Encara hem de restablir la relació entre el camp d'experiències espai-temporal de necessitats i les emocions. Per exemple, podria ser a partir de l'apatia i la frustració que coartem l'activació de l'experiència activa en el camp d'experiències espai-temporal. No és aquesta una motivació emocional? És realment el món emocional el motor de l'experiència enactiva? Quan he perdut el balanç i la *poise* de la meua posicionalitat perdo el contacte, estic desorientat de les circumstàncies que m'envolten. Però res m'impedeix viure una existència desvinculada.

1. 2. El món emocional a l'espai de la intercorporeïtat

L'emoció és l'altre de la raó. Recuperar les emocions implica reconèixer l'alteritat, de manera que, al contrari de les relacions simètriques que demanda tota pretensió de universalitat derivada de la raó, es restableix l'asimetria. El coneixement és asimètric, no pot ser d'una altra manera. Les emocions ocupen els espais asimètrics del coneixement en moments (temps) sincrònics. El temps de les emocions precisa la sincronia de l'acció individual i col·lectiva. Les emocions es comparteixen; hauríem d'interpretar, doncs, que les emocions, tal i com les experimentem, formen part d'un complex episodi compartit. Les emocions són allò que són en virtut al seu caràcter relacional, traspassen la nostra

Introducció a la Transfenomenologia de les emocions. *Una aproximació enactiva al món emocional com a proposta d'espai de la intercorporeïtat*

Jordi Romero Bastida

pell 'sobre les espatlles de la consciència corporalitzada' a la recerca d'un 'moment sincronitzat' a l'espai de la intercorporeïtat on estendre's socialment.

De manera que, tal i com comentàvem a l'inici de la Part II, si l'animal humà és, abans de qualsevol altre cosa, animal emocional, i si el destí de la seva extensió conscient en la recerca de sentit és indefugiblement social, per què no haurien les emocions de proporcionar l'absorció plena del subjecte en el món? I no hauria de poder descriure's amb claredat l'espai de la intercorporeïtat que assegura aquesta absorció preconceptual? En efecte, una de les funcions de les emocions és la de monitoritzar l'entorn per tal d'organitzar la resposta més adient, la segona serà la de permetre l'activació i manteniment de les relacions socials (Greenwood, 2015: 27).

Tanmateix, les emocions i l'espai que l'és propi no va arribar a ser explorat a les indagacions del subjecte material de Samuel Todes. El subjecte material de la percepció sembla no tenir direcció aparent, ni intencionalitat, pura experiència sense una aprehensió conceptual satisfactòria. En realitat, *Body and World* és una excel·lent aproximació material a la percepció, però l'espai de la intercorporeïtat no és un camp perceptual de necessitats sinó un camp emocional de significats compartits. Ja s'ha exposat abans com a partir de la llibertat transformacional es dirimeixen vectors de canvi, límits a seguir en l'orientació espai-temporal, no obstant això, el camp d'experiències és un camp sense definició mancat de significat.

Ha arribat el moment de preguntar-nos per la naturalesa del camp de la intercorporeïtat. No és en absolut un espai de necessitats per més que volem representar un espai cocreador de realitats materials. Waldenfels (2015: 227) ens proporciona la pista definitiva de l'ambient que es respira, el *pathos* és la sorpresa per excel·lència, arriba inesperadament, i la nostra resposta sempre arriba tard, de manera que, *el que experimenta se precede a sí mismo. La experiencia que proviene de algo que nos sucede, no comienza en si misma, en lo propio, sino en otro lugar, en lo extraño*. No està tot dit? L'experiència emocional ens precedeix sorprenent-nos a través de l'estrany per mostrar-nos allò radicalment propi.

L'espai de la intercorporeïtat, tal i com es veurà a continuació (apartat 2) no segueix les lleis físiques de la percepció euclidiana del món ([Annex 5](#)), sinó que és condició de possibilitat de desplegament d'entitats objectuals en el continu-extens (Whitehead) de les quals només percebem parts, objectes *presentificats* que responen a la nostra percepció atòmica del món. El subjecte perceptual, doncs, atomitza el món durant el trànsit a l'espai de la intercorporeïtat, *matematitza* l'entorn en funció a l'estructura i sistema corporal en l'espai físic.

Introducció a la Transfenomenologia de les emocions. *Una aproximació enactiva al món emocional com a proposta d'espai de la intercorporeïtat*

Jordi Romero Bastida

Vivim en l'espai continu però experimentem la divisibilitat a través de l'acció enactiva, vivim les relacions mateixes, vivim els processos però experimentem l'objectualització. El nostre *being-in-the-world* té lloc en funció a cordes, ones, feixos, camps i partícules, per què no, transcendentals, és clar, parlem d'un altre tipus de transcendència, així Merleau-Ponty a *Lo visible y lo invisible* (1964 [1993: 155]): *Lo trascendental, que es superación definitiva de la mens sive anima y de lo psicológico, es superación de la subjetividad en el sentido de contra-trascendencia y de inmanencia.*

1. 3. Ontogènesi de la intercorporeïtat

L'espai 0 de la intercorporeïtat és l'úter. El moviment següent es situa durant el part quan l'externalització de la consciència serà activada. Durant els primers mesos de vida, quan el nadó llança un objecte al terra, se'l mirarà sense preguntar-se sobre la naturalesa de l'objecte que s'allunya, sinó que observarà la manera com l'objecte, fins aleshores un pedaç de la seva pròpia consciència, s'obre pas dins un nou món particular però també estrany. L'objecte que cau de la mà del nadó, o és llançat per ell, encuriósit, no es perfila com un objecte delimitat i definit, sinó que forma part del *sense making* del nadó en un món d'afectivitat que s'expandeix i contrau, alternativament, de manera similar a com, estirant el braç, obrint la boca i els ulls, esbossant un somriure, el món li embolcalla amb el perfum de la pell, li acaronen els sons familiars, l'il·lumina la visió del rostre de la mare.

En les ocasions en les quals el nadó es queda aparentment desconnectat en un món ple d'objectes, les emocions brollen com a senyals que cerquen receptors dels *caregivers* per connectar episodis emocionals compartits que Vygotsky (1978) va situar amb el concepte de *zone of proximal development* (ZPD), avantsala de l'espai de la intercorporeïtat, zona d'aprenentatge de l'infant on es posen en disposició els recursos que facilitaran l'expedició en l'entorn del nou subjecte emocional. El paper del *caregiver* és fonamental, ateses les relacions emocionals desenvolupades durant l'ontogènesi de l'infant des de les primeres setmanes

L'excentricitat que havíem presentat, descarnadament, com un procés de ruptura liminar esdevé, amb la teoria *Scaffolding* de Greenwood (2015), un procés d'adaptació i aprenentatge de recursos individuals i socials orientat a la realització de la consciència corporalitzada. Greenwood (2015: 48) assenyala tres varietats de *Scaffolding* coactiu⁴⁴:

⁴⁴ Social scaffolding refers to the process by which coregulated exchanges with other persons direct development in constrained directions. Ecological scaffolding refers to the ways in which one's relation to, or position within, the broader physical and social ecology moves action toward novel forms. Any action necessarily occurs within the broader physical and sociocultural context that provides feedback to individual action or otherwise constrains and directs others (G. Bateson 1972; Wertsch 1998). Self-

Introducció a la Transfenomenologia de les emocions. *Una aproximació enactiva al món emocional com a proposta d'espai de la intercorporeïtat*

Jordi Romero Bastida

social, ecològic i *self-scaffolding* durant els quals es desenvolupa l'emocionalitat, l'adquisició del llenguatge i el pensament simbòlic. El concepte de *Scaffolding* ens dona explicacions de l'ontogènesi de l'experiència del nadó dins l'espai de la intercorporeïtat.

1. 4. *Emotions outside the box*

Aventurem que el moviment, més enllà del balanç del cos i la *poise* del subjecte perceptual de Todes, l'oscil·lació entre centralitat i l'excentricitat dels animals humans de Plessner, el *engagement* i l'acció vinculada del *skillful coper* o *absorbed coper* de Dreyfus i Taylor, no arriba a explicar una presa enèrgica i vital dels corrents de la consciència corporalitzada. La causa és que no han trencat amb el model representacional del pensament dualista cartesià, continuen presos del paradigma subjecte-objecte que els remet, després de l'experiència *being-in-the-world* al reialme de la racionalitat desvinculada i la conceptualització del món. Precisen una descripció més fina, més directa, que proposo sigui la via enactiva de l'afectivitat on els moviments són expressions de l'emocionalitat (*e-motion*) que ha superat els límits del cos i de l'objectualització.

Les emocions surten fora de la capsula, d'una manera tan inesperada com inusual, en la fenomenologia ambiental de Hermann Schmitz, dialògicament expressada a través dels ritmes respiratoris de contracció i expansió. La radicalitat del plantejament de Schmitz rau en que el *self-attuned* que connecta amb l'entorn emocionalment prové de les condicions ambientals especials i excepcionals d'una fenomenologia atmosfèrica que podríem qualificar com a fenomenologia quàntica. Una percepció anònima, que diria Merleau-Ponty, ens habita a tots. Seguirem el curs del pensament de Hermann Schmitz quan afirma (2011: 253): *Whereas the material body belongs to a space containing surfaces, the felt body belongs to a surfaceless one, just like sound, the weather or silence.*

2. Transfenomenologia de les emocions i teoria quàntica

Emplacem-nos a l'espai de la intercorporeïtat seguint la noció de la fenomenologia atmosfèrica de Hermann Schmitz per destacar les similituds entre la transfenomenologia i la teoria quàntica. Una analogia, provinent de l'estrany i l'imprevist, es produeix entre:

- la necessitat del subjecte perceptual que es manifesta a través de la posicionalitat, horitzontalitat, la verticalitat i efecte gravitacional dins el

scaffolding refers to the ways in which an agent directly or indirectly changes the environment to suggest new meanings or cognitive operations, for instance, moving individual tiles to assist in the compilation of words in the game of Scrabble.

Introducció a la Transfenomenologia de les emocions. *Una aproximació enactiva al món emocional com a proposta d'espai de la intercorporeïtat*

Jordi Romero Bastida

camp espai-temporal <plus> la física de partícules. Perspectiva fenomenològica tradicional i mecànica clàssica.

- el subjecte e-racional en l'espai de la intercorporeïtat en relació a la mecànica quàntica i la interpretació del món físic en el dualisme ona-partícula⁴⁵. Perspectiva transfenomenològica i mecànica quàntica.

La llei de Planck és el principi deslliurador de la teoria quàntica. Va permetre l'aplicació de models discontinus a l'explicació de transferència d'energia i radiació entre fonts emissores i receptors. Veritablement revolucionària va ser la introducció de variables discretes dins l'escala d'interpretació de les propietats físiques en contra de la clàssica visió de la física tradicional que tractava variables contínues. La llei de Planck permet tractar fenòmens com la llum considerats ones seguint la mecànica de partícules utilitzant variables discretes de forma discontinua, en resum: qualsevol radiació de freqüència '*f*' es comporta com un corrent de partícules.

El principi d'incertesa de Heisenberg, un dels tres pilars de la teoria quàntica junt amb l'efecte fotoelèctric i la idea de la dualitat ona-partícula, destacat en la primera part d'aquest treball en el comentari a la metodologia fenomenològica, parla de la impossibilitat d'establir el valor de certs objectes. A la impossibilitat de fixar una captació definitiva de l'objecte afegim la incertesa de la inconstància del fenomen observable, motiu pel qual la teoria quàntica estableix principis que no subscriuria Kant atesa la poca flexibilitat establerta entre l'apercepció de l'experiència i les categories conceptuals a priori, però tampoc la teoria dual perceptiva-conceptual de Todeš permetria un encaix.

S'escapa a aquest estudi seguir les perspectives que brinda la teoria quàntica a la Transfenomenologia de les emocions, però ens invita a considerar si l'emocionalitat, en la seva modulació sincrònica, no permet la captació *multiversional* seguint el principi següent: **e-mocionalitat (moviment enactiu) vers l'objecte (divers, dispers) per construir sentit-s.**

Finalment, no ens remet aquest anàlisi que equipara la naturalesa transfenomenològica amb la teoria quàntica als principis sobre les essències de Husserl o Merleau-Ponty? En efecte, trobem la següent descripció de la percepció i de les essències en la IV meditació cartesiana d'Edmund Husserl:

Los análisis de la percepción son entonces análisis de esencias; todo lo que hemos expuesto acerca de las síntesis, horizontes de potencialidad, etc.,

⁴⁵ Una indeterminació que combrega aspectes del món emocional aparentment contradictoris, per exemple, les emocions des d'un punt de vista categorial (física de partícules) o des d'un punt de vista relacional, episòdic (física quàntica).

Introducció a la Transfenomenologia de les emocions. *Una aproximació enactiva al món emocional com a proposta d'espai de la intercorporeïtat*

Jordi Romero Bastida

pertenecientes al tipo «percepción », vale esencialmente, como es fácil echar de ver, para todo cuanto puede formarse en esta libre variación y, por tanto, para todas las percepciones imaginables en general (1929 [2018: 125]).

Que podem comparar amb la reflexió actual sobre el paradigma de la física clàssica i la física quàntica, que parla sobre les causes de la inadequació de la física clàssica als fenòmens atòmics atribuïble a una reducció de l'escala d'observació de la realitat 'massa essencial', fent necessari un canvi de teoria o de paradigma. De fet, aquesta és la perspectiva que s'està aplicant actualment, i la teoria quàntica estudia els aspectes últims de les substàncies, les parts constitutives més essencials de la matèria (anomenades partícules elementals) i la pròpia naturalesa de la radiació.

2. 1. *Retrieving*

A *Lo visible y lo invisible* (1964 [1993:30-31]) Merleau-Ponty exposa amb claredat la necessitat de superar el decalatge de les disciplines (en el seu cas referint-se al físic i al psicòleg) entre dos espirals de coneixement que, no obstant, poden complementar-se:

La escisión entre lo «subjetivo» y lo «objetivo», por la cual la física introductoria define su campo, y la psicología, el suyo, correlativamente, no impide, sino que, por el contrario, exige que sean concebidos según la misma estructura fundamental: son, finalmente, dos órdenes de objetos que deben ser conocidos en sus propiedades intrínsecas, por un pensamiento puro que determina lo que son en sí. Pero, también como en física, llega un momento en que el propio desarrollo del saber pone en tela de juicio al espectador absoluto siempre supuesto. Después de todo, el físico del que hablo y a quien atribuyo un sistema de referencias también es el físico que habla. Después de todo, ese psiquismo del que habla el psicólogo es también el suyo. Esa física del físico, esa psicología del psicólogo anuncian que, de ahora en adelante, para la propia ciencia, el ser-objeto ya no puede ser el ser-mismo: «objetivo» y «subjetivo» son reconocidos como dos órdenes contruidos apresuradamente dentro de una experiencia total cuyo contexto, claramente, habría que restituir.

Una experiència total que precisa el context adient. De manera que a mesura que ens endinsem en un nou espiral del coneixement i avancem en l'espai de la intercorporeïtat, som més conscients de quina manera el món imprimeix en nosaltres una qualitat corpòria i fisiognòmica, el món *emotivitz*a els factors ambientals i situacionals prenyant-los de continguts experiencials i cognitius plens, en aquest sentit, més que un espai,

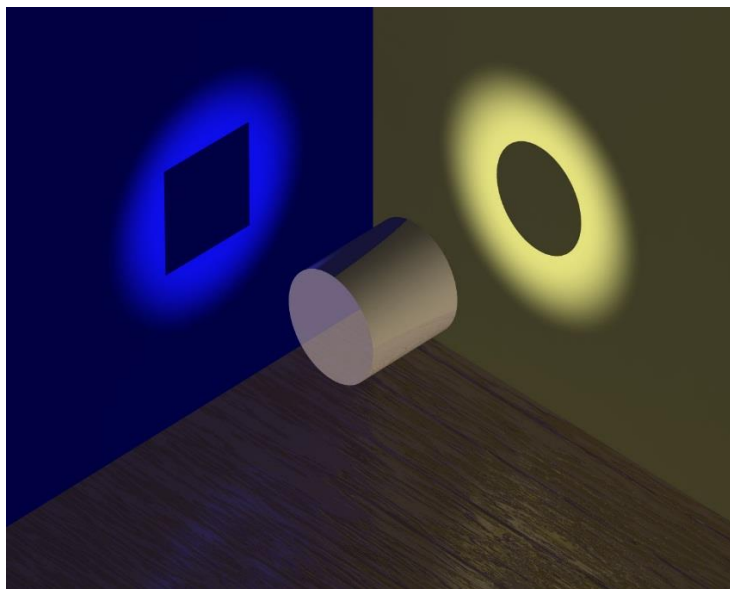
Introducció a la Transfenomenologia de les emocions. *Una aproximació enactiva al món emocional com a proposta d'espai de la intercorporeïtat*

Jordi Romero Bastida

ocupem un moviment intercanviable entre cordes que vibren reproduint un món-de-sentit.

La física clàssica no es pot descartar, en realitat, sobreviu perfectament i es relaciona complementant-se amb les noves investigacions de la mecànica quàntica. Són significatives les similituds que manifesten a escala macroscòpica, mentrestant segueix sense èxit la recerca d'una teoria del tot que ens reconcilii amb la sensació produïda per la pèrdua de l'orientació espacial, on partícules, ones, raigs i cordes ens retornen la recuperació *mediada* de la consciència d'una pèrdua de sentit fonamental. Recuperar l'espai de la intercorporeïtat a partir de la incorporació del món emocional no significa limitar espais individuals ni modes de comprensió específics, sinó incorporar visions focalitzades a noves formes de coneixement integrador, en aquest sentit l'afirmació de Luiz Pessoa esdevé especialment significativa (el subratllat és meu):

As discussed by B. Scott Kelso and David Engstrom (2006), it may be time to stop describing concepts in terms of dichotomies (see also Newell 1973) and to adopt a vocabulary that views concepts as complementary pairs that mutually define each other and, critically, do *not* exclude each other. Thus Kelso and Engstrom propose that light should be understood in terms of complementary pairs of 'wave~particles' (quanta). In this vein, behaviour should be understood in terms of 'emotion~cognition' (2013: 5)

Imatge de la dualitat ona-partícula. Un mateix fenomen pot tenir dues percepcions diferents

Introducció a la Transfenomenologia de les emocions. *Una aproximació enactiva al món emocional com a proposta d'espai de la intercorporeïtat*

Jordi Romero Bastida

I ja per cloure:

Hipòtesi: A través dels processos cognoscionals i la e-racionalitat la consciència corporalitzada i enactiva interactua i integra diferents camps perceptuals orientats a objectes dins l'espai de la intercorporeïtat.

2. 2. Emocions desencadenades

La comprensió ha de precedir a qualsevol conceptualització. Afectivitat és comprensió. Reprenem l'afirmació anterior, la Transfenomenologia de les emocions ens invita a considerar si l'emocionalitat, en la seva modulació sincrònica, no permetria la captació multiversional seguint el principi següent: **e-mocionalitat (moviment enactiu) vers l'objecte (divers, dispers) per construir sentit-s, aquesta és la petjada que deslliura el debat McDowell-Dreyfus.**

La perspectiva enactiva implica que els processos cognoscionals reuneixen múltiples interaccions simultànies (Colombetti, 2014: 53). Una idea que recollia William M. Reddy en el seu magnífic treball *The Navigation of Feeling*; veiem la definició d'emoció, la primera que introduïxo per mor de l'argument que seguiré (2001: 94):

An emotion is a range of loosely connected thought material, formulated in varying codes, that has goal-relevant valence and intensity (as defined in Chapter 1), that may constitute a "schema" (or a set of loosely connected schemas or fragments of schemas); this range of thoughts tends to be activated together (as in the examples mentioned above, of "angry at sister" or "in love") but, when activated, exceeds attention's capacity to translate it into action or into talk in a short time horizon. Its loose and often variegated character is a reflection of the complexity of translation tasks (including the formulation and application of goals).

L'atenció és una operació que implica un tipus d'intel·ligència preconceptual en la seva fase d'activació. La recuperació del material perdut (*thought material*) a la que al·ludeix Reddy significaria la completesa de la categoria emocional de la totalitat (veure taula categories emocionals) que, com hem pogut comprovar supera qualsevol fase d'atenció. El material no activat, com s'ha insinuat en l'apartat sobre la transfenomenologia i la teoria quàntica, no es perd.

Podem, doncs, parlar de sentiments particulars, però no podem, de cap manera, fer nostres les prerrogatives del món emocional que ens causa *asombro* i provoca l'experiència externa en la qual ens situem excèntricament. Pensar que senyoregem els nostres sentiments ha estat la causa de l'oblit de les emocions, de la nostra capacitat de

Introducció a la Transfenomenologia de les emocions. *Una aproximació enactiva al món emocional com a proposta d'espai de la intercorporeïtat*

Jordi Romero Bastida

respondre, també a les demandes de l'altre. Una patologia que ens nega la possibilitat de respondre emocionalment ens porta a la resposta estereotipada i la mort de l'afectivitat característica de l'individu modern. El *Logos* dialògic pretén escriure el guió de la resposta emocional, categoritzant, fixant sets bàsics d'emocions, cartografiant el mapa de la ment, descrivint línies imaginàries que separaven àrees del cervell com factories colonials de recursos quantificables. La colonització també es va apropiat del cos per reprimir-lo (Nietzsche, Foucault). A continuació, la raó universal i instrumental, l'ontologització sistemàtica de la mirada humana sobre la ciència, la cultura, la política, la societat, les normes, l'ètica, són produccions característiques d'una època que pateix una greu atrofia emocional desvinculada.

Les emocions ens assalten com ens il·luminen els raigs del sol en un dia clar. També el pensament i la memòria arriben inesperadament. No tots ni sempre són activats a través dels processos cognoscionals, contribuint a l'operació de disgregació de l'individu. Seguim a Reddy:

This definition of emotion makes possible a new conceptualization of the self. While drawing on psychologists' research we have set aside Cartesian dualism in favour of a conception of attention as a translator beset by an extraordinary array of translation tasks. Such tasks, with all their indeterminacy, must be carried out before a person can achieve the coordinated pursuit of a goal, however simple. Because the translation tasks are always incomplete, and the translations always indeterminate, the kind of self that is possible, by this approach, is a "disaggregated" self. It is disaggregated because memory traces, perception skills, goal hierarchies lie about in various stages of activation, with various patterns of mutual coordination established by habit, and with innumerable latent conflicts and contradictions capable of coming to the fore depending on the context. This disaggregated self is different from both the Cartesian subject and the poststructuralists' vision of an illusory self generated as a byproduct of a discursive structure. Like the poststructuralist self, the disaggregated self has no inherent unity. However, its disunity derives directly from the fact that it has constantly before it flows of signifiers in many different codes or languages, both verbal and nonverbal, in constant need of translation. In addition, its translation work takes the form of drafts provisionally held, based as they are on theories that can be, somewhat mysteriously, retained or reformulated (2001: 95)

Introducció a la Transfenomenologia de les emocions. *Una aproximació enactiva al món emocional com a proposta d'espai de la intercorporeïtat*

Jordi Romero Bastida

Un aliat inesperat en l'explicació del desbordament dels processos d'atenció descrits el trobem a *La risa y el llanto* (1941[2008]) de Helmuth Plessner, un petit llibre on recupera, a partir de les situacions liminars del riure i el plor, la tesi principal del seu projecte antropològic i filosòfic sobre la posicionalitat excèntrica humana i les diverses escales de representació dels éssers vius. Anticipant-se als treballs de Todes i Merleau-Ponty, Plessner explora l'expressivitat i la gestualitat com finestres obertes que donen pas a l'emocionalitat per palesar la unitat de l'ésser humà. Es tracta, com afirma l'autor, d'una crítica contra el dualisme cartesià que connecta plenament amb tantes altres aproximacions, entre les quals, la via que proposo en aquest treball: enactiva-fenomenològica-emocional = transfenomenologia de les emocions.

3. Fenomenologies del món social

Abans de presentar la meua proposta serà convenient analitzar breument les aportacions d'Alfred Schütz i Samuel Todes. Si el primer ho fa des de la perspectiva de la socio-fenomenològica molt original i que demostra una potència que mereixeria molta més atenció, el segon no resulta menys original. Curiosament, Todes no menciona les aportacions d'Aron Gurwitsch, en especial la seva noció de *field of consciousness*, sens dubte inspiradora de l'estructura que Todes defineix com *spatiotemporal field of needs*, convenientment actualitzada i expandida en la identificació dels diferents camps d'acció i configuració referencials que vertebraven una praxi moral basada en la llibertat perceptual i de moviments.

3. 1. *Phenomenology of the Social World*

Descrites les condicions de possibilitat de l'experiència del coneixement a través del món emocional, resta explicar com construïm el món social. Recorrerem a les aportacions singulars i clarificadores d'Alfred Schütz a *The Phenomenology of the Social World* (1932 [1992]) en la seva recuperació de les figures de Max Weber i de Husserl.

La investigació fenomenològica d'Alfred Schütz se centra en la descripció des de la immediatesa de les relacions per descobrir a partir de les predisposicions naturals de l'ésser humà, orientat a establir relacions intersubjectives amb el *Thou* (tú); connexions sense intencionalitat a través del *stream of consciousness*. Schütz cerca els principis fenomenològics de la construcció del cos social mitjançant el hiatus existent a partir de les possibilitats de conèixer l'altre, incorporant un tot-relacional amb el món del passat en quant aquest explica que ens trobem, ja, des d'un primer moment, situats en contextos d'experiències i percepcions significatives.

Introducció a la Transfenomenologia de les emocions. *Una aproximació enactiva al món emocional com a proposta d'espai de la intercorporeïtat*

Jordi Romero Bastida

El punt de partença del món social lleu en l'establiment de continguts dins contextos motivacionals, més específicament, en contextos motivacionals intersubjectius, expressat amb la terminologia de Schütz:

The motivational context of the interaction itself derives its validity from the direct social relationship, of which all other interactions are mere modifications. In the living intentionality of the direct social relationship, the two partners are face to face, their streams of consciousness are synchronized and geared into each other, each immediately affects the other, and the in-order-to motive of the one becomes the because-motive of the other, the two motives complementing and validating each other as objects of reciprocal attention. (1932 [1992: 162])

Schütz pren la idea de *stream of consciousness* del fenomenòleg Aron Gurwitsch per descriure la possibilitat de connexió entre consciències dins les relacions intersubjectives. Després del qual Schütz afirma estar en condicions de comprendre l'estructura del món social. L'esfera *We-relationship* és el camp d'experiències compartit on té lloc l'espai-temps intercorporeal. La referència a la temporalitat de la relació intercorporeal lleu en la contingència de la consciència encarnada en l'ara, en el moviment dels cossos comunicants que donen sentit a l'acció social que Schütz descriu dins l'esfera *We-relationship*, espai intercorporeal on un indivisible *stream of consciousness* compartit respira, *enlarging and contracting* (ibíd. 166-167) '*while I am living in the We-relationship, I am really living in our common stream of consciousness*'. Destacar que l'espai *We-relationship* és un espai creador d'experiències del tipus *We* que sobrepuja les experiències individuals dels participants en aquest espai comú, on la propietat principal del tipus de relacions *We* és la mateixa relació respecte l'objecte.

La descripció dels processos de creació del món social d'Alfred Schütz comença amb un exercici de reducció fenomenològica de les condicions de comprensió inherents en les relacions intersubjectives dins l'esfera *We-relationship*. La preocupació principal de Schütz va ser *bridge the gap* entre la sociologia de Weber, fent especial èmfasi en la teoria de l'acció social -el concepte de *intended meaning*- i la fenomenologia de Husserl. Un esforç tan insòlit com necessari per la investigació fenomenològica que Schütz aconsegueix situant els aspectes motivacionals i subjectius de l'experiència en l'estrat de les relacions socials a partir de la definició d'espais intercorporeals on es creen noves representacions i configuracions significatives, és a dir, interaccions constitutives del món social.

Introducció a la Transfenomenologia de les emocions. *Una aproximació enactiva al món emocional com a proposta d'espai de la intercorporeïtat*

Jordi Romero Bastida

3. 2. Llibertat transformacional de Samuel Todes: una proposta fenomenològica de transformació social

Si la refutació de les categories kantianes i la proposta de les categories perceptuals suposa una transvaloració trencadora, no resulta menys suggeridora la noumenologia basada en la llibertat transformacional del subjecte comprensiu de Samuel Todes. La idea de la noumenologia és la conseqüència lògica del desenvolupament de les categories perceptuals, que no podrien justificar-se sense l'articulació racional suficient que justifica les pretensions d'un *ethos* universal que vol reparar la bretxa entre les demandes de la diferència i les reiterades respostes comunicatives, dialogades i discursives proporcionades des del *Logos* racional: trobar la unitat de la multiplicat és una de les empreses filosòfiques característiques de la Crisi de la postmodernitat.

La primera part de *Body and World* se centra en la centralitat del subjecte perceptual entès com a subjecte material. A partir del desenvolupament de la llibertat transformacional Todes (només esbossada en l'Apèndix III) es refereix a la lliure elecció de postura, o balanç i *poise* respectivament, que adoptem, entenent ambdues com a modes d'estar-en-el-món que adoptem alternativament, però sempre ens situem en una d'elles. Todes incorpora una tercera posició lliure per completar tres formes de llibertat de la comprensió que completen la nostra capacitat d'expressió lliure individual; racional quant l'elecció de conceptes, perceptual quant la disposició preconceptual del subjecte material.

Allò realment innovador en la proposta de Todes lleu en la identificació directa entre la llibertat perceptual i racional que, en condicions favorables, *original freedom* (2001: 282), permet la circulació dels judicis de la percepció vinculats a espais de representació racional productius significativament i rellevants socialment. Todes parla d'un tipus de llibertat transformacional, una forma de llibertat adherida als moviments de la percepció del subjecte material vers la comprensió del món: *our freedom is the transformational freedom of our self as understanding subject* (ibíd. 283). L'objectiu de la identificació de la llibertat amb la comprensió i el coneixement ens porten, irremeiablement, a l'exigència de l'acompliment d'un objectiu moral de tipus social (ibíd. 283): *But the capacity for the three ordered modalities of freedom and understanding, as we will see, is definitive of our humanity as the ineliminable destiny of humankind without which we would no longer be human.*

Convé aclarir que coincideixo amb la pertinència de les descripcions fenomenològiques situacionals i posicionals del subjecte perceptual en quant situen el *Dasein* entre les innumerables capes de material cultural de diferents configuracions històriques. En particular, Todes estableix una comparació imaginativa entre significats arrelats en la

Introducció a la Transfenomenologia de les emocions. Una aproximació enactiva al món emocional com a proposta d'espai de la intercorporeïtat

Jordi Romero Bastida

folk psychology i l'antropologia cultural que podria qualificar com *perceptual words*, com per exemple: *look up, higher* relacionats amb la idea del bé, *Heaven*; per contra, *lower, low-down, etc.*, són formes de representació del mal, *Hell*. Tot plegat explicaria com la sedimentació de la sensibilitat moral en el llenguatge és el resultat de la nostra verticalitat, la posició erecta configura el *locus* de la moral.

La meua dissensió rau en el paper que l'ús de la noumenologia, probablement massa deutora del tipus categorial kantian, en quan suposa una reducció de la captació del món sota els conceptes emprats per Todes. Sembla insuficient que la mera llibertat perceptual pugui garantir la transformació i el reconeixement dels nivells de llibertat que ocupen regions que la llibertat racional, eminentment pràctica, ja domina: la praxi política, moral i ètica. No ha estat aquest el problema de la diferència? El mateix Todes afirma (2001: 288), *reason canonizes freedom*. Però probablement el problema rau en la artificialitat desvinculada d'ambdós conceptes: raó i llibertat no serien decididament universalitzadores? Caldrà deixar de banda l'ontologia de la raó i les seves produccions.

4. Transfenomenologia del món social

Hem vist fins ara dues aproximacions fascinants de la fenomenologia a la descripció del món social. L'encaix de l'individu, subjecte perceptual, precisa una comprensió que anticipa els escenaris del món explicitats en la sociologia, o del psiquisme, però quina mena de subjecte hem recuperat? Un subjecte desvinculat, disgregat. Què és en realitat allò que es troba a faltar? Una cita de Plessner ens dona una pista: *un ser que no puede reír ni llorar no es un hombre* (1941 [2008:29]).

La Transfenomenologia de les emocions incorpora l'heteròclit indomesticable que ens permetrà deslliurar la raó i la llibertat dels respectius jous. Precisament, hem arribat al punt on la transfenomenologia incorpora les emocions de la mà d'una de les aportacions no fenomenològiques (o potser si d'una manera radical) més interessants dels darrers temps. Es tracta de la navegació emocional de William Reddy.

El Gir Emocional (*Emotional Turn*) ha suposat una important aportació a les ciències socials i naturals, però les emocions, de moment, no han traspassat els límits imposats per el naturalisme, el determinisme i el psicologisme. Gairebé totes les aproximacions al món emocional responen a l'objectiu de contextualitzar l'afectivitat dins els paràmetres de l'epistemologia. El problema està precisament aquí i el destí no serà l'esperat. L'afectivitat ha de recuperar la seva funció emancipadora reclamant un espai central que, certament, cap opció provinent del *Logos* racional està destinada a ocupar -un bon exemple el constituiria el fracàs de la recerca de l'altre del *Logos*-, perquè la racionalitat

Introducció a la Transfenomenologia de les emocions. *Una aproximació enactiva al món emocional com a proposta d'espai de la intercorporeïtat*

Jordi Romero Bastida

només pot imaginar escenaris representacionals, però el món emocional nodreix de consciències vives l'espai perceptual del subjecte material, les ombres del qual es projecten sobre el fons de la caverna. És en aquest mateix sentit que Plessner reclamava escoltar la persona (1941[2008:29]), *El mero registro de los movimientos sonoros, de los gestos y ademanes, falsifica la risa y el llanto como el habla, el obrar y el configurar*.

Escoltar la persona seguint el registre *falsificat* de la història de les emocions va ser l'objectiu inicial de l'anterior treball, *Genealogia de l'irracional* (2017), on finalment vaig comprendre la pèrdua de significat inherent a les interpretacions del pensament pur, racional. La filosofia, com a disciplina originalment dedicada a la reflexió havia deixat de banda la cinètica del pensament, les emocions. Per aquest motiu, dins les limitacions requerides, he volgut presentar una introducció que acomplís amb el necessari repunt del gir emocional i les seves implicacions, sovint trencadores, en diversos estudis interdisciplinaris, explorant noves vies.

La Transfenomenologia de les emocions té la finalitat de donar una descripció de l'espai de la intercorporeïtat a través de la recuperació del món emocional com a resposta a les demandes de l'altre. A continuació, de manera similar a la capsula d'eines conceptuals que Reddy va mostrar a *The Navigation of Feeling* (veure nota 29), indicaré una sèrie de *principis transfenomenològics emocionals* que poden servir-nos com a recursos per una navegació emocional dins el món social:

- **Afectivitat.** Tots els organismes vius tenen afectivitat. Sense afectivitat no hi ha comprensió. Afectivitat en el camí del *sense making*: encara no hem sortit a l'espai de la intercorporeïtat però veiem el camp, ens desplaçem a velocitat, sovint vertiginosa, però al final comprenem l'altre en la seva disposició i disponibilitat.
- **Excentricitat.** Distanciament-apropament. El concepte d'excentricitat també és un principi de l'enactivisme. Condició de la consciència alternativa, irrenunciable entre 'ésser-un-cos' i 'tenir-un-cos', però que no implica un dualisme. La posició excèntrica de l'animal humà és la condició de possibilitat de reconeixement de l'altre propi i estrany.
- **Expressivitat.** Facultat per superar el trauma de l'excentricitat, trencar les barreres de l'objectualització que ens porta a l'error del dualisme cos-ment. L'expressivitat ens retorna la unitat del cos. Riure i plor sincronitzen la unitat del cos harmonitzant els corrents de la consciència excessivament excèntrics.

Introducció a la Transfenomenologia de les emocions. *Una aproximació enactiva al món emocional com a proposta d'espai de la intercorporeïtat*

Jordi Romero Bastida

- Responsivitat. (Waldenfels) Quan localitzem i fixem els objectes dins l'espai intercorporeïtat podem trobar una resposta no esperada que precisa un tipus d'atenció especial, una predisposició a la demanda de preguntes no formulades, preguntes sense resposta. Quan allò estrany ens interpel·la la nostra capacitat d'activació es veu superada. Posició que situo inicialment com a mode de *asombro* necessari, senyala l'inici i la predisposició filosòfica inicial en el sentit del *asombro*. Preconceptual. Invariablement arriscada, és el primer pas en el camp perceptual ([Annex 5](#)) vers l'objecte *inidentificable*.
- Reconeixement. L'espai de reconeixement és l'espai de la intercorporeïtat on, ara, s'ha donat responsivitat a les demandes de l'altre mitjançant la comprensió que facilita l'afectivitat. També ocupa un temps de ruptura on s'esfondra la comprensió i l'absorció plena. La posició excèntrica de l'animal humà és la condició de possibilitat de reconeixement de l'altre propi i estrany
- Responsabilitat. La responsabilitat és prediscursiva i asimètrica. La responsabilitat s'instancia a partir de la nostra experiència emocional vinculada al món. Instanciació que no es reproduïx per morir en categories emocionals. La responsabilitat és inseparable de la llibertat. És per tant absolutament irreductible a la classificació⁴⁶.
- Reversibilitat. (*merleau-pontiana*). Obertura original de l'ésser intercorporeïtat en el límit d'allò tangible i intangible, entre allò visible i invisible: *enroscamiento*. Profunditat sense extensió. Verticalitat d'un animal salvatge. Trànsit entre la consciència d'ésser un cos i tenir-un-cos on no s'ha demostrat la presència de l'altre, però és preveu⁴⁷.

⁴⁶ El risc de caure en col·leccions universals s'ha pogut comprovar en l'apropiació del paradigma més famós de les *Affective Sciences*, la *Theory of Basic Emotions* (BET) d'Ekman⁴⁶, com a part de la doctrina conservadora de les darreres dècades per part dels EUA, aplicada als aparells de reconeixement facial⁴⁶ dels controls policials aeroportuaris del territori en detriment de sectors desfavorits, immigrants, etc. Irònicament, encara en l'actualitat, els aparells de reconeixement facial i/o emocional no funcionen amb les pigmentacions elevades de la població negra.

⁴⁷ (Maurice Merleau-Ponty. *Lo visible y lo invisible*, 1964 [1993:132]) Una vez más, la carne de la que hablamos no es la materia. Es el enroscamiento de lo visible sobre el cuerpo vidente, de lo tangible sobre el cuerpo tocante, que se evidencia especialmente cuando el cuerpo se ve, se toca viendo y tocando las cosas, de manera que, simultáneamente, *como* tangible, descendiendo entre ellas, *como* tocante, las domina todas y extrae de él mismo esa relación, e incluso esa doble relación, por dehiscencia o fisión de su masa. Esa concentración de los visibles alrededor de uno de ellos, o este estallido hacia las cosas de la masa del cuerpo, que hace que una vibración de mi piel se vuelva lo liso y lo rugoso que *yo siga con los ojos* los movimientos y los contornos de las cosas, esa relación mágica, ese pacto entre ellas y yo por el que yo les presto mi cuerpo para que ellas inscriban en él y me den su semejanza, ese pliegue, esa cavidad central de

Introducció a la Transfenomenologia de les emocions. *Una aproximació enactiva al món emocional com a proposta d'espai de la intercorporeïtat*

Jordi Romero Bastida

L'objectiu principal de la meva capsula d'eines conceptual -sense deixar de banda el plantejament de Todes-, seria oferir categories *emoracionals* (emocionals-morals-racionals) que, emparant els subseqüents episodis emocionals (simplificats a mode d'emocions en la tabla corresponent), remunten els *stream of consciousness* en xarxes sinàptiques (Pessoa, 2008, 2013) transcendint els límits corporals i materials, aconseguint, finalment, fundar contextos emocionals, esferes We-relationship (Schütz), ocasions de superació sobre les pretensions de l'altre del Logos. El món emocional és inabordable a la naturalització de les emocions -com igualment fallit va resultar l'intent de naturalització de la raça en el passat-, s'escapa fonedissament dels intents de les *natural sciences* i altres disciplines del Logos racional a través de la dispersió inaprehensible de la diversitat en sintonia amb les dinàmiques de la postmodernitat.

Especial significació té la diferència entre el principi *emoracional* de la afectivitat i l'articulació de les tres formes de la comprensió de Todes. L'obertura *noumenològica* de Todes relaciona cada una de les tres posicions de la comprensió en relació al subjecte material, de manera que cada una d'elles és un mode de desenvolupament sensorial, llur desenvolupament significa el compliment dels requisits d'autonomia del subjecte perceptual en moviment:

Generally stated, these three stances are: the *standing-up* of perceptual bodily understanding, which is analysed in *Material Subject* ; the *standing-back* of imaginative mental understanding, which is partially analysed in *Material Subject* and considerably fleshed out in *Personal Subject* ; and the *standing-for* of social understanding, which is first analysed in *Personal Subject*. The end of social life is to fuse the divergent stances of standing-up and standing-back into the whole-some stance of standing-for. Standing-for begins with social identification as openly-standing-for-the-social-whole in the openness of the open behavioural field of society; it ends with closure in the close, standing-for the social whole in standing by the near and dear, the personally close (2001: 289)

A destacar dos aspectes. Primer, que la meua proposta segueix la idea d'una comprensió perceptual a partir de la qual apercebem la realitat, però aposta per aprofundir en els

lo visible que es mi visión, esas dos hileras en espejo del vidente y de lo visible, del tocante y de lo tocado, forman un sistema bien ligado con el que yo cuento, definen una visión en general y un estilo constante de la visibilidad del que yo no puedo deshacerme, aún cuando tal visión particular se revela ilusoria, porque tengo la seguridad entonces de que mirando mejor habría tenido la visión verdadera, y de que en todo caso, esa u otra, *hay una*. La carne (la del mundo o la mía) no es contingencia, caos, sino textura que vuelve en sí y le conviene a sí misma.

Introducció a la Transfenomenologia de les emocions. *Una aproximació enactiva al món emocional com a proposta d'espai de la intercorporeïtat*

Jordi Romero Bastida

episodis emocionals⁴⁸ en contra de les idees generalitzades en les teoritzacions més populars sobre les emocions –BET, *Unity-Disunity debate*, *building-block approach*, et. al.-, sense les quals la percepció està mancada de sentit. En un estat semblant situaria la consciència animal. En definitiva, les emocions exerceixen una funció de capil·laritat que completa els estats de la comprensió de Todes. Com he assenyalat respecte els *emotional*, no hi ha comprensió sense afectivitat, que aporta els aspectes motivacionals inherents als episodis emocionals. Cal destacar, per últim, que la consideració de les emocions com episodis emocionals implica una capacitat infinita de connexions i encavalcaments entre diferents episodis emocionals.

Segon, en les darreres línies de l'explicació sobre la vida social podem reconèixer la fenomenologia del món social d'Alfred Schütz, que Todes, personalment, perfecciona gràcies a la descripció posicional del subjecte material en una aventura fenomenològica que restarà inacabada. Només podem imaginar quines haurien estat les extraordinàries conclusions d'un treball que Todes no va poder enllestir.

Altres desenvolupaments molt interessants ens permetran relacionar la transfenomenologia de les emocions amb l'acció social. El següent apartat està directament enfocat a les pràctiques socials i les problemàtiques actuals de la diferència i la identitat cultural des dels *Emotional Studies*.

4. 1. Pràctiques emocionals

La contribució de Monique Scheer i les *emotional practices* a l'article (2012) *Are Emotions a Kind of Practice?* destaca perquè escapa al logocentrisme amb que s'ha acusat a Reddy i Butler -crítica que no comparteixo respecte el primer però sí respecte la segona-. Les *emotional practices* aporten la riquesa de l'agència individual i col·lectiva i per tant major complexitat i riquesa epistemològica que l'enfoc logocèntric, afirma Monique Scheer, que comença relacionant les *emotional practices* amb el concepte de *habitus* de Bordieu. En efecte, Scheer vol que pensem en les emocions com a actes, no com a pensaments; les emocions serien actes inscrits en l'actuació del subjecte en el món, *being-in-the-world*

⁴⁸ La idea dels episodis emocionals la prenc de varies fonts, dins la perspectiva enactiva, però, em resulta especialment atractiva l'aproximació de Colombetti (2015:53-72) que parla de les emocions com *dynamic patterns*, el que li permet introduir la *Dynamic System Theory* (DST), una branca de les matemàtiques que estudia l'evolució temporal de sistemes dinàmics. Colombetti (2015) destaca la rellevància de l'aplicació de DST a les *Affective Sciences* seguint l'explicació que els processos cognitius formen part del sistema cos-ment-món i les seves interaccions sense recórrer a principis de representació interna (*inwardness*). La teoria DST està en discussió actualment, afirma Colombetti (ibíd. 57), que destaca l'aplicació de DST com a eina de conceptualització dels episodis emocionals com a patrons auto-organitzatius de l'organisme.

Introducció a la Transfenomenologia de les emocions. *Una aproximació enactiva al món emocional com a proposta d'espai de la intercorporeïtat*

Jordi Romero Bastida

(Husserl, Merleau-Ponty), i per tant, accions encaminades a objectius reals (que no vol dir necessàriament materials). La definició de Scheer:

Emotion-as-practice is bound up with and dependent on “emotional practices,” defined here as practices involving the self (as body and mind), language, material artifacts, the environment, and other people (2012: 193).

Veiem que una primera distinció seria la de diferenciar-se del model que explica les emocions com meres forces que indueixen a la resposta induïda, irracional. A canvi, la visió de la racionalitat de les emocions implica ja un tipus de coneixement orientat a objectes determinats, vàlids, significatius, etc., del que es desprèn que les pràctiques emocionals podrien resultar molt valuoses en l'explicació de l'acció social i col·lectiva i la comprensió dels processos culturals i històrics. De quina manera?

Scheer supera el *gap* conceptual a partir de la perspectiva *4E Cognition Group (Embodied, Embedded, Extended &, Enactive)*; seguint Griffith i Scarantino, les emocions són:

1. Designed to function in a social context
2. Forms of skillful engagement with the world that need not be mediated by conceptual thought;
3. *Scaffolded* by the environment, both synchronically, in the unfolding of a particular emotional performance, and diachronically, in the acquisition of an emotional repertoire;
4. Dynamically coupled to an environment which both influences and is influenced by the unfolding of the emotion (2012: 198).

Resulta, doncs, imprescindible la recuperació del cos, seguint a Scheer (Ibíd. 199) *In my view, what needs to be emphasized is the mutual embeddedness of minds, bodies, and social relations in order to historicize the body and its contributions to the learned experience of emotion.*

Quan es consideren en profunditat les perspectives emocionals i *Extended Mind Theory* (EMT) resulta necessari considerar les aportacions de Bourdieu sobre la inclusió del cos en l'estructura social, o de Merleau-Ponty, que problematitza el cos com a camp d'experiència fenomenològic a partir de la descripció de la percepció. Probablement, el pes de l'epistemologia marxista ha influït excessivament en la importància del factor estructural en detriment de l'agència incardinada del cos en societat. Per això, penso, el debat Fraser-Butler serveix per palesar els límits d'aquesta confrontació entre l'estructura i l'agència, si bé aquesta darrera no es *presentifica* amb total solvència ateses les constriccions representacionals de l'ésser humà amb tota la seva potència. No sense les emocions:

- ➔ Un dels aspectes fonamentals per la incorporació i comprensió del món emocional en l'explicació dels processos culturals és assumir que hi ha

Introducció a la Transfenomenologia de les emocions. *Una aproximació enactiva al món emocional com a proposta d'espai de la intercorporeïtat*

Jordi Romero Bastida

formes de cognició no conceptuals, o preconceptuals, anteriors al llenguatge i el pensament (Dreyfus; Taylor; 2015).

Tant el treball de Reddy com el de Scheer incideixen en l'explicació d'un tipus de cognició 'situat' que permetria desfer-se del paradigma lingüístic i estructuralista que sotmet qualsevol procés significatiu de l'experiència humana als processos del llenguatge i el pensament: heus aquí on rau la premissa dels *Emotional Studies*, en destacar la importància d'un tipus de coneixement derivat dels processos cognitius no lligat a l'articulació dels sistemes representacionals però igualment vàlid en la consecució, planificació i orientació a fins i objectes. És a partir d'aquestes consideracions que cobra un sentit nou conceptes com social context (*habitus* de Bordieu), *skill* (*absobed coping* o *skillful coper* de Hubert Dreyfus i Charles Taylor), performance, etc.

Les implicacions de les anteriors conceptualitzacions són evidents a curt termini, però a mitjà i llarg termini són inclús més rellevants, en aquest sentit:

The approach proposed here suggests that the distinction between "inner" and "outer" sides of emotion is not given, but is rather a product of the way we habitually "do" the experience. Practice may create an "inner" and "outer" to emotion with the "ex-expression" of feelings originating inside and then moving from inner to outer. But practice may also create bodily manifestations seemingly independent from the mind, ego, or subject, depending on historically and culturally specific habits and context (Scheer, 2012:198).

4. 2. Processos emocionals

Seguint el fragment anterior veiem com s'articula l'emocionalitat creant espais d'acció i moviment de manera que podem afirmar que no 'tenim emocions' sinó que 'fem emocions' en el moment de l'experiència en el món. El subjecte perceptual no precedeix el món sinó que emergeix a través de les emocions. L'acció humana en societat resulta incomprendible sense una navegació emocional que inclogui el cos, les seves pràctiques materials i les seves experiències emocionals, també la descripció de perspectives i expectatives en un 'arc intencional' (Merleau-Ponty) que es projecta en el temps i dona pas a la concepció moderna de passat-present-futur que serveix de marc en el que es representen models mentals com els de la memòria o la mateixa racionalitat, a la que s'ha volgut veure com un producte separat de la condició humana.

En aquest sentit, el treball de Reddy serveix per mostrar com la dissonància entre el món emocional i el de les normes i convencions, les regles mentals de comportament i les

Introducció a la Transfenomenologia de les emocions. *Una aproximació enactiva al món emocional com a proposta d'espai de la intercorporeïtat*

Jordi Romero Bastida

ètiques discursives que conformen la societat, en determinats períodes o cultures semblen enfrontar-se en conflictes aparentment irreductibles (en la presentació veurem un exemple clàssic d'activisme emocional en el moviment ACT UP pro-AIDS). La història de les emocions il·lustra la desvinculació del subjecte.

A continuació seguiré la classificació de les pràctiques emocionals de Monique Scheer intentant relacionar les quatre categories que identifica l'autora amb altres conceptualitzacions provinents dels *Emotional Studies*, entre els quals els *emotional* de la meua proposta:

1. *Mobilizing*. Les pràctiques emocionals orientades a la gestió emocional (*emotional management* o *emotional navigation* (Reddy, 2001)). En aquest apartat podrien contextualitzar les identitats col·lectives i la seva relació amb la societat, les polítiques i el poder com a límit, etc. *Political activism also relies on the practice of negative feelings, as every good speaker knows* (Scheer, 2012: 210)
2. *Naming*. Com assenyala Scheer el concepte *emotive* de Reddy s'adiï a aquest tipus de pràctica emocional. Per exemple el concepte *queer* és un *emotive* o un *emotion word*? Butler (2002) explica la historicitat del concepte i la seva reapropiació en funció de les transformacions i usos diferenciats de les emocions i les expressions emocionals.
3. *Communicating*. Les habilitats en l'expressió, comunicació i interpretació de les emocions, junt amb el domini i la pertinència en l'ús d'aquestes capacitats en context, moments històrics determinats, etc., ens permetria parlar d'aspectes relatius a la 'competència emocional i la transmissió efectiva.
4. *Regulating*. Scheer anteposa el concepte de *emotional style* al d'*emotional regime* de Reddy⁴⁹, o el de *emotional communities* de Rosenwein (2002); el

49 Però aquí la capsa d'eines de Reddy és més 'potent': ■ emotions. Goal-relevant activations of thought material that exceed the translating capacity of attention within a short time horizon. ■ emotives. A type of speech act different from both performative and constative utterances, which both describes (like constative utterances) and changes (like performatives) the world, because emotional expression has an exploratory and a self-altering effect on the activated thought material of emotion. ■ emotional management. Instrumental use of the self-altering effects of emotives in the service of a goal. May be subverted by the exploratory effects of emotives. ■ emotional navigation. The fundamental character of emotional life. Emotions are a sphere of 'fugitive instrumentalism' in which the exploratory and self-altering effects of emotives sometimes work in tandem, cooperatively, under the guidance of certain high-priority goals and, in other instances, part ways, such that the individual may either sink into 'self-deception' or undergo a 'conversion experience. ■ emotional liberty. The freedom to change goals in response to bewildering, ambivalent thought activations that exceed the capacity of attention and challenge the reign of high-level

Introducció a la Transfenomenologia de les emocions. *Una aproximació enactiva al món emocional com a proposta d'espai de la intercorporeïtat*

Jordi Romero Bastida

conjunt de normes emocionals tolerades, fins i tot suportades. Resulten especialment significatives si les contemplen en marcs on aquestes emocions estan fortament regulades o directament prohibides i castigades, pensem per exemple en les parelles homosexuals, etc. Com es poden separar els mitjans d'opressió cultural d'aquells inherents a l'estructura econòmica, distribució de recursos, etc.? L'universalisme és un *emotional regime*.

Les pràctiques emocionals de Monique Scheer (2012) es situen enmig dels plantejaments de Judith Butler (performativitat i acció social, reivindicativa i transformadora) i la teoria dels emotives de Reddy, destacant Reddy per haver efectuat el primer estudi de cas en profunditat. Ambdues conceptualitzacions són excel·lents eines que aporten la comprensió de l'experiència humana completa dins el context històric, social i cultural amb importants aportacions a l'àmbit ètic i normatiu dins l'anàlisi de societats diverses. Contribucions més que necessàries per comprendre la complexitat de la contemporaneïtat. En aquest mateix sentit, penso que la meua proposta d'eines conceptuals incideix en un mateix sentit aportant explicacions complementaries.

Els *emoracionals* es situen rere les pràctiques emocionals en un procés integrat que superposa esdeveniments emocionals (Whitehead). La descripció de les 'categories' emoracionals (en cursiva) són només útils en quant descriuen efectivament relacions i determinen situacions concretes. *Afectivitat* en la seva acció està situada en un continu-estens de la pràctica *Mobilizing*; *Expressivitat* el mateix respecte *Naming* i *Communicating*; *Responsabilitat* s'anticipa a *Regulating*, etc.

El que m'interessa destacar és el caràcter processual i episòdic de les emocions, de manera que l'error en la comprensió més comuna (popular) del concepte 'emoció' ve determinat per la conceptualització i classificació. Tal i com s'ha palesat a *Noves teories de*

goals currently guiding emotional management. This is freedom, not to make rational choices, but to undergo or derail conversion experiences and life-course changes involving numerous contrasting incommensurable factors. ■ emotional suffering. An acute form of goal conflict, especially that brought on by emotional thought activations. Political torture and unrequited love (both in the Western context) are examples of emotional suffering. ■ emotional effort. Maintaining a goal or action plan in spite of rising suffering due to goal conflict. ■ emotional regime. The set of normative emotions and the official rituals, practices, and emotives that express and inculcate them; a necessary underpinning of any stable political regime. ■ induced goal conflict. The effects at a distance (that is, the deterrent or exemplary effects) of policies of punishment, torture, exclusion, or imprisonment which sanction deviance from an emotional regime. ■ emotional refuge. A relationship, ritual, or organization (whether informal or formal) that provides safe release from prevailing emotional norms and allows relaxation of emotional effort, with or without an ideological justification, which may shore up or threaten the existing emotional regime (Reddy, 2001: 129).

Introducció a la Transfenomenologia de les emocions. *Una aproximació enactiva al món emocional com a proposta d'espai de la intercorporeïtat*

Jordi Romero Bastida

les emocions, l'estudi de les emocions ha evolucionat fins el punt que actualment només resulta possible comprendre'ls situant-se més enllà de les *unity theories*, però les *desunity theories* tampoc semblen connectar convenientment. La fragmentació i la compartimentació no aporten explicacions suficients. Recordem la història del premi Nobel i la recerca de la vida, o la més recent controvèrsia plasmada per Chalmers a *the hard problem of consciousness*; les emocions s'escorren entre les ranures dels aparells de laboratori.

5. Navegant per l'espai de la intercorporeïtat

2001, any de la publicació de dues fonts en les quals s'emmiralla aquest treball, *Body and World* de Samuel Todes i *The Navigation of Feeling* de William M. Reddy, em guiaran en l'última part d'aquest trajecte on trobarem diferents punts en comú d'una cartografia emocional indispensable.

Començaré establint un símil entre les diferents panoràmiques que destaquen l'individu (cognitiu, històric) sota la perspectiva de la psicologia cognitiva i antropològic cultural de Reddy aplicada a l'estudi de cas del període del Terror a la França revolucionària, i la descripció de les possibilitats de coneixement del subjecte perceptual (cognitiu, biològic) en el camp fenomenològic, per a continuació, destacar l'extraordinària semblança que permet conjugar les conclusions de dos projectes complementaris amb finalitats normatives, morals, ètiques, filosòfiques i socials. Finalment exposaré la meua proposta de manera introductòria.

5. 1. *Such is the rational kingdom of heaven*

Todes ens proposa que les necessitats situades en el camp espai-temporal de la percepció són el motor de l'aventura perceptual que transita per una línia de ruptura respecte la mera experiència (Hume), l'idealisme (Spinoza) o el racionalisme (Kant). Destacant les estructures del *lived body* respecte el camp perceptual i els aspectes motivacionals que guien el comportament humà, Todes pot dotar de sentit novament l'experiència, mitjançant el desplegament d'un model de llibertat transformacional com a correlat dels diferents modes de comprensió del subjecte perceptual, de manera que pot afirmar: *Judgement is an exercise of freedom* (2001: 280).

Llibertat de moviments, doncs, recordem l'estructura del subjecte material, que possibilita la integració del món perceptual amb el de les idees i dos modes de comprensió, respectivament, perceptual i racional. La *noumenologia* de Todes arriba a la màxima expressió en la relació que estableix entre les formes de la comprensió derivades

Introducció a la Transfenomenologia de les emocions. *Una aproximació enactiva al món emocional com a proposta d'espai de la intercorporeïtat*

Jordi Romero Bastida

de la llibertat de moviment del cos (que ens remet a l'enactivisme) que assumeix tres postures o posicions fenomenològiques (ibíd. 289):

- *Standing-up* o comprensió del cos perceptual
- *Standing-back* o comprensió de la ment imaginativa
- *Standing-for* o comprensió del món social (que es desenvoluparà com a *openly-standing-for-the-social-whole*).

Postures transformacionals a partir de la llibertat de moviment de l'ésser-en-el-món que determinen altres modalitats de la comprensió que deriven en un sistema formal del tipus:

- **Percepció** que pren la forma de la **realitat** (el món sensible)
- **Imaginació** que pren la forma de la **possibilitat** (el món de les idees racionals)
- **Comprensió social** que pren la forma de la **necessitat** (el món social)

La *noumenologia* de Todes declara les formes de la comprensió subsidiàries de la possibilitat -el mode de comprensió de la ment o racional-, però lliurant-la a la revisió de les formes de comprensió perceptuals que lliguen el subjecte a la realitat del món.

Reialme de la raó: la realitat pràctica (el món sensible) és una representació de les possibilitats del món racional basades en les necessitats de la societat. Ideal representat de manera que la realitat obeeix la possibilitat guiada per la necessitat.

Todes assegura haver revertit el model racionalista tradicional de la següent manera:

Noumenologia: la realitat (la nostra forma original de comprensió) és condició de la possibilitat (la racionalitat) que retorna sempre com a realització amplificada i significant.

Finalment, amb l'auto-actualització del nostre cos perceptual 'matem' la raó perpetuada i auto-idealitzada de la ment, per recuperar-la novament (la raó) en un cos renovat que ha trobat el seu lloc en el món.

5. 2. *Navigate with a full set of sails*

Reddy fa servir el concepte 'objectiu' (*goals*) dins l'entramat de la navegació emocional⁵⁰. No es tracta de cap objectiu numinós ni del *telos* sinó d'objectius orientats dins la

⁵⁰ (Reddy, 2001: 122) The complex thought activations that are emotions often tend toward changes in goals or ideals, often expose tension or conflict among them. As a result, management can easily break down; or a given set of management strategies can be put to new uses. The self that is managing, and its intention to manage, are always subject to revision. "Navigation" might be a better metaphor than "management," for what emotives accomplish, because navigation includes the possibility of radically changing course, as well as that of making constant corrections in order to stay on a chosen course. But

Introducció a la Transfenomenologia de les emocions. *Una aproximació enactiva al món emocional com a proposta d'espai de la intercorporeïtat*

Jordi Romero Bastida

complexa tasca de coordinació que contraposa fins provinents de diferents fonts morals (Taylor). La coordinació dels diversos i sovint confrontats objectius guien el rumb de la navegació emocional dins l'espai històric de l'antropologia i el temps antropològic de la història (Marc Augé, 1998)-. El conflicte que es vol descriure (molt fenomenològicament) sobrepuja els mitjans de la ciència cognitiva, de manera que Reddy recorre als pressupostos de la *speech act theory* d'Austin per encunyar un concepte multiforme i irreductible: els *emotives* són expressions emocionals derivades dels actes performatius, expressions que combinen la performativitat de l'acció amb la potència del 'dir' (Levinas) en les darreres fases de la cognició que Reddy denominarà 'traducció'.

La traducció de Reddy és un procés multifuncional que treballa amb diversos codis de material cognitiu i que, inevitablement, ultrapassa qualsevol esforç de contenció, determinant el règim de control emocional de l'individu. Càrrega que suposa costos per mantenir l'equilibri sota condicions adverses, aquesta seria la característica principal del comportament humà, que Reddy defineix com *overdetermined*. Ateses les condicions de desbordament que sobrepujen l'individu, el control emocional i la seva correcta navegació ens situen en l'espai de la indeterminació que només condicions de llibertat emocional en règims tolerants poden garantir. Heus aquí la determinació que mou Reddy a concentrar-se en el poder motivacional dels objectius mitjançant un conjunt de conceptes (veure capsa d'eines nota 38) que li permeten descriure els processos emocionals sota diferents condicions individuals i col·lectives. La seva intenció és definir un sistema emocional universal que permeti valorar les condicions en les quals es poden jutjar diferents règims emocionals evitant caure en l'etnocentrisme. Veiem com, paradoxalment, des d'una posició fenomenològica la llibertat s'acosta a les pretensions re-il·lustrades, és el cas de Todes:

Judgment is an exercise of freedom. *We* decide, only if we are *free* to decide. Otherwise, the matter is decided for us, not by us. If we are free to decide, and we do decide under these conditions, then we are also free *in* our decision [...] Our original freedom, exercised in undertaking and making a perceptual judgment, is a *freedom of movement* of our percipient body as a self-moved mover. Our rational freedom, undertaken and exercised with a body of ideas, is a *freedom of productivity* through which we produce the very body of ideas we bring to bear in our determination of rational objects, which are not merely discovered to be already there, like perceptual objects, but are

even "navigation" implies purposive action, whereas changes of goals are only purposive if they are carried out in the name of higher-priority goals.

Introducció a la Transfenomenologia de les emocions. *Una aproximació enactiva al món emocional com a proposta d'espai de la intercorporeïtat*

Jordi Romero Bastida

themselves formed by the application of our theoretical and practical ideas in the making of a rational judgment (2001: 280-281)

Reddy, inicialment compromès amb el cognitivisme, ofereix una visió més radical que podríem qualificar com transfenomenològica:

“Emotional liberty” as the freedom to change goals in response to bewildering, ambivalent thought activations that exceed the capacity of attention and challenge the reign of high-level goals currently guiding Emotional management. This is freedom, not to make rational choices, but to undergo conversion experiences and life-course changes involving numerous contrasting, often incommensurable factors (2001: 123)

El pes de la decisió entre un règim de llibertat racional i un règim emocional, lleu, una vegada més, en el judici de valor sobre l'espai de les raons i l'espai de les causes (Dreyfus-Taylor, 2015: 57), que la Transfenomenologia de les emocions decididament inclina a favor del segon a partir de la recuperació del món emocional com a *ethica prima facie* davant qualsevol pretensió del *Logos*.

5. 3. Proposta de la transfenomenologia de les emocions

La comprensió ha de precedir a una correcta conceptualització. Una comprensió plena ens porta a beure de moltes fonts sense prejudicis. Aquesta és una de les (moltes) lliçons del clàssic de Charles Taylor a *Sources of the Self* (1989): que la comprensió del jo s'ompli de les interpretacions que han guiat el ritme de la història, una revelació certament hermenèutica. No he renunciat a cap oferiment. He pres el concepte de navegació de Reddy perquè explica el nostre desig de control que no pot ser garantit, amb voluntat però sense suficient seguretat, i ens remet a un règim d'obertura que l'enactivisme contribueix a explicar. Hem pogut veure reflexos aparentment llunyans, ones, cordes, partícules, en fi, tot un reguitzell d'objectes -tractem-los de moment amb certa prudència- allunyar-se aparentment de la línia de la costa, de port. No ha estat així, penso, i l'aparent disparitat de fonts mostra una cohesió reveladora, prometedora i espero que eficaç.

Una reflexió que ens porta als modes de comprensió de la *noumenologia* de Todes. La meva opinió és que Todes, realment, aconsegueix desenvolupaments significatius a partir de la primera gran interpretació de la percepció, la de Merleau-Ponty; ho aconsegueix fent caminar el subjecte material de la percepció en l'estructura espai-temporal del món-tal-com-és. Tot i no compartir les conclusions de l'annex III de *Body and World*, m'han inspirat enormement. Destinades a formar part d'un escrit preparatori

Introducció a la Transfenomenologia de les emocions. *Una aproximació enactiva al món emocional com a proposta d'espai de la intercorporeïtat*

Jordi Romero Bastida

del que hauria estat la segona part de *Body and World*, amb el títol provisional de *Personal Subject*, considero que Todes segueix fidel l'empremta de Kant (estic convençut que no li molestaria aquest retret, que no ho és en realitat). Altrament, el camí del subjecte perceptual passa entre camps fèrtils que contribueixen a suportar la feixuga càrrega dual del representacionalisme acompanyat dels tres modes de comprensió, alleugerit del jou d'una raó que en la seva desvinculació del cos perceptual petrifica el món.

El problema de la teoria dels emotives no és en realitat cap problema. El *locus* de la navegació emocional de Reddy està molt ben estructurat i definit, en la línia dels treballs de l'antropologia cultural, a banda, una comprensió extraordinària de la psicologia cognitiva i les neurociències li permeten una visió interdisciplinària suggeridora, atrevida i crec que summament encertada, sense renunciar als riscos que impliquen els judicis universalitzants de l'etnocentrisme, i que en definitiva, Reddy aconsegueix evitar. No es pot dir el mateix de la proposta de Todes, que després de descriure l'estructura perceptual i de moviment del subjecte material en l'exercici de la llibertat transformacional, el lliura indefens als mecanismes del universalisme.

La ruptura es produeix en un punt anterior. Es tracta de l'espiral del coneixement. La Transfenomenologia de les emocions (es comporta com una espurna o una ona dins l'espiral del coneixement) proposa un model de cognició-emoció integrada que opera en condicions d'interacció i integració (Pessoa) que s'ajusten, a bastament, a les explicacions de Reddy i els processos de traducció. La diferència rau en que la seva victòria sobre el post-estructuralisme i el universalisme s'ha dissipat en les primeres progressions de l'organisme. En aquest aspecte, la premissa fonamental de l'enactivisme sobre el caràcter pregonament afectiu de la ment, consciència que es *corporalitza*, fa inútil la separació entre cognició i emoció, si bé, no desmereix en absolut l'aplicació d'unes eines conceptuals (les de Reddy) i una metodologia impecable, que penso, podrien precisar una afinació transfenomenològica.

Efectivament, he exposat a l'apartat 4 (pg. 57-60) l'encaix de la Transfenomenologia de les emocions dins els *Emotional Studies* però a ningú se li escaparà que la meua conceptualització, sota el vestit dels *emoracionals*, ultrapassa el marc conceptual citat, en aquest sentit, el desbordament fenomenològic vindria justificat per la des-càrrega del model filosòfic tradicional que altres aportacions, com la de Dreyfus-Taylor, no aconsegueixen superar⁵¹. Observem, com, de manera semblant a Todes, després d'anunciar detalladament els progressos de l'estructura vivencial i perceptual del

⁵¹ Efectivament, d'una manera sorprenent després de descriure els errors del mediacionalisme...es torna plàcidament al model de natura de Galileu i Newton (veure nota 13).

Introducció a la Transfenomenologia de les emocions. *Una aproximació enactiva al món emocional com a proposta d'espai de la intercorporeïtat*

Jordi Romero Bastida

subjecte, retiren les demandes d'una manera sorprenent davant la conceptualització formal del model filosòfic mediacional, retornant, doncs, a la imatge que ens té captius (Wittgenstein, citat a Dreyfus-Taylor, 2015), citada pels autors a l'inici de la seva crítica (confesso que la sorpresa va ser tan gran que vaig haver de tornar a llegir varies vegades el text), reflex del marc mental subjectiu en un món d'objectes aïllats, i així fins l'infinit.

Com es superarà la poderosa atracció del paradigma cartesià? Whitehead ens proporciona una pista que aprofito en la meua proposta a partir de l'afectivitat de l'organisme que s'expandeix en el món, una filosofia de l'organisme que dona un cop de peu a l'escala de la metafísica; una visió que aprofita el concepte d'enactivisme i *extended cognition*, i que penso, explicaria a bastament els processos cognitius a partir de l'ontogènesi fins l'edat adulta⁵² convenientment conjugada amb una fenomenologia renovada, per exemple, retrotraient la percepció com s'ha exposat, però fonamentalment, impulsant-la a través del grip excepcional de la capacitat més desenvolupada de la nostra espècie: l'emocionalitat.

Recordem que allò que es considera pròpiament la cognició i la racionalitat no són sinó especialitzacions que no es superposen sinó que s'integren interactuant amb l'emocionalitat en un tot potentíssim que he denominat cogmoció (però el terme no és meu). De manera que, contràriament a la interpretació general, les emocions són les autèntiques inspiradores del subjecte perceptual, sense elles, la percepció és mera *perception-data*, informació que precisa la interpretació de la consciència corporalitzada. No queda clar després de la lectura dels testimonis trencats dels malalts de la percepció que tan bé ens mostra Merleau-Ponty a la *Fenomenologia de la percepció*? Una persona que no percep o presenta deficiències perceptives és una persona amb una discapacitat, però una persona que no té emocions...

La diferència, doncs, entre les eines conceptuals de Reddy i els *emoracionals* no estaria tant en la metodologia aplicada sinó en la font de la que emanen i la seva significació, que jo situo amb anterioritat anticipant un espai intercorporal que incorpora, com a pura metàfora de l'experiència humana, *el asombro*; la inesperada-inoportuna-inevitable trobada de l'altre propi i aliè és la primera de les relacions que establim, la primera jugada que efectuem, en fase prelingüística i preconceptual -aquí es situaria l'autèntic espai de la comprensió-, fins el punt que qualsevol conceptualització (el *standing-back*, mode de comprensió racional de la imaginació de Todes) no aconseguix, més enllà de

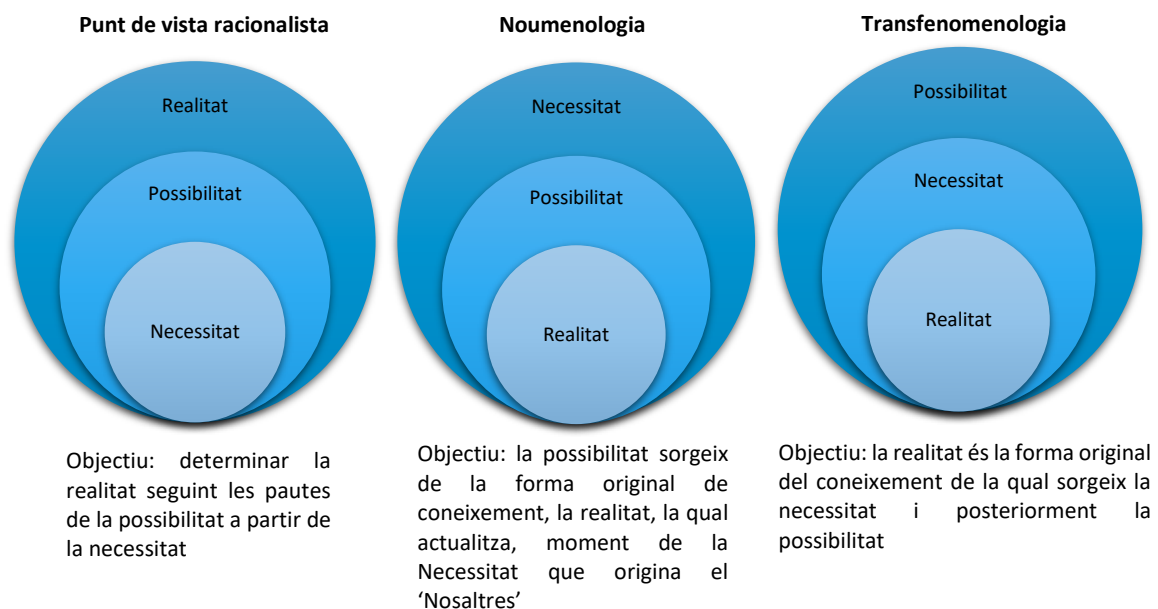
⁵² (Greenwood, *Becoming human*. 2015: xi) [...] human brains are constructed and how these brains acquire their contents through massive epigenetic scaffolding. The process of becoming fully human takes some twenty years to (almost) complete.

Introducció a la Transfenomenologia de les emocions. *Una aproximació enactiva al món emocional com a proposta d'espai de la intercorporeïtat*

Jordi Romero Bastida

la natural fascinació que ens provoca una galeria d'imatges evocadores d'experiències anteriors en *gestàltica* representació, sinó reflectir pàl·lidament l'experiència humana. Aleshores, categories, imatges i representacions són útils per la imaginació, però no seria eina molt més útil si aconseguíssim deslliurar-la de les constriccions del món desvinculat per oferir-la al treball de la percepció i l'emoció?

Transfenomenologia: la realitat (la nostra forma original de comprensió) determina les condicions de la necessitat a partir de la qual sorgeix la possibilitat (recordem que Tode relaciona la possibilitat amb la racionalitat) que retorna sempre com a representació complementària i significant dels processos e-racionals⁵³.

L'espai reservat als progressos d'una nova emocionalitat és sorprenent: si la percepció del subjecte perceptual té lloc en els intersticis de l'estructura de l'espai euclidià, la meua proposta d'espai serà el de la nova teoria quàntica. En efecte, si la física clàssica es conjuga entre les disposicions de les noves descobertes d'una teoria del tot, per què no reservar un espai on el dualisme partícula-ona ofereix possibilitats no explorades al subjecte de la e-racionalitat? Finalment s'ha presentat l'espai de la intercorporeïtat.

⁵³ No hi ha espai per discutir acuradament la importància de la delimitació de l'espai de la percepció respecte l'espai de les raons i el món social (realitat, possibilitat i necessitat respectivament), però he cregut convenient, atesa la meua proposta inverteix el model de Tode, fer referència a l'anàlisi de l'Apèndix III de *Body and World* (2001: 277-292). La imatge 1 i 2 del gràfic respon a l'argumentació de Tode. La 3 és la meua proposta, que s'acosta al model de Heidegger de normes *pre-socials* que justifico a partir de la descripció de l'ontogènesi de les emocions que Greenwood desenvolupa a *Becoming Human* i de la fenomenologia social d'Alfred Schütz. Recomano repassar el punt 5.1. (p.73-74).

Introducció a la Transfenomenologia de les emocions. *Una aproximació enactiva al món emocional com a proposta d'espai de la intercorporeïtat*

Jordi Romero Bastida

Conclusions

L'aventura fenomenològica no ha aconseguit tots els seus objectius, però ha omplert espais ara irreemplaçables sobre la percepció i l'acció del subjecte que prometen futurs desenvolupaments en diferents àmbits i disciplines. Tampoc ha vist realitzada la seva missió, que va començar amb el propòsit de descriure l'experiència-total del subjecte, probablement perquè el model d'interpretació mecànic de les ciències naturals continua aportant explicacions convincents, en absolut falses, d'aspectes que precisen facultats especials com l'observació i delimitació d'àmbits d'estudi, les metodologies d'anàlisi i revisió, crítica i posterior classificació en base a l'experimentació continua i constant del món, i potser per això, perquè en definitiva, el model científicotècnic galileu-newtonià funciona a la perfecció, que l'altre de la raó, el món emocional, s'ha vist primer reduït, després condemnat, però, quan finalment va arribar el moment de redescobrir-lo per mostrar la seva veritat, aleshores va resultar que ja no érem capaços d'emprendre el camí del pensar que ens guiaria a les cases de la percepció i l'emocionalitat plena.

Portem, de fet, les seves estances damunt nostre, de manera que no ens adonem de la veritable càrrega que suportem quan, reiteradament, renunciem a una visió més àmplia del món. De moment, tal i com he intentat mostrar, cap aproximació ha aconseguit sinó adherir-se a la superfície apol·línica i seductora del coneixement científic, a través de diferents perspectives que enriqueixin sistemes dinàmics, paràmetres d'observació, metodologies aplicades i comparades, anàlisis contrafactuals i revisions simptomàtiques, estadístiques. De manera que, a mesura que ens endinsem en la perfecció del mètode ens allunyem de la concreció i la *prehensió* del significat i de l'experiència. Però no estem a gust amb la textura del món.

En canvi, el paradigma tecnocientífic funciona perquè respon d'una manera mil·limètrica al model al qual ha de retre comptes. Quina serà la recompensa de la posició fenomenològica i quins fruits obtenim de la seva tasca? Resulta evident que els fruits del model tecnocientífic són abundosos; el pensament de la diferència, en canvi, es veu llançat a atendre tot tipus d'ofertaments, demandes impronunciabils i crides des de la disconformitat que generen un ambient de gran confusió característica del nostres temps. Tanmateix, ens hauríem de plantejar si pertoca a les posicions fenomenològiques actuals seguir donant descripcions a premisses inabordables des de perspectives equivocades, com, per exemple, respondre les demandes del Logos i les problemàtiques de la diferència creades a partir de reiterades temptatives de diàleg simètric.

O, com suggereix aquest treball, no seria més convenient avançar en el sentit d'aproximacions disposades a reconèixer la necessària *indiferenciació* del model de natura

Introducció a la Transfenomenologia de les emocions. *Una aproximació enactiva al món emocional com a proposta d'espai de la intercorporeïtat*

Jordi Romero Bastida

que suggereixen perspectives semblants a les filosofies de l'organisme, una cosmologia similar a la de Whitehead, una còsmica renúncia a les coses per tornar a les relacions de les coses com una manera d'omplir el retorn des d'una posició inicial: un *enroscamiento* cosmològic? I per què no seguir noves aproximacions transfenomenològiques que redundin en el reconeixement del món emocional i nous models cognocionals?

Alguna cosa està canviant, es torna a sentir parlar de metafísica entre els límits imprecisos de la investigació científica, la filosofia i les noves ciències cognitives. També, intempestivament, he introduït la matèria quàntica en la transfenomenologia: un nou dualisme ona-partícula es perfila entre les nervadures del coneixement, per exemple, arran el problema dur de la consciència, percebem la matèria i representem ones? Fins quin punt modulem-desmodulem, establim sistemes analògic-digital dins la gàbia del cervell?

Una vella dita afirma que els sistemes filosòfics no són mai refutats, sinó senzillament abandonats. La incoherència del sistema el fa col·lapsar per l'entropia immanent, fins llavors contrarestada per l'atzar pur que seguia el impossible de l'harmonia de la contingència, fins que l'inevitable es dona com una raó pura que engloba els processos de l'esdevenir.

Nous horitzons s'albiren després de la publicació de la primera fotografia obtinguda d'un forat negre a la galàxia espiral M87. En efecte, preguntada sobre aquest esdeveniment rellevant, una astrofísica afirmava que la imatge del forat negre ens permetria enfilar-nos més enllà dels límits de l'univers conegut per observar noves configuracions del coneixement fins ara inexplorades. Una vegada més, el *asombro* irromprà i observarem, com tantes altres vegades, primer atònits, després resolts, noves configuracions i possibilitats que ens faran oblidar el material antic i les seves antinòmies, ara ja, irrellevants.

I ja per cloure, destacaré unes conclusions d'aquest treball introductori:

- La transfenomenologia de les emocions proposa una genealogia pròpia on destaquen els rescatadors del cos⁵⁴ com a espai de significat filosòfic previ al *desocultament* del cos i la recuperació del món emocional.

⁵⁴ (Pedro A. Viñuela Villa, *Cuerpo, conciencia y voluntad en Nietzsche*. 2016. p.172) Desde su perspectiva genealógica, Nietzsche sostiene que es el cuerpo, aunque se haya querido otra cosa, el que ha creado el espíritu como instrumento al servicio de sus fines inconscientes. Por tal motivo, el espíritu debería interpretarse como expresión cifrada del cuerpo. En suma, Nietzsche se propone mostrar, desde este punto de vista, que el cuerpo –con su inteligencia y sabiduría superiores de carácter inconsciente, “prelógico” y “prerracional”– ha de ocupar el lugar de aquellas ficciones filosóficas que, como el yo, la conciencia o la voluntad libre, han sido finalmente desenmascaradas, revelándose, a la postre, simplemente como

Introducció a la Transfenomenologia de les emocions. *Una aproximació enactiva al món emocional com a proposta d'espai de la intercorporeïtat*

Jordi Romero Bastida

- Necessàriament se precisa una revisió del model o paradigma filosòfic i del pensament tradicional. Les diverses temptatives que se recolzen sobre el *mediacionalisme* han exhaurit les seves possibilitats. He parlat de l'espiral del coneixement però no podem (ni devem) renunciar a la generositat de les fonts morals de l'individu i la tradició.
- La raó tal i com s'ha tematitzat és un constructe cultural més que ha quedat obsolet, conseqüentment les emocions ens ressituen en el món natural, dins el qual, el món emocional ha de recuperar l'hegemonia.
- El dualisme com a mètode explicatiu no crea sistemes satisfactoris que expliquin el món, com a molt, i no és poc, contribueixen a crear sistemes tancats, efectius, però insuficients per explicar l'experiència de l'ésser-en-el-món.
- Tota consciència és consciència afectiva. El cos s'orienta a totes les percepcions però s'aferra al món a través de les emocions.
- El cos com a camp fenomenològic es desplega en una obertura intercorporal: cossos, paraules, emocions ens traspassen en una universalitat de recíproca apel·lació que supera les pretensions de validesa de la racionalitat del diàleg. El món emocional (*pathos*) i l'acció vinculada de l'individu omplen els espais buits de la intersubjectivitat de les ètiques dialògiques característiques de la racionalitat.
- La posició excèntrica de l'animal humà ens commina a moure'ns a través del món, però el límit principal és el de la conceptualització de la consciència; superat aquest límit, construïm un espai comú, el de la intercorporeïtat, suficient i completament satisfactori per les demandes de l'altre i la construcció del món social.
- També hi ha una excentricitat de la raó (Apel) però aquesta s'activa a la dimensió vertical i no a partir de la facticitat racional. Sobre l'excentricitat de la raó he parlat com l'altre de la raó: el món emocional i l'afectivitat.
- He proposat un model de cognició (emoció i raó) com a substitut de la dicotomia establerta entre els models de cognició perquè aquests últims desatenen les emocions. Altrament, la e-racionalitat dona explicacions més

mitologies. En este sentido, Nietzsche ha sido uno de los principales inspiradores e impulsores de la disolución del sujeto que ha tenido lugar en el pasado siglo y de la que aún somos testigos.

Introducció a la Transfenomenologia de les emocions. *Una aproximació enactiva al món emocional com a proposta d'espai de la intercorporeïtat*

Jordi Romero Bastida

convincents sobre els processos coneguts com racionalitat i emocionalitat que, seguint les darreres investigacions, han de ser definitivament descartats.

- Com a conseqüència de l'anterior destacar la falsedat de l'oposició entre conceptualitat i preconceptualitat (tal i com s'ha suggerit a partir de la dualitat ona-partícula). Una frontera invisible i fictícia que separa un únic procés natural d'apropiació i comprensió cognomocionals que he volgut mostrar a partir del *asombro* previ a la e-racionalitat.
- El restabliment necessari del món emocional no suposa un menyspreu dels progressos científics ni tècnics, en absolut, aquests s'han de veure reforçats per la major comprensió del 'subjecte del coneixement' com a part intrínseca del subjecte e-racional, capaç alhora d'aportar descripcions vàlides i vertaderes i experiències significatives.
- Finalment, un *asombro* (especialment, no és l'únic) ens supera i allibera. Whitehead ho exposa en forma de protesta o pregunta: Què té l'experiència de l'escalfor en comú amb els fotons radiant del Sol?

Sant Pere de Vilamajor, 15 de juny de 2019

Introducció a la Transfenomenologia de les emocions. *Una aproximació enactiva al món emocional com a proposta d'espai de la intercorporeïtat*

Jordi Romero Bastida

Bibliografia

Obres generals: antropologia, fenomenologia, filosofia, filosofia de la ment, psicologia, neurociències, etc.

Arnau, Juan (2016) *La invención de la realidad*. Girona: Atalanta

Augé, Marc (1994) *Hacia una antropología de los mundos contemporáneos*. Barcelona: Gedisa, 1998.

Butler, Judith (1990) *Gender Trouble. Feminism and the Subversion of Identity*. Oxfordshire: Routledge, 2007.

Butler, Judith; Fraser, Nancy (2000) *¿Redistribución o reconocimiento? Un debate entre marxismo y feminismo*. Madrid: Traficantes de Sueños, 2016

de Mul, Jos (ed.) (2014) *Plessner's Philosophical Anthropology. Perspectives and Prospects*. Amsterdam: Amsterdam University Press

Depraz, Natalie (2012) *Delimitación de la emoción. Acercamiento a una fenomenología del corazón*. En: *Investigaciones fenomenológicas*, N. 9, pg. 39-68 e-ISSN: 1885-1088

Dreyfus, Hubert; Taylor, Charles (2015) *Retrieving Realism* Massachusetts: Harvard University Press

Drummond, John (ed.) (1997) *Encyclopedia of Phenomenology*. USA: Springer

Gadamer, Hans-Georg (1960) *Verdad y método*. (Trad. Ana Agud Aparício y Rafael de Agapito) Salamanca: Sígueme: 2007

García, Esteban A. (2012) *Maurice Merleau-Ponty. Filosofía, corporalidad y percepción*. Buenos Aires: Rthesis.

Gurwitsch, Aron (1953) *The Field of Consciousness: Theme, Thematic Field, and Marginal Consciousness. The Collected Works of Aron Gurwitsch (1901-1973) Volume III*. USA: Springer, 2010

Heidegger, Martin (1927) *Ser y tiempo*. (Trad. Jorge Eduardo Rivera) Madrid: Trotta, 2016

Heisig, James M; Kasulis, Thomas P; Maraldo, John C. (2011) *Japanese Philosophy. A Sourcebook*. Honolulu: University of Hawai'i Press

Husserl, Edmund (1928) *Lecciones de Fenomenología de la conciencia interna del tiempo*. (Trad. y notas, Agustín Serrano de Haro) Madrid: Trotta, 2002

- (1929) *Meditaciones Cartesianas*. (Trad. y estudio preliminar, Mario A. Presas) Madrid: Tecnos, 2018
- (1936) *La crisis de las ciencias europeas y la fenomenología trascendental* (Trad. y estudio preliminar, Julia V. Iribarne) Buenos Aires: Prometeo libros, 2008

Introducció a la Transfenomenologia de les emocions. *Una aproximació enactiva al món emocional com a proposta d'espai de la intercorporeïtat*

Jordi Romero Bastida

James, William (1890) *The Principles of Psychology. Vols. 1-2 Illustrated*. UK: Pantianos Classics

Kant, Immanuel (1781) *Crítica de la razón pura*. (Trad. Pedro Ribas; estudio introductorio J. L. Villacañas) Madrid: Gredos, 2010

- (1783) *Prolegómenos a toda metafísica del porvenir que haya de poder presentarse como una ciencia* (Trad. Julián Besteiro, 1911) [document en línia]
<http://oer2go.org/mods/es-bibliofilo/content/Kant,%20Immanuel%20%281724-1804%29/Kant,%20Immanuel%20-%20Proleg%C3%B3menos%20a%20toda%20metaf%C3%ADsica%20del%20porvenir.PDF>

Levinas, Emmanuel (1961) *Totalidad e infinito. Ensayo sobre la exterioridad* (Trad. Daniel E. Guilloit) Salamanca, Sígueme, 2002

McDowell, John (1994) *Mente y mundo*. (Trad. M. A. Quintana Paz) Salamanca: Sígueme, 2003

Merleau-Ponty, Maurice (1945) *Phenomenology of Perception*. Oxfordshire: Routledge, 2012

- (1960) *Signos*. (Trad. Caridad Martínez y Gabriel Oliver) Barcelona: Seix Barral, 1964
- (1964) *Lo visible y lo invisible. La interrogación filosófica*. (Trad. Estela Consigli y Bernard Capdevielle) Buenos Aires: Nueva Visión, 1993

Pessoa, Luiz (2013) *The Cognitive-Emotional Brain. From interactions to integration*. Cambridge, Massachusetts; London, England: The MIT Press

- (2010) *Emotion and cognition and the amygdala. A: "What is it?" to "what's to be done?"* *Neuropsychologia* 48: 3416-3429
- (2008) *On the relationship between emotion and cognition*. *Nature Reviews Neuroscience* 9: 148-158

Plessner, Helmuth (1960) *La risa y el llanto. Investigación sobre los límites del comportamiento humano*. (Trad. Lucio G. Ortega; Introducción Lluís Duch) Madrid: Editorial Trotta, 2007

Sáez Rueda, Luís (2009) *Movimientos filosóficos actuales*. Madrid: Editorial Trotta.

Sartre, Jean-Paul (1939) *Bosquejo de una Teoría de las emociones*. (Trad. Monica Acheroff) Madrid: Alianza Editorial, 2015

Searle, John R. (2002) *Consciousness and Language*. Cambridge: Cambridge University Press

Scheer, Joseph K. (ed.) (2013) *Mind, Reason, and Being-in-the-World. The McDowell-Dreyfus debate*. Oxfordshire: Routledge

Introducció a la Transfenomenologia de les emocions. *Una aproximació enactiva al món emocional com a proposta d'espai de la intercorporeïtat*

Jordi Romero Bastida

Schmitz, Hermann, R. *Emotions outside the box: The new phenomenology of feeling and corporeality.* (trad. R. O. Müllan, J. Slaby). *Phenomenology and the Cognitive Sciences* 10:241–259, 2011

Schütz, Alfred (1932) *Phenomenology of the Social World. Studies in Phenomenology and Existential Philosophy.* Evanston, USA: Northwestern University Press, 1992

Skolimowski, Henryk (2016) *La mente participativa.* Girona: Atalanta

Taylor, Charles (1995) *Philosophical Arguments.* USA: Harvard University Press

- (1989) *Sources of the Self. The Making of the Modern Identity.* Cambridge: Cambridge University Press, 2001

Todes, Samuel (2001) *Body and World.* Massachusetts: MIT Press.

Viñuela Villa, Pedro A. (2016) *Cuerpo, conciencia y voluntad en Nietzsche.* ISSN: 1130-0507 (papel) y 1989-4651 (electrónico) <http://dx.doi.org/10.6018/daimon/268731>

Waldenfels, Bernhard (2015) *Exploraciones fenomenológicas acerca de lo extraño.* (Trad. Peter Storandt Diller) Madrid: siglo XXI/Anthropos

Whitehead, Alfred North (1929) *Process and Reality.* New York: The Free Press, 1985

Wittgenstein, Ludwig (1953) *Investigaciones filosóficas.* (Trad., introd. y notas críticas Jesús Padilla Gálvez) Madrid: Trotta, 2017

Wittgenstein, Ludwig (1921) *Tractatus logico-philosophicus.* (Trad., introd. y notas de Luis M. Valdés Villanueva). Madrid: Tecnos, 200

Emotional Studies

Camps, Victoria (2011) *El gobierno de las emociones.* Barcelona: Herder

Feldman Barrett, Lisa; Lewis, Michael; M. Haviland, Jeannette (ed.) (2016) *Handbook of Emotions.* Nova York: The Guilford Press

Goldie, Peter (ed.) (2010) *The Oxford Handbook of Philosophy of Emotions.* Nova York: Oxford University Press

Greenspan Patricia (1989) *Emotions and Reasons. An Inquiry into Emotional Justification.* London: Routledge

Plamper, Jan (2015) *The History of Emotions. An Introduction.* Nova York: Oxford University Press.

Reddy, William M. (2001) *The Navigation of Feeling. A Framework for the History of Emotions.* Cambridge: Cambridge University Press.

Rodríguez González, Mariano (1999) *Una introducción a la filosofía de las emociones.* Madrid: Huerga y Fierro Editores.

Introducció a la Transfenomenologia de les emocions. *Una aproximació enactiva al món emocional com a proposta d'espai de la intercorporeïtat*

Jordi Romero Bastida

Romero Bastida, Jordi (2017) «Genealogia de l'irracional: la raó intempestiva i el Gir Emocional» [document en línia] UOC.

<http://openaccess.uoc.edu/webapps/o2/bitstream/10609/76385/3/jromerobTFG0617mem%C3%B2ria.pdf>

Scheer, Monique (2012) *Are Emotions a Kind of Practice (and Is That What Makes Them Have a History)? A: Bourdieuan Approach to Understanding Emotion*. *History and Theory*, 51/2, p. 185-213

Solomon, Robert C. (ed.) (2004) *Thinking about Feeling. Contemporary Philosophers of Emotions*. New York: Oxford University Press.

Enactivisme, Wide Externalism, etc.

Colombetti, Giovanna (2014) *The Feeling Body. Affective Science Meets the Enactive Mind*. Cambridge, Massachusetts; London, England: The MIT Press

- (2017) *The Embodied and Situated Nature of Moods*. *Philosophia* (2017) Department of Sociology, Philosophy and Anthropology, University of Exeter, Exeter, UK. DOI 10.1007/s11406-017-9817-0

Colombetti, Giovanna; Thompson, Evan (2007) *The Feeling Body: Toward an Enactive Approach to Emotion*. Cognitive Science Laboratory, University of Toronto

Di Paolo, Ezequiel (2018) "Enactivismo". En: *Diccionario Interdisciplinar Austral*, editado por Claudia E. Vanney, Ignacio Silva y Juan F. Franck. URL=<http://dia.austral.edu.ar/Enactivismo>

- (2013) "El enactivismo y la naturalización de la mente". [document en línia] Ikerbasque, Basque Science Foundation IAS-Research, Centre for Life, Mind and Society, University of the Basque Country Centre for Computational Neuroscience and Robotics, University of Sussex. https://ezequieldipaolo.files.wordpress.com/2011/10/enactivismo_e2.pdf

Di Paolo, Ezequiel; De Jaegher, Hanne (2012) *The interactive brain hypothesis* [article en línia] *frontiers in Human Neuroscience*. *Front.Hum.Neurosci.* 6:163.doi: 10.3389/fnhum.2012.00163

Greenwood, Jennifer (2012) *Wide externalism and the roles of biology and culture in human emotional development*. *Emotion Review*, 4, 423–431.

- (2015) *Becoming Human. The Ontogenesis, Metaphysics, and Expression of Human Emotionality*. Massachusetts: MIT Press.

Rohde, M. (2009), *Enaction, embodiment, evolutionary robotics. Simulation models for a post-cognitivist science of mind*. Amsterdam and Paris: Atlantis Press.

Thompson, Evan (2007) *Mind in Life. Biology, Phenomenology, and the Sciences of Mind*. Cambridge, Massachusetts, London, England: The Belknap Press of Harvard University Press.

Introducció a la Transfenomenologia de les emocions. *Una aproximació enactiva al món emocional com a proposta d'espai de la intercorporeïtat*

Jordi Romero Bastida

Varela F. J., Thompson E., y Rosch E., (1991). *The embodied mind: cognitive science and human experience*. MIT Press, Cambridge, MA.

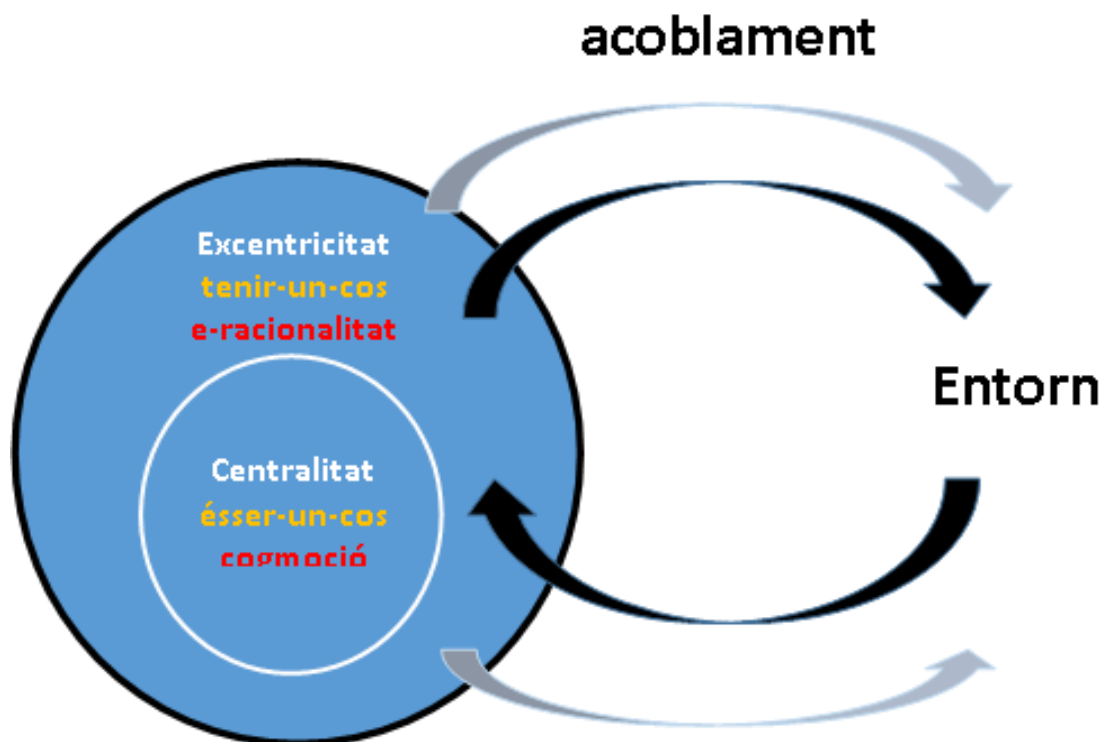
Zahavi, Dan (2001) *Beyond Empathy. Dan Phenomenological Approaches to Intersubjectivity*. *Journal of Consciousness Studies*, **8**, No. 5-7, 2001, pp. 151-67

Introducció a la Transfenomenologia de les emocions. *Una aproximació enactiva al món emocional com a proposta d'espai de la intercorporeïtat*

Jordi Romero Bastida

Annexes

Annex 1. Perspectiva enactiva de la cognició. Versió modificada incorporant les nocions d'excentricitat, cognició i e-racionalitat.

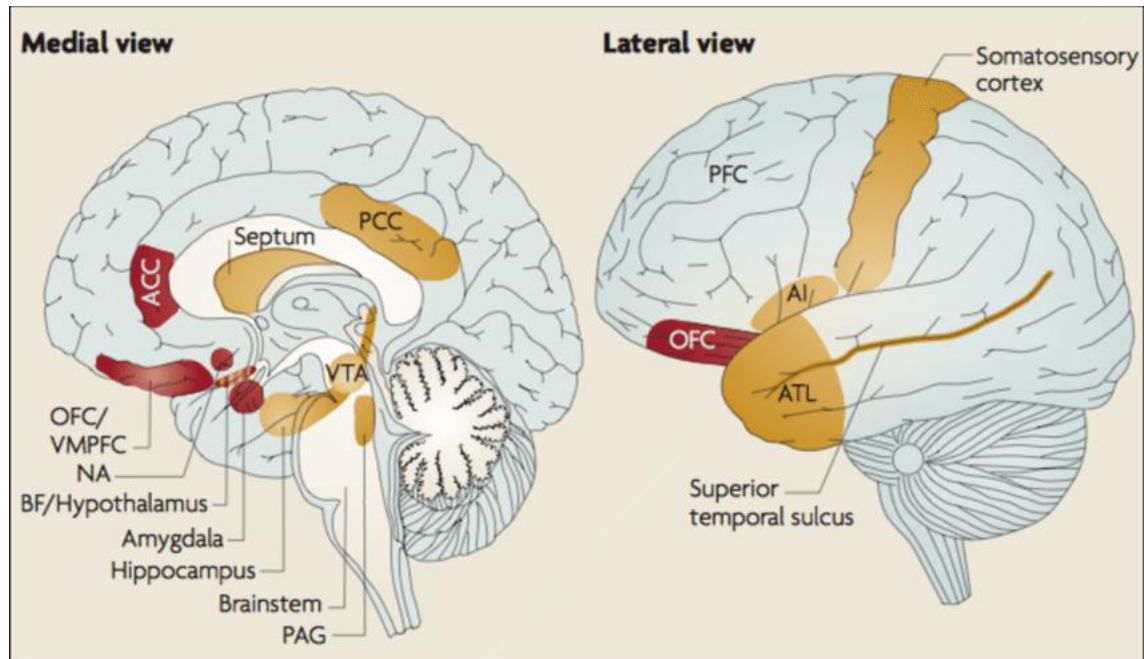

L'enfocament enactiu és una branca de les ciències cognitives corporitzades. El seu principal objectiu d'estudi és la bretxa entre natura i experiència humana existent en les ciències cognitives i la filosofia de la ment. Com a marc teòric, l'enactivisme cerca articular idees que permetin una naturalització d'allò mental sense reduir l'autonomia epistèmica i ontològica dels dominis de la vida, de l'experiència subjectiva i d'allò social (Di Paolo, 2018. Enactivismo)

Introducció a la Transfenomenologia de les emocions. *Una aproximació enactiva al món emocional com a proposta d'espai de la intercorporeïtat*

Jordi Romero Bastida

Annex 2. The emotional brain: core and extended regions. (Pessoa, 2008: 149)

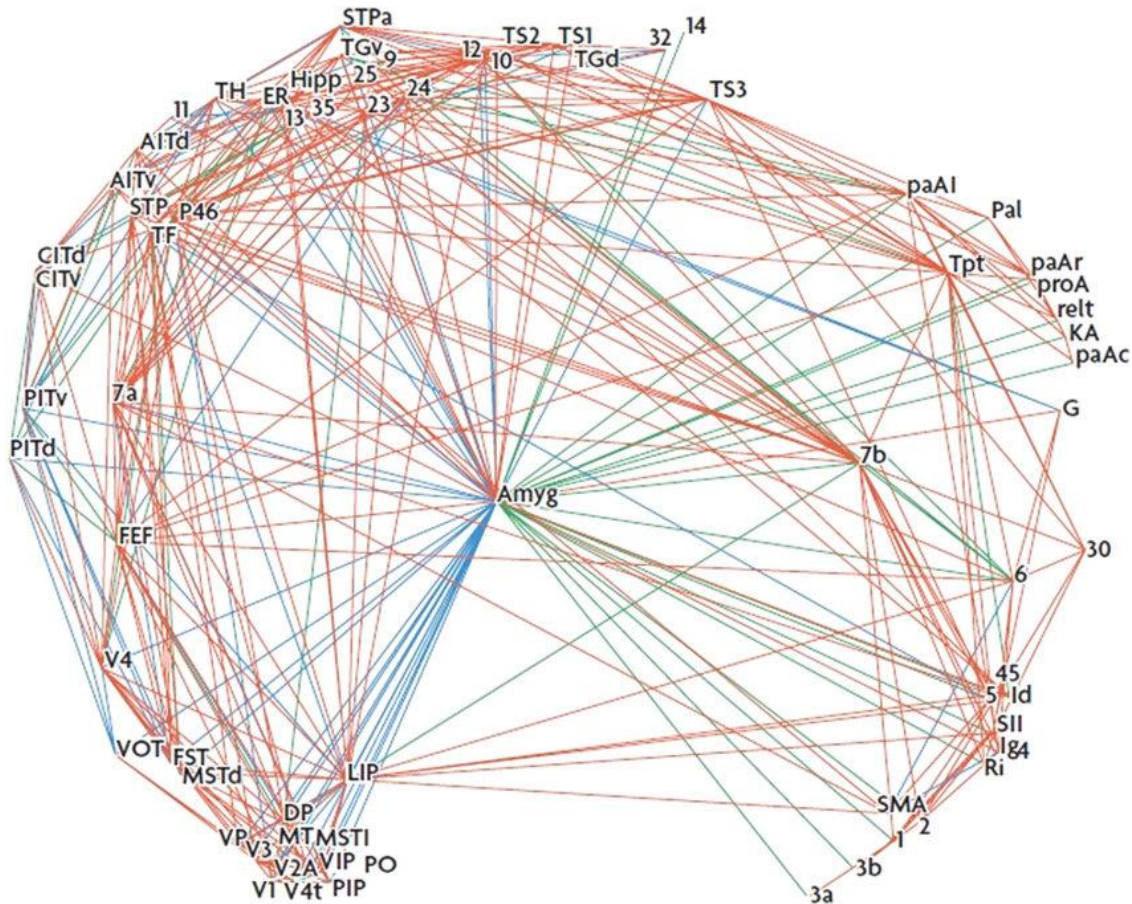

Summarizing the set of brain regions that comprise the emotional brain is plagued by possibly insurmountable conceptual difficulties. Nevertheless, some regions feature prominently in the discourse surrounding affective neuroscience. They are listed here based on an informal assessment of the frequency with which they appear in the literature; regions appearing with greater frequency will be labelled 'core', and less frequent ones as 'extended'. The core emotional regions (dark red areas in figure) include, subcortically, the amygdala, the nucleus accumbens (NA) and the hypothalamus, and cortically, the orbitofrontal cortex (OFC), the anterior cingulate cortex (ACC) (especially the rostral part) and the ventromedial prefrontal cortex (VMPFC). Extended regions (brown areas) include, subcortically, the brain stem, the ventral tegmental area (VTA) (and associated mesolimbic dopamine system), the hippocampus, the periaqueductal grey (PAG), the septum and the basal forebrain (BF) (including the nucleus basalis of Meynert); and cortically, the anterior insula (AI), the prefrontal cortex (PFC), the anterior temporal lobe (ATL), the posterior cingulate cortex (PCC), superior temporal sulcus, and somatosensory cortex. Although one could attempt to link the core and extended regions to specific affective functions, such an attempt would be largely problematic because none of the regions is best viewed as 'purely affective'.

Introducció a la Transfenomenologia de les emocions. *Una aproximació enactiva al món emocional com a proposta d'espai de la intercorporeïtat*

Jordi Romero Bastida

Annex 3. Brain connectivity graph. (Pessoa, 2008: 152)

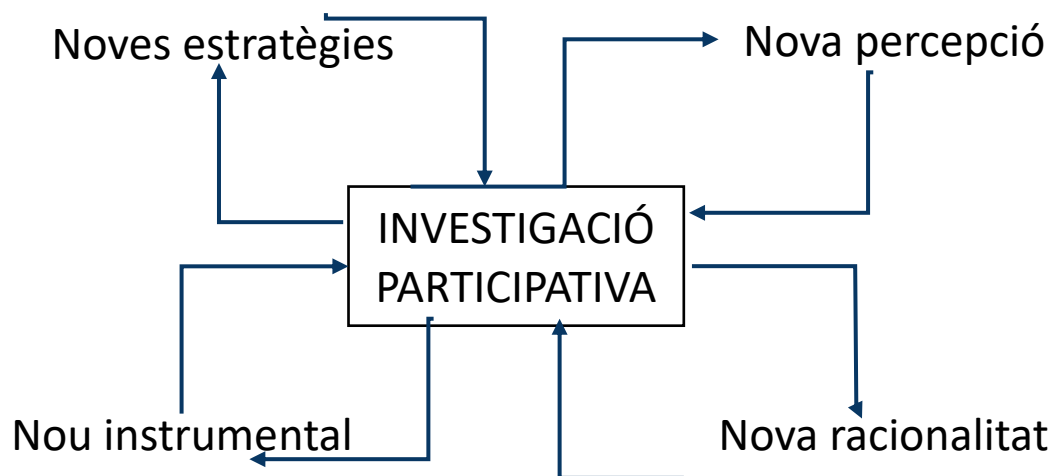
Quantitative analysis of brain connectivity reveals several clusters of highly interconnected regions (represented by different colours). In this analysis by Young and collaborators⁸⁹, the amygdala (Amyg, centre of figure) was connected to all but 8 cortical areas. These connections involved multiple region clusters, suggesting that the amygdala is not only highly connected, but that its connectivity topology might be consistent with that of a connector hub that links multiple provincial hubs, each of which links regions within separate functional clusters. In this manner, the amygdala is hypothesized to be a strong candidate for integrating cognitive and emotional information. Figure labels represent different cortical areas with the exception of Hipp (hippocampus) and Amyg, which represent subcortical areas. Figure reproduced, with permission, from ref. 82 © (1994) Freund Publishing.

Introducció a la Transfenomenologia de les emocions. *Una aproximació enactiva al món emocional com a proposta d'espai de la intercorporeïtat*

Jordi Romero Bastida

Annex 4. Models d'investigació participativa

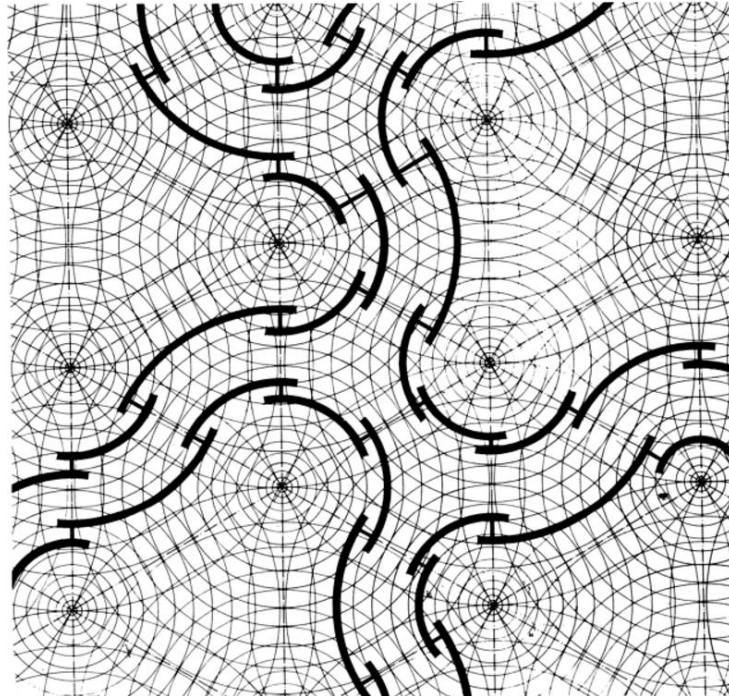
Henryk Skolimowski proposa un model d'investigació participativa a partir dels programes d'investigació d'Imre Lakatos (1970) amb la idea d'incorporar els nous paradigmes d'investigació científic i tècnic. Posteriorment es desenvoluparan incorporant les aportacions de la ciència cognitiva. Un exemple és el que propugna Giovanna Colombetti amb la incorporació de la teoria de sistemes dinàmics (DST), una branca de la matemàtica que estudia l'evolució dels sistemes naturals, a la parametrització i conceptualització dels episodis emocionals com a *dynamic patterns*.

Introducció a la Transfenomenologia de les emocions. *Una aproximació enactiva al món emocional com a proposta d'espai de la intercorporeïtat*

Jordi Romero Bastida

Annex 5. El camp perceptual: actualitat de l'espai intercorporal

The plan view of a hypothetical “perceptual field” generated by an arrangement of curved walls. This drawing by Paolo Portoghesi is reproduced from Rudolf Arnheim’s *The dynamics of architectural form* (1977, p. 30).

Un organisme enactiva a través de prehensions ‘a prehension reproduces in itself the general characteristics of an actual entity [...] (Whitehead, 1929: 19). L’acció enactiva de l’organisme és vectorial en funció a prehensions. Tot i la democràcia relacional de la filosofia del procés, les entitats actuals són organismes i les prehensions serien percepcions, o millor, afectivitat (l’enactivisme beu de la filosofia de l’organisme de Whitehead).

Organisme $\leftarrow \rightarrow$ Atomisme; Procés \leftrightarrow Relativitat

Les prehensions, percepcions de l’afectivitat es distribueixen per ones a l’extens-continu.

La percepció entesa per Tode funciona en el sistema euclidià. Com passem de l’experiència de l’escalfor als fotons radiants del sol?

I si tot és una part del procés? Si entitats actuals, prehensions i nexes són parts d’un procés de manera que no hi ha sinó realitzacions, actualitzacions? No hauria problema de la consciència, aquesta seria una potencialitat de l’entitat actual en l’esdevenir

No thinker thinks twice, no subject experiences twice, és la doctrina de Locke del continu perir. Allò que roman és la forma. Forms suffer changing relations: actual entities ‘perpetually perished’ subjectively, but are immortal objectively (*Ibid.* 29).

L’e-racionalitat ens permet accedir a conceptes, que són en realitat processos, en el procés cognoscionals. Conceptes, idees que són persistències d’un esdevenir, partícules en un oceà d’ones que prenen la seva realització subjectiva. Però només sobreviuen en el procés.